

Tevfik Fikret'in Gençlik Dönemi Aşk Şiirleri

Elif Aydın

Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Araştırma Enstitüsü'ne Türk Dili ve Edebiyatı dalında Yüksek Lisans Tezi olarak sunulmuştur.

Doğru Akdeniz Üniversitesi
Temmuz, 2010
Gazimağusa, Kuzey Kıbrıs

Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Araştırma Enstitüsü onayı

Prof. Dr. Elvan Yılmaz
L. E. Ö. A. Enstitü Müdürü

Bu tezin Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Yüksek Lisans gerekleri doğrultusunda hazırlandığını onaylarım.

Yrd. Doç. Dr. Kadir Atlansoy
Türk Dili ve Edebiyatı Bölüm Başkanı

Bu tezi okuyup, değerlendirdiğimizi, tezin nitelik bakımından Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Yüksek Lisans gerekleri doğrultusunda hazırlandığını onaylarız.

Prof. Dr. Ömer Faruk Huyugüzel
Tez Danışmanı

Değerlendirme Komitesi

1. Prof. Dr. Ömer Faruk Huyugüzel
2. Doç. Dr. Adnan Akgün
3. Yrd. Doç. Dr. Ertuğrul Aydın

ABSTRACT

Our master topics is love poems in youth period of Tevfik Fikret, which he has written between 1886- 1896. He is a good poet of love, but his love poems have not been studied satisfactorily. So we have preferred to study this subject.

In his youth period Tevfik Fikret wrote 65 love poems. In our thesis love poems have been studied in points of content, form and style. In point of content these poems are like to love poems of Classical Period or Divan Literature. But some poems still are different and modern.

In point of form Tevfik Fikret has preferred new forms: Sonnet, terza rima and some new forms. Number of poems in old forms is 15.

In point of style he is dependent on old style of Classical poetry and has used old metaphors and symbols as he depicted images of darling man and woman.

ÖZ

Tezimin konusu Tevfik Fikret'in 1886-1896 arasında yazdığı gençlik dönemi aşk şiirleridir. Tevfik Fikret iyi bir aşk şairi olmakla birlikte onun aşk şiirleri yeteri kadar incelenmemiştir. Bu yüzden, biz de bu konuyu ele almayı tercih ettik.

Tevfik Fikret, Gençlik döneminde 65 aşk şiiri yazmıştır. Tezimizde aşk şiirlerini muhteva, şekil, üslûp açılarından incelemeye çalıştık. Muhteva açısından bu şiirler Divan edebiyatındaki aşk şiirlerine benzerlik göstermektedir. Ancak bazı şiirler farklı ve yenidir.

Şekil bakımından Tevfik Fikret, sone, terza rima ve başkaları gibi daha çok yeni şekilleri tercih etmiştir. Eski nazım şekilleriyle yazdığı şiirlerin sayısı 15'tir.

Üslûp bakımından ise, aşk şiirlerinde daha çok Divan şiirinin üslûbunun esas alındığı gözlenmektedir. Şair, gerek sevilen kadın ve seven erkek imajını çizerken daha çok eski Türk şiirinin imaj ve sembollerini kullanmıştır.

ÖNSÖZ

Tezimizde üzerinde durduğumuz esas konu Tevfik Fikret'in gençlik döneminde, yani şiirinin ilk döneminde yazdığı aşk şiirlerinin şekil ve muhteva bakımından gösterdiği özelliklerdir. Bu konuyu ele almamızın sebebi, Tevfik Fikret'le ilgili incelemelerde şairin acemilik dönemine ait olmaları dolayısıyla aşk şiirlerinin üzerinde fazla durulmamış olmasıdır. Ayrıca Fikret daha çok hayatının en son merhalesinde ele alınmıştır.

Tevfik Fikret'in çoğunu gençlik döneminde yazdığı aşk şiirlerini incelerken olgunluk dönemine ait aşk şiirlerini de konu bütünlüğüne önem vermemiz dolayısıyla dikkate aldık. Ancak bunların sayısı gençlik dönemi aşk şiirlerine nazaran daha azdır.

İncelememizde esas olarak Prof. Dr. İsmail Parlatır ve Prof. Dr. Nurullah Çetin'in TDK Yayınları arasında çıkan *Tevfik Fikret Bütün Şiirleri* isimli metin neşirini dikkate aldık. Bunun dışında Asım Bezirci'nin *Tevfik Fikret Geçmişten Gelen Bütün Şiirleri 1*, *Tevfik Fikret Rübâb-ı Şikeste Bütün Şiirleri 2* ve Fahri Uzun'un *Rübâb-ı Şikeste* isimli metin neşirlerinden de yararlandık. İncelememiz sonucunda Asım Bezirci'nin eserlerinde birtakım yanlış aktarmalarla karşılaştığımızı burada belirtmekte yarar olacaktır.

Metin neşirleri üzerindeki inceleme ve taramalarımız neticesinde Tevfik Fikret'in toplam 65 aşk şiirini tespit ettik ve incelemelerimizi de bu metinler üzerinde yaptık.

Bir de 2003 yılında Nuri Sağlam'ın İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisinde yayımlanan "Servet-i Fünûn'a Kadar Tevfik Fikret ve Bilinmeyen Şiirleri" adlı makalesi vardır. Bu makalede Fikret'in gençlik dönemine

ait olduğu söylenen ve Mehmet Tevfik, Mehmed Fikret, imzalarını taşıyan 13 tane şiir bulunmaktadır. Nuri Sağlam, böyle metinleri yayınlamakla beraber, bu konu henüz ilim dünyası tarafından kesinliğe kavuşmadığı, Fikret'e aidiyeti tartışmalı olduğu için bu şiirler üzerinde durmayı uygun görmedik ve kaynak olarak kullandığımız kitapların hiç birinde bu şiirlere rastlamadığımız için incelemelerimize dâhil etmedik.

Çalışmamız esasen iki bölümden oluşmaktadır. “Tevfik Fikret'in Gençliği, Evlilik ve Aşk Hayatı” başlıklı ilk bölümde kaynaklarda bu konularda verilen bilgiler kısaca özetlenmiştir.

“Aşk Şiirleri” başlıklı ikinci bölümde şairin aşk şiirleri muhteva, şekil ve üslûp planında ele alınmıştır.

Muhteva bölümünde Tevfik Fikret'in şiirlerini ayrılık, kavuşma, cevr ü cefâ ve özlem muhtevalı şiirler olmak üzere dört kategoride inceledik. Bu kısımda, ayrıca şiirlerde sevgilinin nasıl görüldüğünü, yani sevgili imajını ve şairin kendini nasıl gösterdiğini de ayrı bölümler halinde ele alarak ortaya koymak istedik.

Şekil bölümünde şiirlerin nazım şekli ve vezin bakımından gösterdiği özellikler ortaya konmaya çalışılmış ve bu arada şekil bakımından dikkate değer diğer özelliklere de temas edilmiştir.

Üslûp kısmı ise kelime kadrosu, söz sanatları ve cümle yapısı şeklindeki alt bölümlerden oluşmaktadır. Biz şiirleri bu açılardan inceleyerek bazı tespit ve değerlendirmelerde bulunmak istedik.

Tezimizin sonunda sonuç ve genel değerlendirmeyi ihtiva eden bir bölümle incelediğimiz aşk şiirlerinin kronolojik bir sıralaması ve yararlandığımız kaynakların bir listesi yer almaktadır.

İÇİNDEKİLER

ABSTRACT.....	iii
ÖZ.....	iv
ÖNSÖZ.....	v
1 TEVFİK FİKRET'İN GENÇLİĞİ, EVLİLİK VE AŞK HAYATI.....	1
2 TEVFİK FİKRET'İN AŞK ŞİİRLERİ.....	12
2.1 MUHTEVA.....	14
2.1.1 Ayrılık ve Kavuşma Şiirleri.....	15
2.1.2 Cevr ü Cefa ve Özlem Şiirleri.....	28
2.1.3 Aşk Şiirlerindeki Sevgili İmajı.....	36
2.1.3.1 Sevgilinin Fizikî Tarafları.....	36
2.1.3.2 Sevgilinin Ruhî Tarafları.....	51
2.1.3.3 Sevgilinin Âşık veya Şair Üzerindeki Tesiri.....	54
2.1.4 Aşk Şiirlerinde Aştığın veya Şairin Kendi İmajı.....	59
2.2 ŞEKİL.....	62
2.2.1 Nazım Şekilleri.....	62
2.2.2 Vezin.....	64
2.3 ÜSLÛP.....	69
2.3.1 Kelime Kadrosu.....	70
2.3.2 Söz Sanatları (Anlam ve Söz Sanatları, Tekrara Dayalı Sanatlar).....	72
2.3.3 Cümle Yapısı.....	105
3 SONUÇ.....	108
4 AŞK ŞİİRLERİNİN KRONOLOJİSİ.....	112
KAYNAKÇA.....	117

Bölüm 1

TEVFİK FİKRET'İN GENÇLİĞİ, EVLİLİK VE AŞK HAYATI

Asıl adı Mehmet Tevfik olan Fikret, 1867 yılında, İstanbul'un Kadırga limanında Bostan-i Âli mahallesindeki evlerinde dünyaya gelmiştir. Babası Hüseyin Efendi, annesi Hatice Refia Hanımdır. Babası Hüseyin Efendi doğruluğu, çalışkanlığı ile herkesin takdirini toplayan bir şahsiyettir¹.

Hüseyin Efendi o zamanın en iyi mektebi sayılan İrfanî rüştiyesinde eğitim görmüştü. Fikret doğduğu yıl Defterhane'de Tevkiîlik memuriyeti ile Şehremaneti Meclisi âzalığine tayin olundu. Daha sonra, saraya jurnal edildi ve mutasarrıf olarak İstanbul'dan sürgüne gönderildi. Sürgün hayatı boyunca Hama, Nablus, Akkâ, Urfa ve Halep'te mutasarrıflık yaptıktan sonra en son 1905 senesinde Antep'te vefat etti².

Annesi Hatice Refia Hanım'ın annesi ve babası Sakız adasının yerlileri ve Rum devşirmelerindendir. Henüz çocuk iken İstanbul'a göç edip Müslüman olmuşlardır³. Hatice Refia Hanım, Fikret 12 yaşında iken hacca gitmiş ve orada koleradan vefat etmiştir⁴. Tabi Refia Hanım'ın genç yaşta hacca gitmek istemesinin, altında başka sebepler vardır. Devşirme olan Refia Hanım sonradan Müslüman olduğu için mahalle baskısından ötürü kuvvetli bir dindar olduğunu ispat etmek ister. Lâkin orda vefat eder. Refia Hanım elinde olmayan nedenlerden ötürü Fikret'in öksüz kalmasına neden olarak çocukların psikolojisi üzerinde kuvvetli tesirler

---

1 İsmail Hikmet Ertaylan, *Tevfik Fikret*, s. 8

2 Ertaylan, a. g. e., s. 51

3 Rıza Tevfik Bölükbaşı, *Tevfik Fikret Hayatı - San'atı - Şahsiyeti*, s. 5

4 Mehmet Kaplan, *Tevfik Fikret Devir – Şahsiyet – Eser*, s. 44

oluşturmuştur. Aynı şekilde, Fikret'in babasının sürgüne gönderilip, sürgün sırasında vefat etmesi de Fikret de derin hasarlar oluşturmuştur. Her ne kadar yengesi Nâime Hanım ona annesinin ve babasının eksikliğini hissettirmemeye çalışsa da anne ve babanın yerini hiç kimse dolduramaz.

Küçük yaşta anne ve babasının sevgisinden mahrum kalan Fikret'in psikolojisi eserlerine muhakkak tesir etmiştir. Tabii Fikret'in şairliği ve hassasiyeti, yaratılışı gereğidir. Ancak insan kişiliğinin gelişmesinde dış kaynaklar da önemli bir etkiye sahiptir⁵. Birçok şiirinde ağlamaktan bahsetmesinin derinliğinde yatan sebep bu olabilir.

Küçük yaşta öksüz kalan Fikret bir şiirinde sevgilisinin sesini annesinin sesine benzetir. Bu anne sevgisine doyamadığının, annesinin varlığını başkalarında aradığının göstergesidir.

Benzer o güzel validemin savtına ey yar!
Nağmen ki verir beynime bin nükteli efkâr

(Ud Çalarak Şarkı Söyleyen Bir Güzele)

Çocukluk dönemini neredeyse anne ve babasının yokluğunda tamamlayan Fikret, yine de mutlu bir çocukluk hayatı geçirmiştir. "Mahmudiye Rüştüyesi" ne giden Fikret, Rus harbi sebebiyle okulları kapanınca Galatasaray Sultanisi'ne devam eder⁶. Başarılı bir öğrencilik dönemi geçiren Fikret, 1888 senesinde buradan birincilikle mezun olup Hariciye İstişare Kalem'inde kâtip olur. Daha sonra buradan istifa eder. 1890 senesinde Gedikpaşa'daki Ticaret Mektebinde Türkçe, *resm-i hat* ve Fransızca dersleri verir. 1892 senesinde Galatasaray Lisesinde Türkçe öğretmeni olur. 1896-97'de Robert Kolejinde çalışmaya başlar⁷

Çalışmamızda Fikret'in çocukluğuna dair bizi ilgilendiren hususlar üzerinde durmak istiyoruz. İsmail Hikmet Ertaylan, onun daha üç yaşında iken başından

---

5 Bkz. Tank Özcan, *Tevfik Fikret'in Şiirlerinde Trajik Durum*, s. 48

6 Ertaylan, a. g. e., s. 9

7 Kaplan, a. g. e., s. 54

dikkate şayan bir aşk vak'ası geçtiğini söyler. Aksaray'daki evlerine birçok misafir geldiğini, bunlar arasından Paçacılar Kâhyasının kızı Nâciye Hanım'a âşık olduğunu söyler. Ne zaman evlerine gelse yanından ayrılmaz, ayrılınca da başını yastığının altına sokup, saatlerce ağlayana Fikret⁸, bu yönüyle şarkın, daha bebekken bir aşk insanı olduğunu açığa vuran ilk ilâhi aşk kahramanı Mecnûn'a benzemektedir. Daha doğduğu an, ağlamaya başlayan Mecnûn, sussun diye hangi kucağa verilmişse, ağlamaya devam etmiş; yalnız çok güzel bir kadının kucağında susmuştur. Onun, Leylâ ile tanışması ve ona çılgınca vurulması da yine bir ilkokula verildiği gün başlar. Fikret de aynı şekilde üç yaşında komşusunun kızına âşık olmuştur⁹. Mecnûn gibi mektep çağına geldiğinde ise, dayısının kızı Nâzıma Hanım'a karşı ilgi duymaya başlamıştır. Harem bahçesinde kocaman bir incir ağacının gölgesinde Tevfik'in kendine mahsus bir odası vardı. Kitapları, yazıları, resimleri, her şeyi orada idi. O sıralar da Mahmudiye Rüştüyesi'ne devam eden Fikret, mektepten gelince soyunur, bahçedeki odasına çekilirdi. Yalnız yaşamağa doğuştan meyilli olan Fikret, daima Mustafa Bey'in kızı Nâzıma ile oynardı. Vakti gelince de Nâzıma Hanım ile evlenir ve ölünceye kadar onunla yaşamıştır¹⁰. Ve konaklarının altındaki bu incir ağacının altında ziyafetler tertip eden Fikret, bu ziyafetlerde tüm akrabalarını çağırırdı lâkin daimî davetlileri yengesi, dayısı ve dayısının kızı Nâzıma Hanım idi¹¹. İlk ve son hayat arkadaşı olan dayısının kızı ile olan arkadaşlıklarının daha çocuk iken ilk aşkıyan da doğduğunu, son aşkıyanda da sona erdiğini söyler. Yani bu aşkın kıvılcımının mektep çağında tutuştuğunu görüyoruz.

Görülüyor ki, Freud'un daha çok cinsî sebeplerle izah ettiği bu çocuk sevgileri yalan, hatta mübalağalı değildir. Sevmek için yaratılmış nice ruhlar vardır

---

8 Ertaylan, a. g. e., s. 9

9 Nihad Sami Banarlı, *Kültür Köprüsü*, s. 256- 269

10 Bölükbaşı, a. g. e., s. 7

11 Ertaylan, a. g. e., s. 13

ki güzel bir insana vurulmak için şuurlarının, hele cinsi duygularının gelişmesini beklmelerine lüzum yoktur. Bunlar, daha çocukken, karşılarında sevicecek bir vücutta bedenlenmiş herhangi üstün bir ruh gördüler mi, ona karşı bütün varlıklarıyla bir çekiliş duyarlar. Söylentiler, Tevfik Fikret'in de bu çeşit çocuklardan olduğunu haber veriyor. Böyle olunca bu hisli ve hassas şairin, bir kadın sevgisinden uzak kalması veya bütün aşkını yalnız kendi karısına yansıtması ne ölçüde mümkündür? Ancak şu ölçüde mümkün olabilir. Aşk insanları, talihin büyük yardımıyla, gönüllerinin ebedî kadınına, eğer kendi kadınları olarak rastlayabilirlerse, bütün ömürlerini bu tek sevgiye verebiliyorlar. Fikret'in kendi karısına karşı derin bağlılığı da onun hakkında verilen önemli bilgilerdendir¹². Onun en yakın arkadaşlarından olan Hüseyin Câhid, aile yaşamına son derece bağlı olduğunu, bütün kalbini eşine ve çocuğuna ayırdığını, bir gece bile evini bırakarak, misafirliğe gitmediğini anlatır, hatta şairin eşine ne derece bağlı olduğunu anlatmak için aralarında geçen bir diyalogu bizimle paylaşır. Yan yana gittikleri zaman, Fikret'in birdenbire tebessüm ederek yer değiştirdiğini ve kendisini sağına aldığı söyler. Bunun sebebini Hüseyin Câhid'e şöyle izâh edermiş: Vücûdunun sol tarafında kalbi varmış, kalbi de bütünüyle karısına aitmiş. Bu sebeple kalp tarafına kimsenin geçmemesi gerektiğine inanmış. Bunu da herkesin yanında ve herkese söylemezmiş¹³. Hüseyin Câhid'in bu konuda söyledikleri Nihad Sâmi Banarlı'ya pek inandırıcı gelmez. Fikret'in aşk ve kadın mevzûnda aşırı faziletli bilinmek isteğinin bazı arkadaşları tarafından fazla saflık halinde tasvîr edildiğini söyleyip, daha sonra Fikret'in bu hareketinin faziletli görünme kaygısından kaynaklanmayacak kadar hafif bir hareket olduğunu söylemektedir. Fikret gibi ağır başlı, hatta aşırı derecede vakur bir insanın şahsiyetine bunu yakıştıramaz. İnsan, kalbinin karısına ait olduğu düşüncesinde olabilir, aile

---

12 Banarlı, a. g. e., s. 256 - 269

13 Hüseyin Câhid Yalçın, *Edebiyat Anıları*, s. 148

ahlâkı ve aile hayatı bakımından, bunu bir uğur olarak da benimseyebilir. Lâkin kalp tarafına bir erkeğin dahi geçmesine müsaade etmemesini bir latife olarak algılar ve şairin bu hareketini Hüseyin Câhid'in pek ciddiye aldığı düşüncesindedir¹⁴. Fikret ile Câhid'in aralarında sadece 8 yaş fark vardır, aralarında birkaç kez vuku bulan dargınlıklar olsa da çok yakın arkadaşlardır. Hatta denilebilir ki, Fikret'in en yakın arkadaşı Hüseyin Câhid'dir. Dolayısıyla, Hüseyin Câhid, Fikret'in nerede lâtife edip, nerede ciddi olduğunu anlayabilecek kadar ona yakın bir konumdayken böyle bir hataya düşmesi ondan beklenecek bir durum değildir.

Hüseyin Câhid, onun aile yaşamında günah işlemediğini söyleyip, yanında böyle şeylerin sözünü bile edemediklerinden bahsedip, bununla birlikte insanların Fikret de olsalar, melek olmadıklarını söyler. Fikret'in de yaşamından değilse bile düşlerinden, günah değilse bile bir günah gölgesi geçtiğini söyleyerek buna Rübâb-ı Şikeste'de yer alan "Tesâdüf" başlıklı şiirleri örnek gösterir. Bunları esinlendirenin Karlman Mağazasında çalışan bir satıcı kız olduğunu söyler¹⁵. Ancak bu konuda fazla bilgi vermez. Ruşen Eşref, Fikret'in özel ve genel olaylarla maddi ve manevi üzüntülerden ve isteklerden doğan dokunaklı şiirleri söyledikleri günden bu ana kadar ne gibi gizli sebeplere var olduklarını merak ederek şiirlerini ne sebeplerle yazdığını birer birer şaire sorar¹⁶. Ancak şairin hastalığı dolayısıyla yanından hiç eksilmeyen ziyaretçiler yüzünden bu soruların cevabını tam olarak alamaz. Şair, her defasında "Ne acelesi var, daha sonra konuşuruz olmaz mı? Hepsini, hepsini anlatmak isterim!"¹⁷ dese de aşk şiirleri ile ilgili pek fazla açıklamada bulunmaz. Yazılış sebepleri açıklanan şiirler arasında "*Hitâb, Sis, Zekâ, Rıza Tevfik, Zavallı Evet, Rakibe, Timsâl-i Cehâlet, Balıkçılar 1, Balıkçıklar 2, Nesrin, Kendi Kendime,*

---

14 Banarlı, a. g. e., s. 202

15 Hüseyin Câhit Yalçın, *Edebiyat Anıları*, s. 160

16 Ruşen Eşref Ünaydın, *Bütün Eserleri Hatıralar 1* (Haz. Necat Birinci-Nuri Sağlam), s. 52

17 Ünaydın, a. g. e., s. 53

Köyün Mezarlığında, İzler, Sezâ, Yağmur, Fener, Kenan, Küçük Aile, Valide, Dinle Ruhum, Âveng-i Şühûr, Halûk'un Bayramı, Zerrîşte, Hemşirem İçin, Beyaz Yelken ve Tecdîd-i İzdivâc” şiirleri yer almaktadır. Tüm bu şiirlerin içerisinde sadece bir iki tane aşk şiiri bulunmaktadır. Ancak şair bu aşk şiirlerinden hepsinin hikâyesini anlatmaz. Aşk şiirlerinden sadece şu vesile ile bahseder, Ruşen Eşref'in arkadaşlarından birisi bir gün Fikret'e “Rûbab'ın içinde aşk şiirleri yok diyorlar,” deyince Fikret de gülerek “Nasıl yok? Aşksız kalp olur mu?” diyerek, “Şekvâ-yı Firâk”ı göstermiş. “Yalnız benim şiirlerimde çıplak kadın etlerini terennüm eden şiirler arıyorlarsa, öyle şeyler yok” cümlelerini sarf etmiştir. Bu şiir, refikasından iki üç gece ayrı kalması üzerine yazılmıştır ve Rûbab'ın içinde refikasına ait olmak üzere söylediği şiirlerin on iki tane olduğunu söyler¹⁸. Ruşen Eşref, “Tesâdüf” serisi ile ilgili olarak ise aile ile temasa gelmiş bazı şahıslar için yazılmış şiirler olduğunu söyleyerek, bunları Fikret'e ilham edenin Halûk'un mürebbiyesi olduğunu söyler. Genç bir kadın olduğunu, Halûk üç dört yaşında iken tuttuklarını, evlerinde sadece üç dört gün kaldığını, aradan epey vakit geçince aynı kadına böyle üç defa tesâdüf ettiğini, bizim aşk şiirleri kategorisine almadığımız “Süs”, “Para ve Hayat” manzumelerini de bu kadının ilham ettiğini söyler. Yalnız o vakitlerde kadın mağazada bir satıcı imiş¹⁹. Şairin en yakın arkadaşı olan Hüseyin Câhid ise, bu kadının evlerine gelen bir mürebbiye olduğundan hiç bahsetmeyip, sadece Karlman Mağazasında çalışan satıcı bir kız olduğunu belirtir. Belki de bu iki yazarın söz ettiği kişiler aynı kişidir.

---

18 Ünaydın, a. g. e., s. 57 – 58

19 a.g.e., s. 59

Nazıma Hanım'ın anlattığına göre, Fikret dayısının kızının başkası tarafından istendiğini duyunca ağabeyi Şevki Beye müracaat ederek: “Nâzıma’yı ben almak isterim!” demiştir²⁰.

Üç yaşında komşusunun kızına âşık olan Fikret'in böyle hararetle çağında, birdenbire evlenivermesinin psikolojisinde uyandırdığı tesir, üzerinde durulması gereken bir noktadır. Bu mesele üzerinde düşünürken, Fikret'in aşırı derecede şerefine düşkün olduğunu da göz önünden ayırmamak lâzımdır. 1895 yılında oğlu Haluk dünyaya gelmiştir. Yuvasına pek bağlı olan bu adamın hayatına bundan sonra kadın ve aşk giremezdi. İşte bu hadise Fikret'in duyuş tarzı ve şiiri üzerine tesir etmiştir. Fikret, aşk şiiri yazmamaya kendisini adeta mecbur hissetmiş, ilhamını başka yerlerde aramıştır. Ahlâk duyguları çok sağlam olan Fikret cinsî içgüdülerini kuvvetli bir baskı altına almıştır²¹.

Dayısının kızı ile aniden evlenmesi çok yadırganacak bir durum değildir. Nâzıma Hanım onun aynı evi paylaştığı çocukluk arkadaşıdır, aynı evi paylaşmış olmanın sunduğu avantajlardan birisi de onu çok yakından tanıma imkânına sahip olmasıdır. Hatta bu sebeple bu kararın aniden verilmiş olduğunu söylemek de ne derecede doğrudur bilemiyoruz, çünkü bu karar belki de çok uzun süre düşünülmüş, lâkin kimseyle paylaşılmamış bir fikirdir. Belki daha sonra bu verdiği karardan şair pişmanlık duymuş olabilir. Lâkin bu farklı bir konudur, çok düşünülerek karar verilen evliliklerde bile daha sonradan insan farklı düşüncelere, hislere sahip olabilir, bu her evlilik için geçerlidir. Hem o dönem için düşünüldüğünde şairin yaşı evlenmek için gayet müsaittir. Üstelik şairin evlilik konusunda arkadaşlarına yapmış olduğu nasihatler gösteriyor ki sözleri ve eylemleri birbiriyle uyuşmaktadır. Şair Ruşen Eşref'in nikâhlandığını duyunca çok sevinmiş, genç yaşta evlenmek, hayatı

---

20 a.g.e., s. 72 – 73

21 Kaplan, a. g. e., s. 75 - 76

kendi emeğiyle kazanmak, anlaştığı bir kadınla ev ruh arkadaşlığı etmek, sükûn ve muhabbet içinde yaşamak, çocuklarını beraber terbiye etmek konularında ona uzun uzadıya nasihatlerde bulunmuştur²². Kezâ, şairin evliliğe, kadına, kadın haklarına duyduğu saygıyı kız kardeşi Sıdika Hanım'ın vefatı üzerine yazdığı Hemşirem İçin başlıklı manzumeye baktığımız zaman da görebiliriz.

Fikret'in üç yaşında bir komşu kızına âşık olmasının dışında Nâzıma Hanım'la evlenene kadar başka bir aşk hikâyesine adı karışmamış olması da dikkat çekicidir. Sadece evlendikten sonra şaire Tesâdüf serisini ilhâm eden kadın ve hastalığı sırasında yanından hiç ayrılmayan Mihri Müşfik Hanım'la ilgili söylentiler çıkmıştır. Mihri Müşfik Hanım, ilk Türk kadın ressamıdır. İtalya'da, Almanya'da ve Fransa'da büyük başarılar sağlayıp, mütareke devrinde İstanbul'daki Güzel Sanatlar Akademisi'nin kız öğrencilerine resim dersleri vermiştir. Mihri Hanım, beyaz tenli, siyah saçlı, mavi gözlü çekici bir kadındır. İlk kültürünü evlerine gelen özel öğretmenlerden almıştır. Batılı kadınların hayatına özenir ve onlar gibi yaşardı. Türk kızları için yadırganacak biçimde dekolte giyinirdi. Çapkın bir babanın güzel ve biraz da âşık ruhlu kızıydı. O da babası gibi, hayatını neşe ve zevk içinde geçirmeye meyilli idi. İşte bu özelliklere sahip Mihri Hanım, Fikret'in hastalığı sırasında yanından hiç ayrılmamıştır. Bir gün Ruşen Eşref şairi ziyaret ettiği sırada şair "Yukarıda bir hanımefendi var, resimlerimi yapıyor. Bilseniz Rûbab'ı o kadar güzel okuyor, o kadar güzel tefsir ediyor ki yazdığım şiirler bu kadar manidar mı imiş diye şaşıyorum. Bana beni anlatmağa başladı. Siz bunları içinceye kadar bana müsaade edin. Yukarıda hanımefendi beklemesin. İzin verirse yaptığı resimleri de getiririm. Fevkalade şeyler!"²³ diyerek ondan övgü ile bahsetmiştir. Bu konuda Rıza Tevfik Bölükbaşı da Fikret'in öldüğü dakikalara ait bir anısını anlatır. Sıkı sıkı siyah bir

---

22 Ünaydın, a. g. e., s. 65

23 Ünaydın, a.g.e., s. 74 - 75

çarşafa bürünmüş ve yüzünü de kalın bir peçe ile örtmüş ufak tefek bir hanım mutlaka kendisini görmek istediğini söyleyerek yukarı çıkar. Ağlamaktan kadıncağızın peçesi ve çarşafının önü sırlıslam olmuştur.. Kat'iyen peçesini açmak istemediğini söyleyen bu kadını sesinden tanıyan Rıza Tevfik, onun teşrih hocasının ve Kadıköy'ünde komşusu olan Doktor Rasim Paşa'nın ikinci kızı, şöhretli ve kabiliyetli ressam ve heykeltıraş Mihri Hanım olduğunu söyler. Mihri Hanım ağlaya ağlaya Rıza Tevfik'e ricada bulunarak Fikret'in çehresinin maskesini ve sağ elinin kalıbını almak istemiştir. Fikret'in yazı odasındaki eksik portreleri de o yapmış ve bunun içinde beş on gün Fikret'in misafiri olmuştur.

Rıza Tevfik Bölükbaşı, Mihri Hanım'ın ricasını hemen kabul eder. Zaten Mihri Hanım'da hazırlıklı gelmiş, yanında alçı ve vazelin getirmiştir. İsteddiği kalıpları alan Mihri Hanım Fikret'in hala sırtında bulunan gömleğini de pek kıymetli bir yadigâr olarak saklayacağını söyleyerek Rıza Tevfik'ten istemiştir. Eşinden izin alan Rıza Tevfik, Mihri Hanım'a onun için pek kıymetli olan gömleği de verir²⁴.

Fikret'in ölümünden iki gün önce kâğıtlar üzerine ölmez simasını yaratmaya çalışan Mihri Hanım, siyah çarşafı, siyah peçesiyle simsiyah bir kelebek gibi – şairin matem rengine bürünmüş ilhâmı gibi- ayakucunda çırpınarak, ellerine, kollarına, alnına konuyordu²⁵.

Tabîî bu hadiseyi şair ile aralarında gizli bir aşk var şeklinde yorumlamak çok zordur. Mihri Hanım ayrıca heykeltıraş olduğu için, Fikret'te devrin en büyük, en kıymetli şairlerinden biri olduğu için elinin ve yüzünün kalıbının çıkarılması yadırganacak bir durum değildir. Lâkin Fikret'in hala üzerinde bulunan gömleğini gözyaşları içerisinde ve çok kıymetli bir hatıra olarak saklayacağını söyleyerek istemesi, kimliğini bir sır gibi saklamak istemesi, ölümü sonrasındaki hareketleri ile

---

24 Bölükbaşı, a. g. e., s.49 - 50

25 Ünaydın, a.g. e., s. 78

hem Rıza Tevfik'in hem de Ruşen Eşref'in ve beklili de dile getirmeyen birçok kişinin dikkatlerini kendine çevirecek kadar kendinden geçerek çırpınması ve Fikret'in ölümü üzerine anlatılanlar arasında onun kadar çok ağlayan başka birine rastlanmaması... işte tüm bunlar bizi de düşündüren noktalardır. Hayat arkadaşı olan Nâzıma Hanım dahi onun ölümü üzerine bu kadar çok ağlamamıştır.

Kim bilir Fikret'in belki de bir şiirinde bahsettiği “çeşm-i kebûd” Mihri Hanım'a bir işaretidir. Belki de şiirlerinde gördüğümüz ve bizim kadınlara ait olmayan tasvirler Mihri Hanım'a aittir. (Neşîde, Ud Çalarak Şarkı Söyleyen Bir Güzle ve Nedir Bilmem)

Serol Teber de, bu konuda Fikret ile Mihri Hanım arasında duygusal bir bağ olduğu düşüncesindedir. “Fikret'in acılı yaşamının belki de en mutlu dönemi ölmeden önce geçirdiği son birkaç haftasıdır. Bu dönem içinde Ressam Mihri Müşfik Hanım sık sık Aşyan'a gelir. Fikret'in portrelerini yapar. Saatler boyu konuşurlar. Mihri Hanım, Fikret'in başyapıtı niteliğindeki Rübâb-ı Şikeste içindeki şiirleri ezberden okur. Bunların yorumlarını yapar. Fikret'in kendi tanımlamasıyla, inanılması olanaksız bir beceriyle Fikret'i Fikret'e anlatır... Aralarında yoğun bir duygusal bağlantının olduğu kesindir, ama bu bir aşka dönüşmüş müdür? Bilemiyoruz. Tüm yaşamı boyunca aşka büyük saygı duymuş olan Fikret'in bu ilk ve son olanağı değerlendirecek artık ne cesareti vardır, ne de gücü... Sadece Mihri Hanım'a karşı olan hayranlığını anlatabilir...²⁶”

Fikret'in gençliğinde veya ölümüne yakın başından kısa süreli bir aşk macerası geçmiş olabilir, ya da geçmişe ait bir aşkı yeniden tezahür etmiş olabilir, lâkin şair bu duygularını yüksek ahlâk duygusuna sahip olduğu için ve karısına duyduğu saygıdan ötürü bastırmayı bilmiş, bunları sadece şiirlerinde açığa vurmuş

---

²⁶ Serol Teber, *Tevfik Fikret'in Melankolik Dünyası Aşyan'daki Kâhin*, s. 212 - 214

olabilir diye düşünüyoruz. Ya da bu tamamıyla hayâli bir sevgilidir, tıpkı ‘‘Beyaz Yelken’’ manzumesinde olduğu gibi. Belki ‘‘Beyaz Yelken’’ manzumesindeki gibi hayali bir sevgili olduğunu söylemediği birçok manzumesi daha bulunmaktadır. Ya da Şair Abd lh mid istibdadından ötürü aşk, hayâl, tabiat gibi konulara yönelmiŐ olabilir.

İŞte biz tüm bu söylenenleri, yazılanları g z önünde bulundurarak Şairin aşk Şiirlerinin hangi hislerle kime veya kimlere yazıldığını, aşk Şiirlerindeki sevgili tasvirlerinin, fizikî ve ruhî taraflarının birbiriyle örtüŐen veya ayrılan noktalarını tespit etmek, Şairin sevgili karŐısındaki konumunu belirleyebilmek maksadı ile aşk Şiirlerini incelemek istedik.

Bölüm 2

TEVFİK FİKRET'İN AŞK ŞİİRLERİ

Tevfik Fikret şiire genç yaşta, aşk şiirleri yazarak başlamıştır. Henüz on dört on beş yaşlarında Galatasaray Sultanisi'nin birinci ikinci sınıflarında iken yaratılışındaki şairlik kendini göstermiştir. İlk aşk şiiri Ahmet Mithat Efendinin *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinde çıkmış, bu şiir daha sonra “*Müntehabat-ı Tercüman-ı Hakikat*’in 533.üncü sayfasında “Mekteb-i Sultani dördüncü sınıf talebesinden Tevfik beyefendininidir” takdimiyle yeniden yayımlanmıştır. Şiir Nazmi mahlasıyla yayımlanmıştır²⁷.

Tevfik Fikret'in ilk şiirlerinin aşk üzerine yazılmış olmasının birkaç sebebi olabilir. Henüz kendi benini bulmadan, karakterini oturtmadan, belirli bir hayat görüşüne sahip olmadan sosyal muhtevalı şiirler yazmak yerine aşk şiirlerini tercih etmesi gayet tabiidir. Üstelik aşk, tüm dünya edebiyatlarında şiirin temel konusunu oluşturmaktadır. Çünkü aşk insan ruhunun sıradan kelimelerle ifade edilemeyecek derecedeki en karmaşık duygularından biridir. Tat ve koku alma, dokunma, görme, işitme gibi algılamaları ifade etmenin çok ötesinde farklı bir boyuta sahip bulunan bu rûh halinin dışı vurulması icap ettiğinde, yaratılışın bir gereği olarak bütün fert ve toplumlarda şiir dili kendiliğinden devreye girer. Aşkın dile getirilmesi, alınan bir tadın, duyulan bir kokunun yahut görülen bir nesnenin en uygun ve mükemmel kelimelerle tarifî ve karşımızdakine aktarılmasında çekilen zorluğun çok ötesinde girift bir durum oluşturur. Şiir bu durumun ifadesi için âdeta kendiliğinden

---

²⁷ Ertaylan, a. g. e., s. 14

oluşuveren bir üst dildir²⁸. Fikret'in aşkı kendine kılavuz olarak seçmesinde duygularının gelişmeye başladığı bir dönemde şiire adım atması büyük bir etkidir. Aşk insanlık var olduğu günden beri en yoğun duygudur. Henüz üç yaşında iken aşk duygusunu tadan hassas şairimizin şiire de aşk şiirleri yazarak başlaması yadırganacak bir durum değildir.

Bilindiği üzere Fikret'in ilk şiirleri Muallim Naci, Şeyh Vasfî, Recâizâde Ekrem, Şeyh Galib'in şiirlerinin tesirindedir. Osmanlı şiirini tanımlamak için tek bir söz söylemek gerekirse, sarf edilebilecek en isabetli kelime "aşk" olabilir. Bu şiir kâinatın yaratılış sebebini, gezegenlerin dönüşünü, gece ve gündüzün oluşmasını, yağmurun yağışını, bülbülün ötüşünü, pervanenin mum çevresinde dönüşünü; kısacası dünyada var olan her şeyi ve hareketi "aşk" ile izah etme inceliğine erişen bir zihniyetin şiiridir²⁹.

Görüldüğü gibi her şey bir zincirin çarkları gibi iç içe geçmiş durumdadır, Muallim Naci, Feyzi, Şeyh Galib'in şiirlerinin temel konusunu nasıl ki aşk (her ne kadar onlardaki aşk anlayışı ilâhî olsa da) oluşturuyor ise, Fikret'in de ilk şiirlerinin esin kaynağı bu isimler olduğuna göre şiire aşk şiirleri yazarak başlaması gayet tabiidir. Eskiler beşerî aşkı ilâhî aşka erişebilmek için bir vasıta olarak görmüşlerdir. Lâkin Fikret de genellikle beşerî aşkla sınırlı kalmıştır. Onun ilâhî aşktan bahsettiğini sadece birkaç şiirinde görürüz. Meselâ Mes'udiyet'i Aşk şiiri.

Tevfik Fikret, yukarıda da belirttiğimiz üzere aşk şiirlerinin büyük bir bölümünü gençlik yıllarında yazmıştır. Tabii Fikret'in 1896'dan sonra, yani olgunluk dönemine tekabül eden yıllarda yazmış olduğu aşk şiirleri de mevcuttur. Şairin 1896'dan sonra neşrettiği aşk şiirlerinin isimleri şunlardır: *Şeyh Vasfî Efendiye Bir Nazîre*, *Bir Gazel*, *Lerziş-i Hazân*, *Leyl-i Vedâ*, *Muallim Naciye Nazire*, *Mesudiyet'i*

---

²⁸ Ahmet Atilla Şentürk, "Klasik Şiir Estetiği"

²⁹ Şentürk, a. g. e.,

Aşk, Bir Hicrân-ı Muvakkattan Sonra, Tesadüf, İkinci Tesadüf, Son Tesadüf, Canân-ı Girizâna, Teşrik-i Melâl, Bir Mersiye, Anlaşılmasın, Sen Olmasan, Ömr-i Muhayyel.

Fikret'in tarihsiz olan şiirleri de mevcuttur. Bu şiirler *Ayrılmam, Şekvâ-yı Firâk, Sükûn İçinde* başlıklı şiirlerdir.

Bu şiirlerden bir kısmının şairin gençlik döneminde yazıldığını tahmin ettiğimiz için biz bunları da gençlik dönemi aşk şiirleri içinde değerlendirme yoluna gittik³⁰. Değerlendirme sırasında da şiirleri muhteva, şekil ve üslûp başlıkları altında üç bölümde inceledik.

2.1 MUHTEVA

Tevfik Fikret'in aşk şiirlerini incelediğimiz zaman bunların birkaç tema etrafında gruplandırılabilceğini gördük. Bu temalar kavuşma ve ayrılık, cevr ü cefa ve özlem temalarıdır. Bu bakımdan ilkin kavuşma ve ayrılık temini ele alan şiirleri, daha sonra da cevr ü cefa ve özlem temini ele alan şiirleri inceleyeceğiz. Daha sonra da, bu şiirlerde sevgilinin nasıl bir tip halinde görüldüğünü, yani sevgili imajını, daha sonra da şiirlerde şairin kendi benini, şairin kendine ait imajı ele alacağız.

Tevfik Fikret'in aşk şiirlerinin önemli bir kısmı kavuşma teması etrafında dönen şiirlerdir. Bunların sayısı 16'dır. İsimleri ise: *Şeyh Vasfi Efendiye Bir Nazire, Hüsnün, Bir Subh-ı Safa İdi, Buse-Çin, Neşide, Gonca, Nedir Bilmem, Nazire, Diğer, Bir Söz, Ah Ağlasam..., Nakş-ı Nazenin, Anlaşılmasın, Ömr-i Muhayyel, Leyl-i Veda, ve Beyaz Yelken'dir.* Ayrılık muhtevalı şiirlerinin sayısı 10'dur. İsimleri ise: *Gazel I, Şarkı, Bir Mektuptan, Subh-ı Baharan Yahut Şam-ı Gariban, İle'l Ebed, Bir Hicran-ı*

30“Canân-ı Girizânâ”, *Düşünce, Nüsha-i Mahsûsası*, 1334, s. 133 -134, Milâdi takvime göre 1918 senesine tekabül eden bu şiiri Fikret çok daha önce yazmıştır. Bu şiir Recep Vahyi'ye gönderdiği tarihsiz bir mektupta yer almaktadır. Aynı şekilde “Şeyh Vasfi Efendiye Bir Nazire” manzumesi de *DüşünceNüsha-i Mahsûsası*, 1334, s. 124, Milâdi takvime göre 1918 senesine tekabül eder. Lâkin bu şiir Recep Vahyi'ye gönderdiği 30 Teşrin-i sâni 1300 (12 Aralık 1884) tarihli mektupta yer almaktadır. Mektupta başka şiirler de bulunmaktadır: “Bir Gazel” ve “Gazel” manzumeleri. (Bezirci, Asım, *Tevfik Fikret Geçmişten Gelen Bütün Şiirleri*, s. 32) “Muallim Nâci'ye Nazire” manzumesi de *Düşünce, Nüsha-i Mahsûsası*, 1334, s. 128 de neşredilmesine rağmen Fikret bu şiiri de arkadaşı Recep Vahyi'ye yolladığı bir mektubuna eklemiştir. Ayrıca Fikret'in örnek aldığı Muallim Nâci'nin bu şiiri Şerare'de 1884 senesinde neşredilmiştir. (Bezirci, Asım, “*Tevfik Fikret Geçmişten Gelen Bütün Şiirleri*” s. 40)

Muvakkattan Sonra, Sükûn İçinde, Bir Mersiye, Cânân-ı Girizâna ve Şekvâ-yı Firâk'tır.

Cevr ü cefâ muhtevalı şiirlerinin sayısı ise 11'dir. Bunlar şu başlıklar altında yazılmıştır: *Gazel 2, Bir Gazel, Dokundun Hissime, Kıt'a, Şarkı, Başka, Karşı, Bir Gazel, Melal, Lerziş-i Hazan, Muallim Naciye Nazire*'dir. Özlem muhtevalı şiirlerinin sayısı da 6'dır. Bu şiirler *Kıt'a, Bir Levha, Şükufe-i Yâr, Krizantem, Tesâdüf* ve *İkinci Tesâdüf* başlıklarını taşırlar.

Fikret'in herhangi bir kategoriye dâhil etmediğimiz şiirleri de bulunmaktadır, bunların isimleri; *Çiçekler İçinde, Belki Hayır, Tecdid-i İzdivaç, Mesudiyet-i Aşk, Bir Kıt'a, Ayrılmam, Sen Olmasan, Ey Yâr-i Nagâm-Kâr!, Güzelsin, Hüsnün, Dedim ki, Eş'ar-ı Muhabbetten, Ud Çalarak Şarkı Söyleyen Bir Güzele, Tesdis, Bir Matla, Hayâl, Âh, Bilsen Ne Afet Olmuşsun!, Eski Bir Nağme, Sevdâ mısın, Ümid misin, Neş'e misin Sen?, Son Tesadüf, Teşrik-i Melâl*'dir

Fikret'in umumiyetle sosyal muhtevalı şiirleri üzerinde durulduğu için, yukarıda bahsettiğimiz aşk şiirleri üzerinde fazla durulmamıştır. Hâlbuki Fikret, sosyal bir şair olduğu kadar, iyi bir aşk şairidir de³¹.

Fikret'in aşk şiirleri içerisine dâhil ettiğimiz *Muallim Naciye Nazire, Şeyh Vasfi Efendiye Bir Nazire, Tesdis* manzumelerini ele alırken bunlarda Fikret'e ait mısralar üzerinde duracağımız tabîdir.

2.1.1 Ayrılık ve Kavuşma Şiirleri

Ayrılık Şiirleri

Fikret eşinin, sevgilisinin, sevgililerinin ya da hayali sevgililerinin ayrılığının hüznünü adeta toprak rengine büründürerek bu şiirlere karamsar bir atmosfer yüklemiştir. Ayrılık şiirlerinin çoğunda zaruri bir ayrılıktan ziyade sevgili tarafından

---

31 Kaplan, a.g. e., s. 113

terk edilmiş, adeta bir zindan yalnızlığına mahkûm edilmiş, gündüzleri de geceleri gibi zifiri karanlıklarda, hüznün bulutlarının arasında kaybolan bir şair ile karşılaşırız.

Kim bilinçli olarak âşık olabilir ki! Bu bakımdan şair de kendine bağlı olmayan sebeplerden dolayı bu ağuyu içmiş ve bunun lezzetini de ayrılık ile pekiştirmiştir. Hüznün buğulu camlarının ardında sevgili belki geri döner diye adresi unutulmuş yitik bir sevdâ yokuşunda ümitsizce beklemekten başka çaresi yoktur. Sevgilinin bıraktığı ağır boşlukta duygularının yoğunluğu altında tükenmiştir. Sevgilinin geri dönmesi için ondan merhamet dilemekte ve kendisini sevgilisinin kölesi olarak görmektedir. Burada dikkate değer bir nokta vardır; insanlar kimsenin kölesi olmak istemez, yani istenilerek sevilerek yapılan bir iş değildir kölelik, zaten şair de isteyerek âşık olmamıştır, sevgiliye olan tutkunluğundan dolayı ona köle olacak kadar kendinden habersizdir. “Canân-ı Girizâna” adlı manzumede bunu açıkça görmekteyiz.

Merhamet et sûziş-i vîcdânıma
Ben sana âşık değilim, bendeyim
Hak-i der-i pâkine efkendeyim
Bak yolun üzre şu elem-pervere
Merhametin yok mu ya düşmüşlere
Olma girizân güzelim el âmân

Kim bırakır bendesini zillete
Kim atar efgendesini mihnete
Görme gam-ı hasreti lâyıık bana
Bendeyim, elhâk ki esirim sana!

Kölelik, özgür hareket edememek, attığın her adımda başkasına bağlı olmak demektir, işte şair tüm bunları sevgili için göze alacak kadar sevgilisine tutkundur. Belki de şair sevgiliye duyduğu aşkı ispat etmek için ona köle olmak istiyor olabilir. Kölelik bir insanın kendinden ödün verebileceği en büyük paydır.

Aşk kimi yakalar da hemen mutlu eder, gönlü harap etmeden sevdiğine kavuşturur, eylülü yaşatmadan baharı yaşatır ki? İşte Fikret de şiirlerinde sevgilinin

ayrılığı ile harap olan gönlünden çıkanları mısralarının arasına sanki eylülde bir şeyler serper gibi serpmiştir. Bahar bahçelerinin en gözde çiçeği gül olmasına rağmen bazen solgun bir şekilde karşımıza çıkar. Tabiat intizamına göre bahar gelince güller açılır. Bahar mevsimi tabiatın canlandığı, çiçeklerin açtığı, toprağın gerçek güzelliğini bulduğu bir mevsimdir. Ve nisan yağmurları ile coşan dereler gönle de coşkunluk verir, aşkı kuvvetlendirir. Bu güzellikler içerisinde gül de açılır, neşelenir, gülün bu halini gören bülbül ise sabır ile vuslat anını bekler. Burada ise tabiata aykırı bir durum söz konusudur. Fikret adeta bahar mevsiminde hazanı yaşar.

Benim de soldu gülüm, gonce... Âh, derd çok!

O her nefeste solan gonce her nefeste açar;
Fakat benim gülüm açmaz, o bir garîb çiçek...
Gelir bahâr, yine hâke reng ü rûh saçar;
Fakat benim gülüm artık bahâr görmeyecek!

Onun safâ-yı visâliyle şâir olmuşken,
Nasıl firâkını tasvîre iktidârım olur?
Şu âteşin katarât-ı dumû hepsinden
Fasîh tercüme-i hüzn ü inkisârım olur.

Bu haddü gâyeti mefkuud olan sirişk ile ben
Hazân bulutlarının bir misâliyim, ahker;
(Subh-ı Baharan)

Fikret'in kendisine ait bir aşk hikâyesinin özetini anlattığı bu manzumede gül ile kastedilen sevgilidir, gül Divan edebiyatında adeta kişilik ve karakter kazanmıştır.

Şair, sevgiliden ayrılışını anlatacak güce muktedir değildir. Âteşin-katarât ile anlatılmak istenen gözlerinden yaş yerine kan akmasıdır. Bu ayrılık acısıyla gözyaşlarının sınırının olmadığından yakınıp, kendini her an ağlamaya hazır güz bulutlarına benzetir, güz yağmurlarının bilinen bir özelliği de düştüğü yeri sarartıp, soldurmasıdır. Şairin hüznle gözünden düşen her damla yaşta aynı tesiri bırakmaktadır.

Fikret eski şiirde adeta kişilik ve karakter kazanan gül ile sevgili arasında, tıpkı “Subh-ı Baharan” manzumesinde olduğu gibi ilişki kurmuştur. Eski şiirde bülbülün de çilesi hiçbir zaman bitmez çünkü bülbül güle âşıktır. Gül ise onun aşkına karşılık vermeyerek sürekli ağlatır. Sevgilisini güle benzeten Fikret, sevgilinin çektirdikleri karşısında kendisini de bülbüle benzetir.

Gittin, esîr-i hasret edip sevdiğim beni,
Dar eyledin hezârına ey gonce gülşeni!
Mehcûrun olduğum dem-i dil-sûzdan beri
(Şarkı)

Fikret sevgilisi tarafından terk edildiği anlarda onun zülfünü, çeşmini hatırlayıp, perişan olmaktadır. Eski şiirde de sevgilinin aşığı en çok etkileyen özellikleri saçı ve gözüdür.

Sevgilinin ayrılığı ile duygusal çöküntü içinde olan Fikret, adeta kendisini sevgilinin dağınık saçları ile özdeşleştirmiştir.

Hayâl-i zülf -i pîç-a-pîç ile hâtır perîşândır
Fırak-ı yâr ile bi-çare gönlüm zar ü giryândır.
(Gazel)

Yine bir ayrılık manzumesi olan “Şarkı” da Fikret kimi zaman sevgilinin gözünü anarak, kimi zaman da saçını anarak ağlayışlarını sürdürmeye devam eder.

Manzumenin buraya almadığımızı her üçlüğünün ardından şair, sevgilisinden ayrıldıktan sonra onu her an başka acı ile andığını tekrarlamaktadır

Geh çeşmini tahattur ile girye-perverim,
Geh zülfünü, tefekkür ile nâle-güsterim,
Her dem seni...seni düşünür, ağlar inlerim;
(Şarkı)

Eskiden âşıklar sevgilinin acısıyla göğüslerine kızgın demirle elif denen şerhalar açarlardı, Fikret de sevgilinin ayrılığı ile gönlünde oluşan bu yaraları güle, bu yaralarla süslenen göğsünü de gül bahçesine benzetmiştir.

Neden aguşuma Belkis-i hüsnüm eylemez rağbet.
Tenezzül eylemez mi sinemi seyrana ol afet.

Ki kendi açtığı dağlarla zîb olmuş gülistandır.
(Gazel)

“Bir Mektuptan” manzumesinde şair sevgilisinden ayrılmış olmakla birlikte unutulmamayı diler, çünkü sevgilisi ile yaşadığı aşk onun için çok kıymetlidir. Kendisi sevgilisini her an anarak biten aşklarını sürekli tazeler, sevgiliden istediği de budur, onu unutmaması zaman zaman da olsa hatırlaması... Çünkü kendisi bu şekilde acılarını hafifletir.

Ben yâdına vakfedip derunum
Yâdınla zaman-güzar-i hecrim

Yâdında bulunmadır senin hep
Fikr ü hevesim... hayâl ü kâmım.

Yâdınla bu nâ-bekâmı şâd et,
Yâdet beni gâh gâh yâd et

(Bir Mektuptan)

Şair, sonsuz bir hayat içerisinde sonsuz bir aşk dilemektedir. Bunun bir hayal olduğunu ama “gönül çekici bir hayal” olduğunu söyler. Ayrılık duygusunun, aşğın olanca neşesini zehirlediğini görmekteyiz. Sevgilisiyle buluşma geceleri bile ayrılık korkusuyla geçmektedir. Aslında o, geçici bir hayat içinde, sonsuz bir sevginin olamayacağını da bilincindedir.

Tasavvur-ı ebediyyet hayât ü sevdâda,
Bu bir hayâl idi, lâkin hayâl-i dil-berdi;
Evet, bu ru'yâda
Cihânı görmeye benzerdi, rûh-perverdi!

Yazık! Şu neş'emi tasmîn ederdi hiss-i firâk,
Düşerdi rûhuma her ayrılıştâ bir ahker;
Evet, bu hiss, bu merâk
Verirdi aşkıma bir hadşe-i melâl âver.
Geçip tehâşi-i firkatle hep leyâl-i visâl
(İlel-Ebed)

Sâkin, soruyordun bana: “Giryân ne demektir?”
“Giryân... Onu geç, anlamadım ben de!” diyordum;
İnkâr ediyordum.
Dalgın, soruyordum sana: “Hicrân ne demektir?”
“Hicrân... Onu hiç bilmiyorum işte!” diyordun;

Israr ediyordun.
Artık soramam ben sana: “Giryân ne demektir?”
“Giryân... Onu geç, anlatamam ben.” Diyemezsin;
Israr edemezsin;
(Bir Hicrân-ı Muvakkattan Sonra)

Yukardaki şiirde şairin sevgilisi ile olan diyaloguna baktığımız zaman birbirlerine “hicrân” ve “giryê” kelimelerinin manasını sorduklarını ve ikisinin de birbirlerinin sorusuna cevap veremediğini görüyoruz. Çünkü henüz ikisi de ayrılığı tatmamışlardı ve dolayısıyla da “giryân”ın manasını da bilmiyorlardı. Fakat

Öğretti hayât en acı bir ders ile birden
En giryeli hicrânı... Bütün hüzn-i leyâlî!

Bunun üzerine artık ikisi de giryân ve hicrân kelimelerinin manasını öğrendiği için bir daha birbirlerine bu kelimelerin manalarını sormalarına gerek kalmaz, çünkü bu acıyı tadarak öğrenmişlerdir. Son mısradan anlıyoruz ki şair, bu ayrılığı hiç yaşamamış olmayı diler.

Hicrân mı, evet; âh onu inkâr edebilsem,
“Bilmem!” diyebilsem!...

“Sükûn İçinde” adlı manzumede şair, sevgiliden ayrı kalacağı bir gecenin, üzüntüsünü yaşamaktadır. Bu gece tabiatın büyük bir sıkıntısı var cümlesinden anlıyoruz ki şairin de bu gece büyük bir sıkıntısı vardır, tıpkı kendisi gibi onun da hüznü samimi, derin, gizli ve incedir. Onun da yası bir dul kadınınki gibi facialarla geçen bir hayata işaret eder. Kendisi gibi şakaklarında beyazlanan teller için tabiatın da gözlerinden yaşlar akmaktadır. Şair tabiatı dert ortağı olarak görmektedir. “Ey nedime-i heyecân” tamlaması bunu anlatır. Sevgilisinden ayrıldığı için göz gözyaşları döken ve onu hasretle bekleyen şair, ayrılık zehrini bir kez daha tatmıştır.

Yarın şu bir gecelik iftirâka ağlayacak
Neşîde-yi elemin ninnisiyle sallanarak
Sabâhı bekliyorum... Gelmiyor, fakat hâin!
(Sükûn İçinde)

“Şekvâ-yı Firâk” adlı manzumeyi de Fikret kısa süren bir ayrılık dolayısıyla yazmıştır. Ruşen Eşref Ünaydın Fikret’in bu şiiri iki üç geceliğine başka bir yere giden eşi için yazdığını söyler³². Bu alanda kapsamlı bir çalışması bulunan Mehmet Kaplan da “Şekvâ-yı Firâk” adlı manzumenin eşine olan bağlılığını gösterdiğini söyler³³.

Bu noktada iki yazarın söyledikleri birbirini destekler niteliktedir.

Bu, kısa süreli bir ayrılık olsa da Fikret ayrılığı daha ilk gecedan çekilen bir çileye, zehre benzetmektedir.

Daha bir leyle-i firâkın bu
Tuhfe-i iştiyâkıdır, düşünün;
Ayrılık bir azâb imiş, doğru!
Ben de tattım o zehri işte bugün.
(Şekvâ-yı Firâk)

Diyen Fikret, manzumenin buraya almadığımız kısmında sevgilinin ayrılığına belki biraz sükûn bulurum, yalnızken özleme alışırım diyerek katlanmıştır lâkin (tıpkı “Sükûn İçinde” manzumesinde olduğu gibi tabiatı da derdine ortak ederek) Voltaire’in söylediği gibi “Ayrılık, tatmin edilmeyen aşkı arttırır.” Ruhu ayrılık ile huzursuz olan Fikret sevgilinin varlığı olmadan yaşayamayacağını farkına varır.

İki bî-çare, işte inliyoruz...
Seni bilmem, zavallı dalga, fakat
Yaşamam bir dakika ben onsuz!

Üzerinde durduğumuz bu örneklerde görüldüğü üzere Fikret ayrılık muhtevalı şiirlerinin birçoğunda eski şiir geleneğinden ayrılamamıştır. Zaten bütün dönemlerde ve her milletin edebiyatında işlenen konular neredeyse ortak olduğu için ortak duygulanımların olması da pek tabiidir.

İnsan edebî esere her tür beşerî özellikleriyle girer ve ele alınan bütün beşerî hisler aşağı yukarı aynıdır. Bu sebeple Fikret’in ayrılık muhtevalı şiirleri eski şiirin

---

³² Ünaydın, a. g. e., s. 58

³³ Kaplan, a. g. e.,

neredeşye tm özelliklerini taşıtmaktadır. Giden, terk eden sevgilinin arkasından onun fizikî özelliklerini düşünmesi, yüreğinde yaralar açılıp h çekmesi, feryat edip inlemesi, duygusal bir çöküntü içerisine girmesi, sevgiliye sitem etmesi, ama tüm bunlara rağmen umudunu kaybetmemesi bunlar hep eski şiirde de görülen tepkilerdir.

Kavuşma Şiirleri:

Eski şiirde aşđın tek arzusu sevgiliye kavuşmaktır. Bunu gerçekleştirmek için de sevgilinin her türlü cefasına katlanır, yeter ki sevgiliye kavuşabilsin! Lâkin bu mümkün değildir. Çok bilinen bir hikye veya motif vardır: şem  pervane. Pervane, yani kelebek sevgiliye kavuşabilmek için kendini mumun alevine atar ve bu ateşte yok olur. Bu yok oluş sevgilide yok olma, vuslat manalarına gelir. Yani şık sevgiliye kavuşabilmek uğruna ölür.

Fikret de öldükten sonra sevgiliden gelecek bir damla rahmete, bir damla gözyaşına dahi razıdır. Bu, bir nevi sevgiliye kavuşmak manasına geldiği için ölmeyi dilemektedir. Candan vazgeçmek kolay, sevgiliden vazgeçmek ise çok daha zordur.

Ben lmek isterim, bana kat' i cevâb ver!
Bir damla gözyaşı dkeceksen trbıma.
(Nazîre)

Her ne kadar bu bir nazire olsa da Fikret'in özellikle böyle dizeleri bulunan bir manzumeyi tercih etmesi dikkate değer bir noktadır.

Fikret'in sevgiliden tek dileği gönül acısını dindirmesidir. Bu da tek bir yolla gerçekleşir, sevdiğine kavuşmakla. Sevgili şairin aşkına karşılık vermez, sevgisini yetersiz bulur. şairin "şayan değil midir sana ulvi muhabbetim," sorusuna sevgili: şayan mıdır diyip tebessüm eder. Oysaki şair sevgilinin bir damla rahmeti için bile ölmeyi göze alacak kadar büyük bir kalp taşıtmaktadır.

Şair “Hüsnün”, “Bir Subh-ı Safâ İdi”, “Neşide”, “Diğer”, “Nedir Bilmem” adlı manzumelerde de sevgiliye duyduğu kavuşma özlemini farklı şekillerde dile getirmiştir.

Mecrûhuna cân-bâhş-i visâl ol,
Ey rûh-ı revân-ı dil-i şeydâ!

Hüsnünle gider hüzn-i dil ammâ
Valsınla gelir cânâ tesellâ.
(Hüsnün)

Hâlâ o nigâh ile harâbım!
Hâlâ o sukût ile türâbım.
Şad-âb-ı visâl rûhum ammâ
Bâki yüreğimde iltihâbım!.
(Bir Subh-ı Safâ İdi)

Ateş gözde tutuşur ve gönülde alev alır. Sevgilinin gözleri de aşığı bu onulmaz derde düşürmüştür. Şair sevgiliye kavuşmanın imkânsız olduğunu bildiği için sadece bu anın hayalini kurar, böylece bir nebze de olsa sıkıntılarından feraha çıkar.

Tahayyül ettirir bana muhal olan visalini
O gözlerin midir desem penâh-ı şâiriyyetin
(Neşide)

Böyle hasretle mahvolur mu gönül?
Bulamaz mı zafer visalinize?
(Diğer)

Şu demde arz-ı hakikat mi ettiğim feryâd
Visâl-i yârı temennâ mıdır nedir bilmem
(Nedir Bilmem)

Tahassür ve aşk ıstırabının en zirve noktaya ulaştığı “Âh! Ağlasam...” başlıklı manzumede sevgiliden bir kavuşma sözü almak ister.

Sen rahmedip de va'd-i visal eylesen bana,
Ben bahtımın kemaline hayretle ağlasam
(Âh! Ağlasam...)

Fikret “Anlaşılmamın” başlıklı manzumede her hareketi sır gibi olan bir sevgili ister. Sevgilinin gamzesinin anlamının, dudağının altındaki gizli sorunun, en önemlisi aşğa verdiği kavuşma vadinin anlaşılmasını, bu aşkın gizli kapaklı kalmasını ister. Her ne kadar manzumenin başlığını “anlaşılmamın” koysa da son beyitte sevgiliye duyduğu visal özlemini açıkça dile getirmiştir.

Pîşinde ben şikâyet-i hasretle ağlayım
Gülsün... Fakat bu va'd-i visâl anlaşılmasın!
(Anlaşılmamın)

Fikret, “Şeyh Vasfî Efendiye Bir Nazire” isimli manzumede ise sevgilisine kavuşma arzusunu gizlemeye çalışsa da gücünün buna yetmediğini, aşkının yaradılışından kaynaklandığını, gözyaşlarının kendisini ele verdiğini ifade ediyor.

Ma'il-i feyz-i visali olduğum dil-darıma
Saklasam da ben lisan-ı hal ü şanım söylüyor.

Yok mecâlim ketme artık mâcerâ-ı tab'ımı
Mâcerâ-ı tab'ımı eşk-i revânım söylüyor.
(Şeyh Vasfî Efendiye Bir Nazire)

“Bûse-Çîn”, “Bir Söz”, “Gonce”, “Nakş-ı Nâzenîn”, “Leyl-i Vedâ” başlıklı manzumeler sevgiliye kavuşulduktan sonraki hislerin ifadesidir.

Meselâ “Bûse-Çîn” manzumesinde, “Âh! Ağlasam...”, “Anlaşılmamın”, “Nedir Bilmem” manzumelerinde olduğu gibi feryad ü figan eden, sevgiliye kavuşma hayalleri kuran bir Fikret yerine, sevgiliye kavuşmuş olmanın verdiği mutluluğu yaşayan bir Fikret ile karşılaşırız.

Fikret'in gül bahçesinde sevgiliyle yaşadığı, mutlu sonla biten bu kısa aşk hikâyesinde kavuşma anının neşesi tabiata dahi yansımıştır.

Gül bahçesi sevgililerin aşkı sayesinde şenlik alanına döner. Çiçekler âşıkların gülüşüyle beslenir, hep iç açan, ruhu ferahlatan konulardan konuşurlar.

Çemen mesrûr...
Nesîm uşkûfelerle sohbet-engîz,
Nevâ-yı şevk-ı bülbül rikkat-engiz

Hezâr-ı zâr ile dem-sâz olurduk
Nesîm ü cûya harf endâz olurduk
(Bûse-Çîn)

Tıpkı “Bûse-Çîn” manzumesinde olduğu gibi burada da karşılıklı bir aşk söz konusudur. Manzumenin bütününe neşe hâkim olmuştur, sevgiliye kavuşma anının neşesidir bu. Şair bu sözleri duyunca göklere uçmuştur, tabiattaki en güzel şeyleri bile sevgilinin sözlerinden daha zevkli görmez. Sevgilinin söylediği sözün gökten geldiğini zanneden şair için bu söz ilahi bir değer taşımaktadır.

Kendinden işittim o sözü gizlice filhâl
Bir şairi bir huri-yi nâzan seviyormuş,
Cânân seviyormuş beni cânân seviyormuş!
(Bir Söz)

Yine “Bûse-Çîn” manzumesinde olduğu gibi “Gonce” şiirinde de bir gül bahçesinde sevgiliye kavuşma anının neşesi tasvir olunur. Şaire göre bir gül bahçesi değil, cennettir, çünkü sevgili bulunduğu mekânı cennete çevirmiştir. Sevgiliyi de cennetin içerisindeki bir huriye benzeten şair, gök ve göğe ait unsurları da çok fazla kullanmıştır. Yıldızlar, gökyüzü sanki iki sevgiliyi birbirine kavuşturmak için elinden geleni yapıyorlar. Hoş sözlü yıldızlar gönle kavuşma bayramını müjdeliyorlar.

Yâ Rab, ne demdi ah! o dem-i inşirâh-ı tâm?
Yâ Rab ne şebdi ah! o şeb-i vuslat-ibtisâm?
...
Olmuş gibi sitâre-nümâ leyle-i visâl
Bulmuş gibi vücûd-ı safâ nuhbe-i merâm
...
Tebşir eder gibi dile îd-i visâlini,
Okşardı sem-i cânımı bin savt-ı bî-makâm.
(Gonce)

Fikret, “Nakş-ı Nâzenîn” başlıklı manzumede ise visal anını tahattur ederek o mutluluk tablosunu gözünün önüne getirir. Nakş-ı nazenin ile kastedilen manâ “aşyan-ı aşk”tır. Gül bahçesinde ezgi dolu bir kavuşma baharında olan şair, bu aşyan-ı aşka “sehaib-i keder”in hiç uğramadığını söyler.

Olmazdım bir dakika bî-dâr.
Perverde-i gonce-zâr-ı vuslat;
Eylerdi önümde haşr-i ezhâr.

Pîşimdeki levha-i berîne
Bir lem'a konardı her seherden,
Düşmezdi sehaib-i kederden
Bir gölge bu nakş-ı nâzenine
(Nakş-ı Nâzenîn)

“Leyl-i Vedâ” başlıklı manzumede ise şair sevgiliye kavuşma imkânı bulmuştur, lâkin bu eksik bir kavuşmadır. Çünkü şair, bu mutlu birlikteliğin ebedi olmadığını bilir. Sevgiliden ayrı geçecek günleri olduğunu bilir ve bunların acısını kimsenin bilmediği bir yerde çıkarmak ister.

Sevgili ile olan demleri onun için “ömr-i saadet”tir ve tek dileği, bu saadetin ebediyete kadar sürmesidir. Vefasız gecenin koynunda ölümsüz olabilmek için direnmek, sevgiliyle mücadele vermek istemesi sonsuz bir kavuşmayı dilediğinin ispatıdır.

Ooh, gel gel, bu hafâ-gâha berâber gidelm;
Orda sensiz geçecek günleri tazmîn edelim.

Bir siyah kuş gibi âmâde-i pervâz ü firâr,
Bu vefâsız gecenin koynundan
Kim bilir, belki de son lahza-yı sevdâmızdır;
Hoş geçen her dem-i sevdâ, ebediyet sayılır!..
(Leyl-i Vedâ)

Fikret, “Ömr-i Muhayyel” şiirinde sadece kendisi, sevgilisi ve şiir tanrıçasının olduğu hayâli bir yer tasavvur eder. Kendisini hayâlin-belki de tek hakikatin-kollarına atıp sevgili ile birlikte “sayd-ı hayâl” e çıkmak ister. Bu şiir realiteden gelen sıkıntılardan kurtulmanın sanatsal bir ifadesidir.

Bu manzumede özgürlüğün simgesi olan kuş baharın tadını çıkararak yaşar ama şair kuşçağız diyerek zaten kısacık ömrü olan kuşun ömrünü daha da kısaltmıştır. Dalga da zaten kısadır ve şair dalgayı, dalgacık yaparak onu daha da küçültmüştür. Bu hayatın kısalığı, geçiciliği manalarına da gelebilir işte şair bu

kıscak hayat içerisinde hayâl gibi bir ömür ister. Yeşil de insana rahatlık ve huzur verir. Şiirin bütününe baktığımız zaman tabiatla iç içe olma arzusunun yanında realiteden uzak, özlemlerini gerçekleştirebileceği bir hayâl âlemi tasavvur ettiğini görmekteyiz.

Yalnız ikimiz, bir de o: ma'bûde-i şî'rim;
...
Her sahn-ı hakikatten uzak, herkese mechul;
Bir safvet-i masu'menin ağış-ı teinde,
Bir leyle-i aşkın müte'enni seherinde
Yalnız ikimiz sayd-ı hayalat ile meşgul.
(Ömr-i Muhayyel)

Ayrılık şiirleri kategorisinde değerlendirdiğimiz “Şekvâ-yı Firâk” başlıklı manzumede de şair sevgiliye kavuşma ümidini taşımaktadır. Sevgiliden bir kavuşma müjdesi alabilmek ümidiyle pencerenin önünde dönüp durur.

Gâh bir nefha, bir nüvid-i visâl
Almak ümmîd-i bî-kararıyla
Dönerim: penceremde bir leb-i lâl
(Şekvâ-yı Firâk)

Şair, “Beyaz Yelken” şiirinde mehtaplı beyaz bir gecede beyaz bir yelkenliyi görünce eski bir hayâlini hatırlar. Bu hayâlde her şey beyazdır. Şimdi artık gözünün önünden ne zaman böyle saf beyaz bir yelken geçse o eski hayâli hatırlar. Yani burada hayâli bir sevgilinin varlığından söz edebiliriz. Açıkça söylenmese de şair bu hayâli sevgiliyle olan hayalî birlikteliğin kendisine verdiği mutluluğu ifade etmektedir.

Bir vakitler gönül ederdi hayâl
Sütbeyaz bir deniz, beyaz kayalar,
Mâi, lâkin hemen beyâza çalar.
Bir semâ, sonra bir beyaz sandal.
**Biz o sandalda yâr-ı cânımla
Dolaşırdık beyaz seherlerde.**

**Şimdi yâdettirir o hulyâmı
Ne zaman geçse pîş-i çeşmimden
Böyle sâf u sefid bir yelken
Bana tasvir eder o sevdâmı**

Bir beyaz kuş ki nevha-perverdir
Bir beyaz leyl-i mâh-perverde.
(Beyaz Yelken)

Sonuç olarak Tefvik Fikret'in kavuşma teması etrafındaki şiirlerini;

1. Sevgiliye Duyduğu Kavuşma Özlemi

2. Sevgiliye Kavuşma Anının Neşesini anlattığı şiirler olmak üzere iki kısma ayırabiliriz.

Kavuşma özlemiyle ilgili şiirlerinde genel anlamda Tefvik Fikret'in eski şiir geleneğinden pek ayrılmadığını söyleyebiliriz. Ancak kavuşma/visal şiirlerinde bunu söylemek pek de mümkün değildir. Daha önce de söylediğimiz gibi eski şiirde sevgiliye vuslat sadece bir hayâldi, şairler çeşitli mazmunlarla bu hayâli zenginleştirip bir nebze de olsa özlemlerini gideriyorlardı. Yukarıda Fikret'in de bu tarz şiirlerine değindik. Şairin bazı şiirlerinde ise sevgili ile gül bahçelerinde buluşup beraber olurlar. Bu ikinci kısımdaki şiirler işte bu yönüyle eski şiir geleneğinden ayrılmaktadır.

2.1.2 Cevr ü Cefa ve Özlem Şiirleri

Cevr ü Cefa Şiirleri

Eski Türk şiirinde sevgili, aşğının aşk ateşiyle yanıp kavrulduğunu bildiği halde cefa etmekten usanmaz. Sürekli âşık ile arasına bir engel koyup kendini âşıktan gizler ve aşığı kendisinin hasreti ile baş başa bırakır. Kısaca aşığa ıstırap çektirmekten hoşlanan bir sevgili tasavvuru çizilmiştir. Dolayısıyla da ayrılıkların sebebi sevgilidir.

Âşık sevgiliye sitem etmesine rağmen bu cefadan şikâyetçi değildir, zaten istese de şikâyet edemez; çünkü bu zalim hastalığın devasının sevgilide olduğunu bilir. Bununla birlikte sevgili sanki aşğın hasta olduğunu bilmiyormuş gibi derdine derman olmaz.

Fikret'in de sevgilinin cevrine karşı âşıklığın geleneğine uygun şekilde sitemkâr bir üslûp kullandığını görmekteyiz.

Sevgili, aşığa kibirli davranmakla beraber ondan bir lütfünü dahi esirgeyip gönlünün kederlerle bi-tâb düşmesine sebep olmuştur. Âşık buna rağmen sevgilinin bu şikâyetlerini affetmesini diler. Daha önce de değindiğimiz gibi aşığın sitemleri için sevgiliden özür dilemesinin bir diğer sebebi de bunu bir lütuf olarak algılamasıdır. Çünkü eski şiir geleneğinde sevgili eğer aşığa cevri ü cefa etmekten vazgeçerse, bu aşığın varlığından dahi haberdar olmadığı manasına gelebilir.

İnhizâmı pek güç olmaz nahvet-i cânânenin
Ger müsâvi olsa lûtfu ettiği tahkîrine
...
Cevri ü nâzından şikâyet etse de sen avf kıl
Bakma sultânım dil-i divânenin taksîrine
(Gazel 2)

“Bir Gazel” başlıklı manzumede sevgiliye duyduğu hasretten dolayı sabrı tükenen şairin gönlü bu aşkın ateşiyle yanıp, belki de sevgilinin gül dudağının, yanağının rengine özendiği için gözlerinden gül rengine yaşlar akmaktadır.

Eskiden âşıkların vücudundaki yaraların nasıl oluştuğuna dair sevgilinin tesiri kısmında detaylı bilgi vereceğimiz için burada sadece bir hatırlatmada bulunacağız. Eskiden sevgilinin acısıyla âşıklar göğsüne kızgın demirle yaralar açardı.

Sevgilinin yanağını anmaktan göğsünde gül gül olan yaraları şair kendi açmıştır. Şairin yaşadığı tüm ıstıraplara rağmen göğsünde açılan bu yaraları güle benzetmesi dikkat çekicidir.

Berk urunca hançer-i cevri ü tegafül sînede
Ateş aldı harmen-i sabri ü tahammül sînede
...
Hun-ı dil fikr-i lebinle hep döküldü dideden
Dağlar zikr-i ruhunla oldu gül gül sînede
İctima'-ı bedri-i mîhnetle sûz-ı âhtan
Pek hâzin bir levha etmiştir teşekkül sînede
(Bir Gazel)

“Dokundun Hissime” başlıklı manzumede, hüznü haliyle şairin duygularını etkileyen gece, şairin gönlünü harap etmiştir. Bilindiği üzere gece olduğu zaman bu tür hüznü duygular kalpte daha yoğun bir hâl alır. Manzumede ayrıca gökyüzünde yanık bir şekilde öten bir kuştan da bahsedilir. Bu ötüş de şairin kalbindeki melâli, sevgilinin cevrenden doğan üzüntüyü yeniden uyandırır. Bu duyguları ona yeniden hatırlatır. Şiirin sonunda şair, kuşun yanık yanık ötüşününün bitmesini, kesilmesini ister. Çünkü o, bu hüznü duygularla, kalbini acıtmakla birlikte yine de ona haz veren duygularla başbaşa kalmak ister.

Dokundun hissime, ey şeb, yine hâl-i hazînle,
Harâb ettin beni ulviyet-i sevdâ-güzînle.

...

Şikâyet senden, ey mürğ-ı hevâ-dâr ü figan-perver
Ki feryâd-ı hazîn dilde ikaz-ı melâl eyler.
Nedir nâlide ol tesîr kim rûha mûgâlibdir,
Sükût-ı mahzen-i mevki' kadar ârâmı sâlibdir!
Arar cism-i zaîfîn sû-be-sû bî-tâb-ı enzârım;
Bu şeb bilsem seni tanzîr için mi böyle bî-dârım?

...

Fakat, Allah için kes nevha-i feryâd-bahşânı,
Bırak sakın hayâlâtımla ben hâtır-perişânı!..

(Dokundun Hissime)

Her şeyi koyu rengiyle örten geceler bile şairin sıkıntılarını örtmeye muktedir değildir. “Kıt’a” manzumesinde olduğu gibi gözyaşlarını çektiği ıstırapın delili olarak sevgiliye sunarak, sevgilinin derdine deva olmasını dileyen şair, sevgiliye tatlı bir sitem etmektedir.

O müşfikaane bakışlar belâ-yı cân geliyor.
Harâb gönlüme aşkın girân geliyor,
İçimden âh! garibâne bir figân geliyor...
Melâl-ı rûhunu ketme bu şeb değil kâdir;
Bırak, çocuk gibi karşında ağlasın şâir!

(Melâl)

“Şarkı” başlıklı şiirinde, şairi naz ile yerlerde süründüren sevgilinin çektiği eziyetleri ancak gerçek bir düşmanın çektiğinden yakınan şair, “Böyle temdîd

etmeden maksad nedir efgânımı” diyerek sevgilinin onu inletmesinin maksadını öğrenmek istiyor. Çünkü sevgili şairin feryatlarından hoşnuttur.

Neş'e-yâb etmekte hüzn-i kalb-i nâ-şâdım seni,
Sen benim gerçek adüvv-i kalb-i nâ-şâdım mısın?
Mâil-i hâb eyliyor dil-sûz feryâdım seni,
Söyle Allah aşkına mahzûz-ı feryâdım mısın?
Dem-be-dem cevrinle te'yid eyleyip hüsrânımı,
Pây-i mâl-i nâz edip her lahza kalb ü cânımı,
Böyle temdit etmeden maksad nedir efgaanımı,
Söyle Allah aşkına mahzûz-ı feryâdım mısın?
(Şarkı)

“Başka” adlı şiirde de bakışlarında sadece sevginin sezildiği şair, sevgilisinin kendisine karşı birden değişmesinin şaşkınlığını yaşar. İçi kan ağlarken sevgiliye karşı tebessüm eden şair, bu tavır değişikliği dolayısıyla uğradığı hayâl kırıklığını adeta haykırır.

Ne gördünüz nazarımda muhabbetten gayri;
Ne buldunuz yüreğimde garâmdan başka?

Neden muameleniz başkalaştı hakkımda,
Ne etmişim size ben ihtirâmdan başka?

İçim kan ağlar iken siz behic-i nâz idiniz,
Ne gösterirdi yüzüm ibtisâmdan başka?

Ne verdiniz bana –Allah için- ki reddedeyim,
Cihâna verdiğiniz bir selâmdan başka?
(Başka)

“Bir Gazel” başlıklı şiirde de sevgilinin değişik tavırları karşısında değişik ruh halleri içine giren ve adeta kendisini tanıyamaz hale gelen şairin sevgiliye karşı gizli bir sitemi vardır.

Âşıkının hâl-i perişanına
Handeler etmek mi düşer şanına?
Sor şunu, ey bâd-ı sabâ, gönlümün
Ah! O seher neş'eli cânânına.

Sorma, hayır, ben bilirim yârimin
Şefkatini âşık-ı nâlânına!..

Gâh bakar, neş'elenir, gâh ağlarım,
Çehre-i handân u dırahşânına,

Gâh safâ-yâb olurum bakmadan
Ağlar iken dide-i giryanına;

Gâh şikâyetler eder, haykırır,
Gâh düşerim şerm ile dâmânına!

Benzemiyor hâl-i garibânemin
Hâsılı bir ânı diğer ânına!

(Bir Gazel)

Şairin sevgili tarafından bir sevgi sözcüğü ile susturulmayı bekleyen gönlü, dileği gerçekleşmediği için feryatlarına devam eder. Çünkü sevgili şairin tüm feryatlarına karşın sessiz kalmayı yeğliyor, konuştuğu anlarda, iltifat ettiği anlarda bile sözlerinde sitem barındırıyor. Şair de bu durumdan yakınmaktadır.

Daha bir hitâb-ı aşkın beni etmemiştir iskat
O sükût olur mu lâyıık bu kadar figâna karşı

Nice bin sitem tezammun ediyor her iltifâtın
Olamam –ne olsa- memnûn ben o imtinâna karşı
(Karşı)

Şair burada karşımıza aşk üzgünü, düşkün, gönlü sitemden hasta olarak çıkar.

Güz de sanki onun acısını tamamlamak için zaten üzgün olan kalbini titretir.

Me'yûs-ı aşk...-mübtezel ammâ ne fâide;
Yok, başka hangi nâm ile yâd eylesin kalem!-
Dil-haste-i sitem... - O da pek eski kaide-
Me'yûs-ı aşk, hâsılı, dil-haste-i sitem...

...
Titrer sokuut-i ömrüne bî-çare her zamân;
Gûyâ nisâb-ı hüznünü ikmâl için hazân
Muhtâc olur o lerziş-i kalb-i mükeddere!
(Lerziş-i Hazân)

Bu şiirlere bütün olarak baktığımızda şunları söyleyebiliriz: Cevr; haksızlık, zulüm, cefa, sitem manalarına gelir yani tek kelimeyle sevgilinin en belirgin özelliğini özetleyen bir kelimedir. Fikret'in sevgilisi eski şiirimizde olduğu gibi, bir kerecik lütuf gösterse bile yine de binlerce cevri ü cefa eder. Sevgilinin aşğa

çektirdiği eziyetlerin sınırı yoktur. Sevgilinin cevr ü cefasına karşı en iyi ilaç ise sabırdır. Eski şiirde âşık sevgilinin cevr ü cefası karşısında ya zevk duyar ya da iki büklüm olur. Fikret'in sevgilinin cevr ü cefasından pek de zevk duyduğunu söyleyemeyiz, o bu durumdan sürekli yakınır.

Özlem Şiirleri

Kelime anlamı, bir kimseyi veya bir şeyi görme, kavuşma isteği, hasret, tahassür olan özlem duygusunu sevdiklerimizden uzak kaldığımız anlarda yoğun bir şekilde hissederiz. Kalp, aşırı sevgi sebebiyle sürekli özlem duyar. Ve bu özlem gittikçe kalbi bürüyüp, kaplayarak, sevgiliye kavuşmadıkça dinmeyen bir sızıya dönüşür. Fikret'te olduğu gibi aşğın gözleri sağanak yağışlı bulutlara dönüşür.

Fikret'in olgunluk döneminde yazdığı "İkinci Tesâdüf" başlıklı manzumede tesadüf ettiği sevgilisinin gözlerine bakıp ağlamayı dilerken sevgilisi sanki bu hislerini anlamış gibi başını önüne eğerek geçip gider. Şairin sevgilisinin önünde ağlamak istemesi yoğun özlem duygusundan kaynaklanır. Uzun süre görmediği sevgilisini görünce duygu boşalması yaşayan ve hiç bir pişmanlık duymadan ağlamak isteyen şair, sevgilinin gözlerinde kendisine sevgisini gösteren bir bakışı aramaktan da kendini alamaz:

Bugün o çehrede boş bir nazarla dinlendim;
Didişmeden geliyorum gam-ı hayâtımla;
Dedim ki sonra: "Şu müz' iç teessürâtımla
Önünde ağlayırsam... Ve olmasam nâdim!"

...

Değil garâm-ı heves-perverâne mu'tâdım,
"Bu didelerde fakat bir nigâh-ı aşk aradım!

(İkinci Tesâdüf)

Tesâdüf başlıklı manzumede de sevgiliyi görünce;

Niçin o çehreyi görmekle titredim birden,
O dîdelerde niçin gizli bir nigâh aradım?
Değil garâm-ı heves-perverâne mu'tâdım,
Niçin o gözlere dikkatle baktım öyle iken?...

diyen Fikret'in sevgiliye bakınca titremesi ona duyduğu özlemden kaynaklanır. O arzuları besleyen, uyandıran bir sevda peşinde değildir, artık kendini bu gibi aşklardan uzak görmektedir, ama yine de sevgilinin gözlerinde eski aşkına dair anlamlı bir bakış görmek ister. Bu "Tesadüf" ve "İkinci Tesadüf" şiirleri, bilindiği gibi şairin yaşadığı kısa süreli bir gönül macerasını dile getiren şiirlerdir.

"Kıt'a" başlıklı manzumeye yoğun bir özlem duygusu hâkimdir. Sevgilisine kavuşamayacağını düşünen Fikret, sevgilinin eline bir fotoğrafının geçmesini diler. Böylelikle sevgilinin elinden öperek, ona olan özlemini bir nebze de olsa hafifletme imkânı bulacaktır.

Âşık, O sa'âdet değilse makdûrum,
Öpemezsem de çeşm-i mestinden;
Geçer elbette destine resmim:
Öperim öylelikle destinden!
(Kıt'a)

"Bir Levha" şiirinde ise Fikret'in bir zamanlar baktığı tablo, ruhunu aydınlatıp, hayalini okşarken, o tablo şimdi gözüne koyu karanlık görünmektedir. Tablo değişmese de sevgili artık aşığın yanında değildir ve âşık da sevgili yanında olmadığı için tabloyu sönük bir gün batımına benzetir. Şairin sevgili yanında olmadığıda aynı manzara karşısında olumsuz hislere kapılmasının sebebi sevgiliye duymuş olduğu hasrettir:

Bu gördüğüm yine aynen o levh-i dil berdir:
O sâhil, işte o kuşlar, o cûy-bâr-i lâtif,
Fakat şu ufk-ı münevverde –ah bilmem ki-
Niçin hayâlime vurmakta bir zalâm-ı kesîf!

"Şükûfe-i Yâr" şiirinde de şair, sevgilinin kendisine verdiği çiçeği kurusa da tozlansa da binlerce umut ve istek taşıdığı için bir şiir defterinin içinde saklar. Çiçeğin bulunduğu defteri açtığı zaman sevgilinin yüzünü görür, çünkü çiçek sevgilinin bakışını hâlâ üzerinde taşır. Şairin sevgilisine olan özlemini onun verdiği çiçekle hafifletmeye çalıştığı aşikârdır:

Açtıkça şu defter-i siyâhı
Bir yüz görürüm ki muhtecibdir.
Hep sensin onun zuhûr-gâhı.
Ba'zan o zılâle münkalibdir,
Lâkin onu sen edersin ihtâr;
Her dem bu sebeble müncezibdir

Ruhum sana, ey şükûfe-i yâr!

Şair, “Şükûfe-i Yâr” manzumesinde olduğu gibi “Krizantem” şiirinde de bir çiçeğin üzerinde bıraktığı tesiri anlatır. Etrafa bir güz kokusu serpen bu çiçeğin adını çok sever, çünkü ilk kez sevgilinin ağzından duymuştur. Kederinin sevgilinin yadigârı olduğunu söylemesi, ona duyduğu özlemi farklı bir şekilde ifade etmektedir. Şu an sevgiliden ayrı olduğu aşikâr olan şairin kederli olması da pek tabiidir. Sevgiliden yadigâr kalan bir hazan çiçeği olan krizantemdir. Hazan mevsimi gelip de krizantemler açılmaya başlayınca gönlünde yaralar açılan şair özlem duygusunu hissettirir bize. Şiirden yükselen atmosfer genel olarak hüznüldür.

Krizantem, bu nâmı pek severim
Önce duydum onun lisânından;
Bana mûnis bugün o hâtıradır.

Hep onun yâdigârıdır kederim;
Açılır sonbahar olunca ayân,
Krizantem içimde bir yaradır!
(Krizantem)

Buraya kadar ele aldığımız şiirlerde Fikret'in gönlünün daima hasret ateşiyle yanıp, kavrulduğunu görmekteyiz. Lâkin eski şiirdeki gönül yangınlarına nazaran bu, biraz cılız bir yangındır, o çoğunlukla sevgilinin kendisine bıraktığı anılar vasıtasıyla sevgiliyi hatırlayıp acı çeker veyahut da hayâli bir sevgili yaratıp ona hasret duyar. Bu da eski şiirde görmeye pek alışık olmadığımız bir tarzıdır. Eski şiirde âşıklar sevgili yanlarındayken bile ona hasret duyarlar. Sevgiliyi yâd etmeleri için ondan bir iz olması gerekmez, Fikret sevgilinin saçını, gözünü, kendisine bıraktığı kurumuş bir

çiçek, adını ondan duyduğu bir çiçek ismi veya bir zamanlar birlikte seyrekoyuldukları bir tablo vasıtasıyla yâd edip özlemine ifade eder.

2.1.3 Aşk Şiirlerindeki Sevgili İmajı

Fikret'in aşk şiirlerindeki sevgili imajı umumiyetle Divan edebiyatındaki sevgili imajına benzemektedir. Bu konuya biraz daha yakından bakabilmek için aşk şiirlerinde resmedilen sevgilinin fizikî tarafları, ruhî veya manevi tarafları ve şair üzerinde bıraktığı etkiyi biraz ayrıntılı şekilde ele alacağız.

2.1.3.1 Sevgilinin Fizikî Tarafları

Sevgilinin Saçı: Fikret'in aşk şiirlerinde sevgilinin saçı renk bakımından Divan edebiyatı geleneğine uygun olarak çoğunlukla gece gibi siyahtır.

Vermesin bâd-i seher **zülf-i siyaha** ihtizâz
Etmesin cân-ı hazinim tâ tezelzül sînede
(Bir Gazel)

Mecnun Leyla'nın zülfünün siyah teli ve onun bir düğümü gibi duran benine, müptela olmuştur. Saçı gece (leyl), adı da (Leylâ) idi. Mecnun bu kıza gönlünü kaptırmıştı. Fikret'te tıpkı Mecnun gibi sevgilisinin leyl gibi siyah saçlarına böyle müptela olmuştur. Saç bir güzellik unsurudur ve asıl anlatılmak istenen güzelliğine meftunluktur.

Mecnun'a döndüm ey **saçı Leyla** gamınla ben
Fevk-i serim tuyûr-ı belâ aşiyamıdır.
(Muallim Naciye Nazire)

Sevgilinin güzellik unsuru olan zülfün cazibesi şairin hatırına geldikçe de ağlayıp inler.

Geh **zülfünü**, tefekkür ile nale-güsterim
(Şarkı)

Fikret'in aşk şiirlerinde sarışın sevgiliye de rastlıyoruz. Ah Bilsen ne afet olmuşsun şiirinde “kâkül-i zerrin” ifadesiyle kastedilen, Divan şiirinde çok sık

rastlamadığımız sarışın bir sevgilidir. Bu şiirde “**tarâvet-i rengin**” ifadesi üzerinde de durulabilir. Sevgili sarışın olduğuna göre gözleri de çok büyük olasılıkla renklidir. Siyah renkli göze sahip insanlar için renkli gözlü denmez. Genellikle mavi, yeşil veya elâ gözlü insanlar için bu tanım kullanılır:

Serpilip **şu’le nigâh-âsâ**,
Vech-i rahşana **kâkül-i zerrin**
Eylemiş hüsn-i dil-keşin peydâ
Seherî bir **tarâvet-i rengin**;

Şekil bakımından zülf; uzun, dağınık ve bukle buklelidir. Hatta bu buklelerin her biri aşığın gönlünü bağladığı için kara bir zincire benzetilmektedir. Bu uzun ve dağınık saç ile şairin gönlü arasında bir ilişki kurulmuştur. “Zülf” yüzün iki yanından çengel biçiminde salınan saçlardır. Gönlün zülüflere müptela olması, her parçasının çengel şeklindeki saç tellerine takılıp dağılmasıdır. Bu yüzden âşık perişandır, sevgilin saçı gibi dağınıktır.

Hayal-i **zülf-i piç-a-piç** ile hatır perişandır
Fırâk-ı yâr ile bi-çâre gönlüm zâr ü giryândır
(Gazel 1)

Ey hüsnüne can verdiğim afet

Ey **zülfüne gönül bağladığım sevgili**
(Hüsnün)

Sevgilinin parlak kâkülü, gece gibi uzun ve geceye meydan okurcasına siyahtır.

Sabah-ı aşka mu’adil bu **kâkül-i pür-tâb**
Şeb-i mücessem-i yeldâ mıdır nedir bilmem
(Nedir Bilmem)

Eskiden insanlar süs olsun diye saçına, sakalına inci takarlarmış, şair de manzumesinde bu gelenekten yararlanmıştı.

Bir siyah inci, pür emel, **saçının**
Nazlı kıvrımlarında saklanıyor,
(Ayrılmam)

Aşağıdaki beyitte sevgilinin saçının rengi üzerinde değil şaire tesiri üzerinde durulmuştur. Şair kendisini yaşadığı yere sevgilisinin saçları ile bağlı hissediyor. Eskiden sinir hastaları tedavi sürecinde kendisine ve etrafına zarar vermemesi için zincire vurulurdu. Sevgilinin aşkıyla mecnûna dönüşen aşığı sakinleştirmenin en iyi yolu problemin kendisinde, yani sevgilide, onun saçlarındadır. Bu saçlar adeta aşığın zapt olunması için zincir görevini üstlenirler. Burada açık bir şekilde zincirden bahsedilmese de sevgilinin saçları aşığı bu hayata bağlı tutan bir zincir olarak tasavvur edilmiştir.

Hayata rağbet edersem senin yüzündendir,
Bu **dâm-gâha** **senin saçlarınla** **merbûtum**;
Felekte nûr görürsem senin gözündendir,
Muhabbetinle bu **zindân**-ı gamda **mazbûtum**.
(Eş'âr-ı Muhabbetten)

Şairin zindan ve mazbût kelimelerini seçmesi de bu görüşümüzü desteklemektedir.

Sevgilinin Gözü ve Bakışları: Sevgilinin zülfünün rengine uygun olarak gözü de Divan edebiyatında olduğu gibi çoğunlukla siyahtır. Hem Divan edebiyatında hem de Servet-i Fünûn edebiyatında siyah saçlı, aynı zamanda renkli gözlü sevgili tasvirine çok rastlanmaz. Sevgilinin saç ile gözü daima bir uyum içerisindedir.

Bir harikadır **çeşm-i siyahın**,
Hayret-zede-i hilkat-i dünya
(Hüsün)

Gözüm bakınca karardı **siyah gözlerine**
Bayıldım, âh! O **semavî nigâh gözlerine**
(Bir Matla)

Güler görür de o **çeşm-i siyahı** ağlardım,
(İlel-Ebed)

Az olmakla birlikte sevgilinin renkli gözlü olarak tasvir edildiği şiirler de bulunmaktadır. Sevgilinin gözleri tıpkı mavi renginin özelliği gibi aşığa hayat verir.

Gökyüzü ve deniz gibi sakin, insana huzur veren dinlendirici ve derin bir etkiye sahiptir.

Sazın gibi, savtın gibi bak **çeşm-i kebûdun**
İhyâ ediyor gönlümü, sen söyle, devâm et!
(Ud Çalarak Şarkı Söyleyen Bir Güzele)

Sevgilinin gözünün şehlâ olması hafif şaşkı göz manasının dışında elâ yahut koyu mavi renkli gözdür.

Safa-yı can görünür zîr-i ibtisamında
Gülen o **dide-i şehla** mıdır nedir bilmem
(Nedir Bilmem)

Divan edebiyatında göz, sevgilinin en dikkat çekici uzvu, en tesirli ve en maharetli güzellik unsurudur. Edebiyat geleneğinde, âşıkların gönül derdine düşmelerinin sebebi sevgilinin gözleridir. Âşık bir kez bu gözlere baktıktan sonra kendini aşk belasının içinde bulur. Güzele en çok bakışlarındaki eda ve tesir yüzünden âşık olunmaktadır. Yağmur toprağı çizer; fakat toprak yağmurdan vazgeçemez, âşık da sevgilin gönlünü yaralayan bakışlarından vazgeçemez.

Çoğu kez sevgilinin bakışları ok ve şimşek ile eş tutulmaktadır. Şimşek ve ok nasıl ki çarptığı yeri deler, yaralar ise sevgilinin bakışları da aşığın gönlünü deler, orada tedavisi imkânsız yaralar açar. Şimşeğin düştüğü yeri parçalaması gibi sevgilinin bakışları da aşığın gönül evini parçalamıştır.

Bir **barikadır sanki niğahın,**
Cân-gâhıma te'siri hüveydâ;
(Hüsün)

Şiirlerde sıkça kullanılan ok'un başka bir özelliğı daha vardır. Eskiden belli bir şekil verilen çelik; kızgın haldeyken aniden suya daldırılıp sertleştirilirmiş. Buna çeliğe su verme denir. Tarih boyunca demir ve çelik sanatında en üstün millet Türklerdir. Osmanlı ve daha önceki Türk devletlerinde kullanılan harp

malzemelerinin üstünlüğü de bunu doğrulamaktadır. İşte Divan edebiyatı şairleri bu geleneği şiirlerine konu etmişlerdir. Çeliğin içerisinde bulunan su şairin susuzluğunu giderir, yani sevgilinin bakışları yaralı aşığın su ihtiyacını tamamlar. Eskiden ölüm döşeginde olan hastaya su damla damla içirilirmiş, eğer birden içirilirse hasta ölebilirmiş, tıpkı sevgilinin bakışlarının birkaç saniye bile aşığa çevrilmesinin aşığı iyileştirdiği gibi. Eğer sevgili aşığa çok uzun süre bakarsa âşık da bu oklara dayanamaz ve ölür.

Fuzûlî'nin aşağıdaki beyiti anlatmak istediğimizi çok güzel özetler

Eğer cân almak istersen tenümden tîgunı kesme
Ki pejmürde nihâle virmeyince su semer virmez

(Ey sevgili! Eğer can almak istersen kılıcını/sevgilinin bakışını benim vücudumdan esirgeme; çünkü perişan fidana su verilmeyince meyve vermez.)

Fikret sevgilinin bakışının bu yönü üzerinde açıkça durmamıştır. Ama tir-i nigh, tir-i gamze ile kastedilen anlam bunlardır. Sevgilinin okları önce aşığı yaralar, sonra da içerisinde bulunan su ile bu yarayı tedavi eder.

Tîr-i nighiyle ben uruldum,
Düşüm... o meh olmadı haber-dâr.
(Bir Subh-ı Safâ İdi)

Fikret şiirlerinde sevgilinin gamzesinden, onun kendi üzerinde bıraktığı tesirden sıkça söz eder.

Gamze âgaaz ederek gözlerin
Bendeni dem-beste eder sözlerin
(Cânân-ı Girizâna)

Fikret'in aşk şiirlerindeki sevgili bakışlarıyla daima aşığına ok atıp tedavisi imkânsız yaralar açmaz, kimi zaman şefkat gösterir, utangaç utangaç bakar, bakışının ışığıyla aşığın gönlünü ferahlatıp, aydınlattır.

Sevgilinin büyüleyici bakışları ruha huzur vermektedir. Çoğu zaman konuşmayan duygularını ve cilvesini bakışlarıyla ortaya koyan sevgili aşığı baştan

çıkarmak için gözlerini anlamlı anlamlı süzerek büyüleyici bir şekilde bakar. Şair, bu durumdan memnun olduğunu “ne dil-küşâde bir huzur” diyerek ispat etmiş oluyor.

Ne **sahirane bir bakış** ne dil-küşâde bir huzur
Gelir zuhura gayeti bu hal ile nezaketin
(Neşide)

Tenvir ederken ortalığı hande-i şafak
Nasb-ı nigâh edip **nazar-ı şerm nâkine**;
(Ah! Ağlasam...)

Sevgili bakışının ışığıyla aşğının gönlünü ferahlatıp, aydınlattığı gibi tabiatı da mutlu edebilme özelliklerine sahiptir.

Parlaktı yüzü doğan güneşten
Bir matla’-ı nûr idi o gerden;
Eylerdi **nigâh-ı dil-fürûzu**
Taltîf, sabâh ü mihr ü gülşen
(Bir Subh-ı Safâ İdi)

Divan edebiyatında daha çok sevgilinin dişleri ile inci arasında bir münasebet kurulur, Fikret klasik olanın dışına çıkarak, göz ile inci arasında münasebet kurmuştur.

Umk-ı safiyetinde **çeşmânın**
Bana bir başka **inci arz ediyor**,
(Ayrılmam!)

Divan edebiyatında sevgilinin bakışları nergis gibi süzgündür, mahmurdur. Ayrıca nergis çiçeğinin beyaz ve sarı renkli taç yaprakları ince bir sap üzerinde boynu eğri olarak durur ve taç yaprakları daima açıktır bu yüzden sürekli uykusuzluk hâli var gibidir. Uykusuz ve mest olduğu için gözlerini açmasına rüzgâr yardımcı olur. Bu özellikleri düşünülerek mahmurluk, uykusuzluk, mest olma gibi hâller nergisin sembolü haline gelmiştir. Ayrıca bu çiçeğin diğer bir özelliği de yapısında uyuşturucu bir madde bulundurmasıdır. İşte tıpkı bu çiçek gibi sevgilinin mahmur gözleri aşığı uyuşturmaktadır.

Siz bir güzel hayalsiniz, bir güzel hayal!
Mahmur dideniz ki verir şi’re âb u tâb
(Hayâl)

Sevgilinin Yüzü ve Yanağı: Sevgilinin güzelliğinin büyük bir bölümünü yüzü oluşturur. Çünkü o kaş, göz, dudak ve yanağın güzelliklerine sahiptir.

Fikret sevgilinin güzellik unsurlarından olan yüzünden ve yanağından şiirlerinde sıkça söz etmektedir. Çünkü yanak ve yüz aşğın daima bakmak istediği yerdir.

Divan edebiyatında sevgilinin yüzü ve yanağı ile ışık saçan cisimler arasında ilişki kurulmuştur. Bunlar arasında güneş ve ay en çok tercih edilen cisimler arasındadırlar. Yani sevgilinin yüzü nurludur, dolayısıyla aşğın seyretmeye doyamadığı bir yerdir. Düşünüldüğü zaman sevgilinin gece gibi saçlarının arasında kalan yüzü bu yönüyle mehtaba, maha benzetilmektedir. Ayrıca ayın tam halinin dünyadan görülen yüzeyi beyaz, geniş ve düzdür, bu sebeple de sevgilinin yüzü aya benzetilmektedir.

Ne oldum ben de bilmem böyle derken
O mâhın bûse-çîn oldum lebinden.
(Bûse- Çîn)

Burada yüz kelimesi açıkça kullanılmasa da sevgilinin yüzü yerine ay kelimesinin tercih edildiğini görüyoruz. Dolayısıyla Fikret'in de bu gelenekten ayrılmadığını söyleyebiliriz.

Sevgilinin yüzü güneşten daha alımlıdır. Bu nurlu yüz aşğın içinde bulunduğu karanlığı yok eder dertlerini sona erdirir. Parlaklığı dolayısıyla nasıl ki uzun süre güneşe bakılamaz ise aşğın gönül gözü de sevgilinin güneş yüzüne ve yanağına uzun uzun bakmaya dayanamaz.

Parlaktı yüzü doğan güneşten,
Bir matla-ı nur idi o gerden;
(Bir Subh-ı Safâ İdi)

Bir **âfitâb-ruhun** bürka-ı cemâli gibi
(Subh-ı Baharan)

Bin hüsn-i münevver eder ihya

Gönlümde **ruh-ı şu'le-penahın**
(Hüsnün)

Âh isterim, önünde o **didâr-ı enverin**,
Giryem o rütbe kesb-i samimiyet etse kim
(Ah! Ağlasam...)

Bunun dışında yanak ve gül arasında da sıkı bir ilişki kurulmuştur. Sevgilinin yanağının güle benzetilmesi rengi dolayısıyladır. Ayrıca utanan bir insanın yüzü nasıl ki kırmızı renk alır ise sevgilide kırmızı yanaklıdır. Fikret'in şiirlerindeki sevgili tasvirlerinde de bunu görüyoruz. Bu noktada Divan edebiyatı ile benzerlik göstermektedir.

Güldükçe **verd-i arızın** ey feyz-i bahş-ı can
Hakka ki nur-ı feyz-i cihandan verir nişan
(Ey Şivekâr Gül)

Fehmeder elbet hatasın gül diyen ruhsarına
Bir nigâh etse eğer zihnimdeki tasvîrine
(Gazel 2)

Sevgilinin Gerdanı: Fikret'in sevgili tasvirinde yüz ve yanak kadar sık olmamakla birlikte sevgilinin gerdanının da yer aldığını görüyoruz.

Bir şiirinde sevgilinin gerdanı güneşin doğduğu yere benzetilmiştir.

Parlaktı yüzü doğan güneşten,
Bir matla-ı nur idi o **gerden**
(Bir Subh-ı Safâ İdi)

Sevgilinin zarif gerdanı, şairin gönlünde ayrılık gecesinin acısını dindirmektedir.

O **gerden-i** latif idi o subh-ı zi-safa-yı an
Veren zevale hüznünü gözümde leyl-i firkatın
(Neşide)

Sevgilinin dudağı, gülüşü ve dişi: Dudak, Divan edebiyatında âşğın ulaşamayacağı bir şey olarak hayal edilir. Görünmeyecek kadar küçüktür, bir noktadır, hatta hiç görünmeyebilir. İşte bu bakımdan bir hayâldir, rüyâdır. Hayal âleminde yaşatılan bir

şeydir ve ona ulaşmak için, her seferinde daha iyi benzetmeler yapma ihtiyacı duyulur. Bu sebeple okuyanı şaşırtacak derecede güzel, çarpıcı benzetmeler yapılır.

Dudak hakkında yapılan benzetmelerin en çok bilinenleri şunlardır; Renk bakımından şaraba ve lâl taşına benzetilir, bazen kadeh ve meyhane olduğu da görülür. Şekil bakımından goncaya benzetilir. Etrafındaki sarı tüyler sebebiyle ayvaya benzetilir. Şekil yönünden hokkaya benzetildiği de olmuştur. Bu hokka içerisinde inci dişler saklıdır. Aşğın duymak istemediği sözleri sarf ettiği ve onu azarladığı için zehre benzetilir. Şifa verici özelliği vardır. Eskiden hastalara, ferahlık vermesi için şerbet içirilirdi. Bu nedenle Nev'i, aşk hastasına ilaç olarak sevgilinin şerbete benzeyen dudağının kâfi geleceğini söylüyor:

Ne bilsün içmeyenler şerbetin keyfiyet-i ışkı
Devâ sorma dilâ ol gonca-femden cism-i bîmâra

Sevgilinin dudağıyla ilgili olarak yapılan tasavvurlardan birisi de akik taşı benzetmesidir. Akik taşı daha çok Yemen civarında çıkarılan değerli bir taştır. Şairlerimiz değerli olması ve rengi itibariyle akikle sevgilinin dudağı arasında ilişki kurmuşlardır. Ancak akik taşının sevgilinin dudağıyla ilgisi sadece kıymetli bir mücevher olması ve biçimsel benzerlik taşıması itibariyle olmasa gerektir. Zira akik taşının sağlık açısından son derece faydalı yönleri bulunduğu da bilinir. Mesela, akik taşının kalp çarpıntısını önlediği, kalbe kuvvet verici özelliğinin bulunduğu söylenmektedir. Benzer şeyleri mercan için de söylemek mümkündür. Mercan da sevgilinin dudağına benzetilir. Mercanın da tıpkı akik taşı gibi kalp çarpıntısına karşı faydalı olduğu, kalbi kuvvetlendirdiği bilinmektedir. Ayrıca her iki taşı da üzerinde taşımak kalp çarpıntısını giderir. Şairin de aşkın yoğunlaştığı organ kalptir; aşkın merkezi orasıdır. Kalp hasta olunca ilacını da aramak gerekir. Âşık için en iyi ilaç, sevgilinin akik taşı ve mercan gibi şifalı olan ve âb-ı hayâtı bile utandıran dudağıdır:

Fikret de sevgilin dudağı ile ilgili yaptığı benzetmelerde çoğunlukla Divan edebiyatı geleneğinden ayrılmamıştır. Mesela tıpkı Divan edebiyatında olduğı gibi sevgilinin dudağı ile gonca arasında bir ilişki kurmuştur.

Sevgilinin ağız ve dudağı Divan edebiyatında kapalı oluşu ve gizliliğı ile bir goncayı andırır, bu bakımdan birçok sır saklamaktadır. Daha önce de söylediğimiz gibi sevgili konuşmaktan ziyade gözleri ile büyülemeyi tercih eder. Sevgilinin gonca dudağını açmamasının diğere bir sebebi de bir mücevher değerinde olan dişlerini saklamak istemesindedir.

Düşünmeden alayım, varsa ger bu demde bile
Düşündüğüm o **leb-i gonce-famdan** başka!
(Başka)

Sevgilinin ağız konuşan bir güle benzetilmiştir. “Dehânı gonce-i gûyâ” ile anlatılmak istenen, açılmamış gülün açılmaya başlamasıdır. Gül açılmaya başlayınca şair hayranlıktan dilsiz oluyor, bülbül susuyor.

Nasıl da lâl oluyor karşısında bülbül-i cân
Dehânı gonce-i gûyâ mıdır nedir bilmem
(Nedir Bilmem)

Sevgilinin dudakları Divan edebiyatında rengi dolayısıyla güle benzer. Burada da sevgilinin dudağına yüklenen görev, ateş saçarak aşğın gönlünü yakmasıdır.

Elin elimde, saçın târümâr sinemde,
Gözüm gözünde, lehim **la'l-i gül-feşanında**...
(Eş'âr –1 Muhabbetten)

Fikret'in şiirlerinde sevgilinin dudağının âşıklara şifa veren özelliğı ile de karşılaşmaktayız.

Canın son çıkış noktası dudak olduğı için can ile yakından ilgilidir. Bu noktada dudaktan dökülen can bağışlayıcı kelimeler de önem kazanır. Sevgilinin gülen dudağından dökülen kelimeler ile âşıklar cân bulmuştur. Aşağıdaki beyitte

açıkça söylenmese de sevgilinin dudağının âb-ı hayât, çeşme-i cân, Kevser özelliklerine sahip olduğunu görüyoruz.

Ederdim bense vasf-ı **la'l-i handan**,
Odur uşşaka, derdim, bahşeder can
(Bûse-Çin)

Sen parlatınca şevk ile bir **hande-i safâ**
(Ey Şive-Kâr, Gül!)

Handelerin canlara safvet verir
(Canân-ı Girizân)

Lem'a-i handan ile kastedilen sevgilinin dişleridir. Bu dişler şairlerin taptığı bir hayaldir. Burada açıkça söylenmemiştir. Divan edebiyatında sevgilinin dişleri daima inciye ya da sedefe benzetilir. İnci doğası gereği açıkta bulunmaz, midyenin içerisindedir. Sevgilinin dişleri de tıpkı inci gibi dudağın arasında saklıdır. Çünkü o da inci değerinde bir hazinedir ve inci midye aralandığı zaman görünür, sevgilinin inci gibi olan dişleri de sadece konuştuğunda ya da güldüğünde görülebilir.

Fikret de burada sevgilinin dişleri için açıkça inci kelimesini kullanmasa da gülen parıltı ile kastettiği mana, sevgilinin gülünce aralanan dudağının arasından inci gibi dişlerinin görünmesidir.

Hüsnündeki her **lem'a-i handan**
Mescûd-ı hayâl-i şuaradır.
(Hüsnün)

Sevgilinin Sesi: Fikret'in şiirlerinde şarkı söyleyen bir sevgili imajı ile karşılaşmaktayız. Şarkı söyleyen sevgilinin sesi genellikle aşığının gönlünü ferahlatan, ahenkli, neşeli bir sestir. Sevgili söylediği şarkılar ile şairin gönlünü diriltmektedir.

Sazın gibi, **savtın** gibi bak çeşm-i kebûdun
İhyâ ediyor gönlümü, **sen söyle**, devâm et!
(Ud Çalarak Şarkı Söyleyen Bir Güzele)

Fikret, burada sevgilisinin sesini annesinin sesine benzetir. Bilindiği üzere Fikret çok küçük yaşta iken annesinin hac yolculuğu sırasında koleradan ölmesi sonucu öksüz kalmıştır. Anne şefkatine en çok ihtiyaç duyduğu bir dönemde bu sevgiden mahrum kalması onun psikolojisine mutlaka tesir etmiştir. Bu sebeple sevgilisini annesine benzetiyor, annesinin eksikliğini onunla tamamlamak istiyor olabilir.

Benzer o güzel validemin **savt**ına ey yar!
Nağmen ki verir beynime bin nükteli efkâr
(Ud Çalarak Şarkı Söyleyen Bir Güzele)

Savtındaki eş'âr-ı pür-âheng ile mâlî,
Şi'rimdeki elhân-ı mahabbetle nagâm-saz
(Ömr-i Muhayyel)

Sevgilinin Boyu ve Yürüyüşü: Divan edebiyatında sevgilinin boyu daha çok uzunluğu sebebiyle servi ağacına benzetilir. Servi ağacı ince ve uzun olduğu için ufak bir esintiyle sallanmaktadır. Sevgili de tıpkı servi ağacı gibi incecik ve uzun boylu olduğu için ve salınarak yürüdüğü için bu ağaç ile arasında bir ilişki kurulmuştur. Servi ağacının sevgiliye benzetilmesinin diğer bir sebebi de dallanıp budaklanmaması, yukarıya doğru dümdüz uzamasıdır.

Fikret şiirlerinde açıkça servi ağacından bahsetmese de sevgilinin boyunu ve naz ile salınmasını bir arada kullanması bize sevgili ile servi ağacı arasındaki ilişkiyi hatırlatır.

Nâz ü hırâmın görüp ey rûh-i gül
Kaddine hayrete dalsın gönül
(Cânân-ı Girizâna)

Tıpkı Cânân-ı Girizâna manzumesinde olduğu gibi şair burada da açıkça servi ağacından bahsetmiyor, lâkin sevgilinin salınarak yürütmesi aklımıza servi ağacı ile arasındaki ilişkiyi getirir.

Pişimde sen oldukça hırâman
Ne sabr kalır bende ne sâman!
(Hüsün!)

“Ah, Bilsen Ne Afet Olmuşun” şiirinde geçen “âfet-nümûd kâmet”, yani afete benzeyen boy ile kastedilen şey, sevgilinin kendisini aşığa sergileyip, daha sonra aşığın aklını başından almasıdır. Ayrıca şair “kıyamet” sözcüğünü burada özellikle seçmiştir. Divan edebiyatında nasıl ki âşıklar çoğunlukla birbirine kavuşamazsa Fikret de sevgilisine kavuşamayacağını düşündüğü için kıyamet kelimesini mecaz olarak çok güzel manasının dışında, son manasında kullanmış olma ihtimali yüksektir. Sevgilisine kavuşamadığı ve kavuşamayacağını düşündüğü için kendisinin sonu olduğunu düşünmüş olabilir.

Sen bu âfet-nümûd **kâmetle**
Sevdiğim, bir kıyâmet olmuşsun!

Sevgilinin Eli, Kolu, Bacağı, Ayağı ve Burnu: Divan edebiyatında sevgilinin ayağı, burnu, göbeği, dişi ile ilgili benzetmeler çok nadirdir. Buruna ait özelliklere çok rastlanmaz. Burun çirkin vasıflarla birlikte ve eleştirmek için kullanılır ve daha çok mizahi şiirlerde rastlanır³⁴

Fikret’in aşk şiirlerinde bizde sevgilinin burnuna dair yapılan bir benzetmeye rastlamadık. Bu yönüyle Fikret bu gelenekten ayrılmadığını söyleyebiliriz.

Fikret’in şiirlerinde sevgilinin çıplak kolundan ve bacağından bahseder. Bu da aklımıza o dönemde İstanbul’da bulunan Rum ve Ermeni kadınlarını getirmektedir. Bu kadınlar o dönemde kollarını dirseklere kadar, bacaklarını da diz kapaklarına kadar açık bırakabiliyorlardı.

Bürehne sak ü saidi nümune-i safa-yı tam
Delil-i bihterîni bâ-kemâl-i sun-ı Kudretin
(Neşide)

---

³⁴ Agâh Sırrı Levend, *Divan Edebiyatı Kelimeler ve Remizler Mazmunlar Ve Mefhumlar*, s. 504 - 505

Sevgilinin çıplak kolu ve bacağı zevk ve neşe kaynağı, Tanrının en güzel delili olarak tasavvur edilmiştir.

Fikret Divan şiirinde de sık tekrarlanan “hâk-i pay” tamlamasını kullanmıştır. Divan şiirinde âşıklar, sevgilinin ayağının toprağını, izini öpmek, ayağının toprağına yüz sürmek için can atıp, gözyaşı dökerler. Fikret de ise durum daha farklıdır o sevgilinin “hâk-i pay”ına düştüğü için bağı yaralı ve titrektir.

Hâk kelimesini tek başına ele alırsak anâsır-ı erbaadan biridir. Bu kelime sevgiliyi övmek için özellikle seçilmiştir. Toprak nasıl ki içinde mücevhereler, hazineler, kıymetli şeyler barındırıyorsa sevgili de çok kıymetli özelliklere sahiptir.

Aşağıdaki şiirde kör olmaktan açıkça bahsedilmese de örtülü bir anlam daha vardır. Eskiden âşıklar bu derde düştükleri için, sabahlara kadar ıstırapla ağlamaktan gözleri kör olurdu. Gözün iyileşebilmesi için de sürme gerekli idi ama bu bildiğimiz sürme değil, sevgilinin ayağının toprağıdır.

Düştüm de **hâk-i pây**ına lertzân ü sine-çâk,
Muhrik lisânla başladım artık hitâbıma:
(Nazîre)

Şair sevgilinin iki ayağını öpüp lezzetle ağlamak ister. Bir kadının ayağını öpmek kadınların hâkimiyetini kabullenmektir. Bir kadının vücûdunun önünde diz çökerek ve vücudun en altında yer alan ayağını öpmek istemesi belki de onun karşısında alçalabileceği en son noktadır. Eskiden beri el ayak öpmek alçalmanın göstergesidir. “elini ayağını öpeyim yapma” tabiri bu söylediklerimizin ispatıdır.

Çöksem diz üstü karşında hürmetle ağlasam;
Öpsem **dü pây-ı sâfını**, lezzetle ağlasam!
(Ah! Ağlasam...)

Yine Divan edebiyatında çok sık rastlamadığımız sevgilinin elleri Fikret’in şiirlerine konu olmuştur. Yine bu yönüyle gelenekten ayrıldığını söyleyebiliriz.

Sen çal, o **güzel ellere** hayran olayım çal!..
Çal sevdiceğim çal sana kurbân olayım çal!..
(Ud Çalarak Şarkı Söyleyen Bir Güzele)

Yukarıda verilen örneklere bakarak diyebiliriz ki Fikret'in sevgili imajı çoğunlukla Divan edebiyatındaki sevgili imajı ile örtüşmektedir. Bu ortak noktaları kısaca özetlemek gerekirse tıpkı Divan edebiyatında olduğu gibi o da sevgilinin en çok saçından, kâkülünden, dudağından, gözünden, gamzesinden, yüzünden ve yanağından bahsetmiştir. Ayrıca bu özelliklerin şairin üzerinde bıraktığı tesirler de çoğunlukla örtüşmektedir. Sevgilinin siyah ve dağınık saçı ile aşığının gönlü arasında ilişki kurulması, sevgilinin gamzesinin okları, dudak ile gonca arasında ilişki kurulması, yüz yanak ve gül arasında bilinen bir ilişki kurulması, yüzün çoğunlukla güneşe benzetilmesi ve sevgilinin boyu çoğunlukla Divan edebiyatında olduğu gibidir.

Sevgili imajında Divan edebiyatındaki imajdan uzaklaştığı örnekler de mevcuttur. Fikret'in şiirlerinden alınan örneklerde eski sevgili imajına uymayan sevgili tasvirlerinden yola çıkarak bu sevgilinin yabancı bir sevgili olma ihtimalini düşünebiliriz.

“Neşîde”, “Ud Çalarak Şarkı Söyleyen Bir Güzele” ve “Nedir Bilmem” isimli manzumelerinde ki sevgili imajlarına bakıldığında bu, ya o dönemdeki Rum ve Ermeni kadınlarını çağrıştırır ya da alafrangalaşmış ailelerimizdeki kadınları çağrıştırmaktadır. Ama bu kadının “kâkül-i zerrin” ve “çeşm-i kebud” nitelikleriyle tasvir edilmesi daha çok yabancı bir kadın olma ihtimalini akla getirmektedir. Ayrıca bu sevgilinin şarkı söylemesi de yabancı bir kadın olma ihtimalini biraz desteklemektedir.

2.1.3.2 Sevgilinin Ruhî Tarafları

Fikret aşk şiirlerinde daha çok sevgilinin ruhî özelliklerinden bahsetmektedir. Bu da Fikret'in yüksek ahlâk duygusuna sahip olmasıyla ilgilidir.

Şair sevgilinin bakışlarının, saçının, yüzünün, yanağının, gerdanının... ısrarla hep kendi üzerinde bıraktığı manevi tesirler üzerinde durmuştur.

Sevgili bu aşk şiirlerinde kimi zaman aşğını mutlu eder, kimi zaman ona cefa eder. Bazen aşkını itiraf eder, bazen naz ile salınarak yürür. Yani statik değil, dinamik bir sevgili motifi ile karşılaşılıyor.

Şuh ve İşveli Sevgili:

Seyret de rûy-ı zerdimi ey **şive-kâr!**..Gül!
(Ey Şive-Kâr, Gül!)

Gamzelerin ey **melek-i işve-zâ**
(Cânân-ı Girizâna)

Câdü gamzeler ile kastedilen sevgilinin büyücü olduğudur. Sevgilinin en büyük büyüsü güzelliği, bakışları ile âşıklarına büyü yapmasıdır. Bu sayede aşğın aklını başından alır, onu uykusuz bırakır, kılıktan kılığa sokar, aşğına istediği her şeyi yaptırır. Sihir islâm dinince yasak olmasına rağmen sihri yapan sevgili olunca ona günah yazılmaz.

Sende ey **şûh-ı perî-peyker** o **câdü gamzeler**
Çekmedik dil mi bıraktı **şişe-i teshîrine**
(Gazel 2)

Sor şunu, ey bâd-ı sabâ, gönlümün
Ah! O seher neş'eli cânânına.
(Bir Gazel)

Nazlı Sevgili: Sevgili şairin aşkına karşılık vermeyerek onu sürekli inleterek her dakika aşğın kalbini ve canını naz ile ayaklar altına almaktadır. Burada sevgilinin nazlı olduğu açıkça söylenmiştir.

Pây-i mâl-i nâz edip her lahza kalb ü cânımı,
Böyle temdit etmeden maksad nedir efgânımı,

(Şarkı)

Şairin içi kan ağlarken nazlı bir şekilde tebessümler saçan acımasız bir sevgili motifi ile de karşılaşırız.

İçim kan ağlar iken siz **behic-i nâz** idiniz,
(Başka)

Cevr ü Cefâ Eden Sevgili: Fikret'in şiirlerinde Divan edebiyatında olduğu gibi önce aşığa ümit verip daha sonra kendini geri çeken, aşığına cevr cefâ etmekten hoşlanan, sevgili tipine sıkça rastlarız.

Cevr ü nâzından şikâyet etse de sen afv kıl
Bakma sultânım dil-i dîvânenin taksîrine
(Gazel)

İnhizâmı pek güç olmaz **nahvet-i cânânenin**
Ger müsâvi olsa lûtfu ettiği tahkîrine
(Gazel 2)

Şairin inleyişlerine karşın sevgilinin sessiz kalmayı tercih etmesi onun zalimliğiyle ilgilidir.

Daha bir hitâb-ı aşkın beni etmemiştir iskât
O sükût olur mu lâyük bu kadar figana karşı
(Karşı)

Masum Sevgili: Bazı şiirlerde sevgili masum bir şekilde görülür:

Güzelsin tavr-ı ma'sumâne-i sevdâ-nevâzınla
(Nazire: Güzelsin)

Tatlı Dilli Sevgili: Fikret'in aşk şiirlerinden birisinde de tatlı dilli bir sevgili ile karşılaşırız.

Bir zamanlar muhâtab olmuştum
O **halâvetnümâ makaalinize;**
(Diğer)

Sanat Eseri Karşısında Hassas Olan Sevgili: Sanat eseri insanlar içindir, başka hiçbir canlı türü sanat eseri karşısında haz duymaz, insanoğlu ruhsallığı, düşünebilme özelliği sayesinde bir sanat eserinin karşısında kendinden geçebilir. Sanat eseri insan

ruhunun derinliklerindeki hisleri açığa çıkarır. Tıpkı Fikret ve sevgilisinde olduğu gibi. “Ah! Ağlasam” başlıklı şiirde Fikret ve sevgilisi aşkı temsil eden eski bir heykelin önünde birlikte ağlarlar. Şiir bu yönüyle eski şiirden farklıdır. Eski şiirde sanat eserinin karşısında hassas olan bir sevgili ile karşılaşmak mümkün değildir. Fikret’in sevgili ise sanat eserinin önünde ağlayacak kadar hassas ruhludur.

Birlikte ağladığı tahattur eder misin?
Pişinde –aşk levhası- bir eski heykelin;
Bilmem bugün o hâli tasavvur eder misin?
“Kalsam gözüm gözünde, elim senin elin:
Mestî-yi bî-misâl muhabbetle ağlasam.”

Sonuç olarak Divan edebiyatındaki sevgilinin ruhî özellikleri ile Fikret’in şiirlerindeki sevgilinin ruhî özellikleri büyük ölçüde benzerdir. Tabî ki ayrılan noktalar da vardır; Divan edebiyatında sevgili daha çok detaya girilerek anlatılır, derinleştirilir, Fikret’in şiirlerinde ise daha gerçekçi bir sevgili imajı ile karşılaşmaktayız.

Eski şiirde âşık bu gönül derdine düşmekten şikâyet etse de, derdinin dermanının yine sevgilide olduğunu bildiği için onu incitmek istemez, çünkü bu derdin dermânı sevgilidedir. Âşık ancak sevgilisine kavuştuğu zaman derdinin dermanını bulur. Lâkin bu neredeyse mümkün değildir. Eski şiirde sevgilisine kavuşan âşık yok denecek kadar azdır, sevgili ile temasa geçmek, ona kavuşmak mümkün değildir, âşık ona dokunamaz, neredeyse bir kere göz göze gelir ve bu ilk bakışma bile onu Mecnûn’a çevirmek için yeterlidir. Aşığın tek dileği vuslata erişebilmektir. Bu da çok nadir eserde görülmektedir.

Fikret’in de bu tarz şiirleri yok değildir, lâkin onun sevgiliyle öpüşecek kadar yakınında görüldüğü şiirleri de vardır. Bu yönüyle Fikret eski şiir geleneğinden ayrılır.

2.1.3.3 Sevgilinin Âşık veya Şair Üzerindeki Tesiri

Fikret'in birçok şiirinde sevgili ruhu besleyen bir ilham perisi olarak tasavvur edilir. Şair bu tasavvurda daha da ileriye giderek kendisini Fikret yapanın da sevgili olduğunu dile getirmektedir.

Şi're san'atlı bir tabiiyet
Yakışmış... Bu doğru fikre göre
Gülüşün başka türlü bir ziynet
Veriyordu o levha-i şi're
Yine sensin veren bu fikri bana;
Beni aşkıdır eyleyen Fikret

(Bir Tenezzühten Avdette)

Yukarıdaki hikâyeli aşk şiirinde Fikret sevgilinin varlığı sayesinde şair olduğunu üstelik

Şimdi mümkün midir ki bir şi'rim
Benzesin sanihat-i ma'hûda?..”

diyerek de şiirlerinin eski şiirlerden farklı olduğunu dile getirir. Bu farklılığın sebebi sevgilidir. Sevgilinin bir gülüşü Fikret'e alışıl gelmişin dışında şiirler yazdırarak onun şiirlerini diğer şiirlerden üstün kılar:

Nitekim kalb-i huft-e-bîdârı
Nefh-i aşkınla bî-karâr ettin
Eylerim her zaman şu îkrârı:
Beni sen şair ettin, öğrettin
Bu ilahi terane-i ruhu;
Bu mübarek lisan-ı ezharı

Fikret, tabiatın, dilini sevgiliden öğrenmiş, tabiatın zevkini de onunla tatmıştır. Tıpkı Bir Tenezzühten Avdette manzumesinde olduğu gibi kendisini şair yapanın sevgili olduğunu bir başka şiirde daha dile getirmiştir.

Yazarım şiiri iktibas ederek
Her güzel lafzı bir me'alinden;
Beni sen şair eyledin, ölsün
Geçemem sohbet-i cemalinden!

(Bir Kıt'a)

Bir kısım şiiirlerinde de sevgili şairi yücelten bir varlık olarak görülür. Meselâ Dokundun Hissime şiiirinde çiçek gibi bir yıldıza benzetilen sevgili şaire yüksek hayaller ilham eden, yükselme heyecanı aşıl原因an bir varlıktır: Bununla kastedilen mana ise bizce şairlik kabiliyetinin yükselmesidir:

Sen, ey necm-i müzehher, pertev-efrûz-i hayâlimsin;
Enîs-i vahdetimsin, hisse-dâr-ı infîlîmsin.
Sen, ey mâh, ey muallâ menba-ı ulviyet-i sevdâ,
Kııarsın kalb-i meftûrumda şevk-i i'tilâ peydâ.
(Dokundun Hissime)

Tıpkı “Dokundun Hissime” isimli manzumede olduğu gibi, şair sevgilinin varlığı ile düşüncesinin yükseldiğini söyler. Bir şairin düşüncesi yükseldikçe şiiir yazabilme kabiliyeti de yükselir.

Seninle i'tila bulur seninle fikrim âh âh
Delil-i feyz-i sen misin aceb sema-yi fikret'in

Fikret yine bu manzumede de sevgilinin varlığı aracılığıyla şiiir yazabilme kabiliyeti kazandığını dile getirmiştir. Sevgiliye duyduğu aşkın varlığı ile hayalini genişletme imkânı bulup, kanadını uçurabiliyor.

“Şi'ri semâya benzetir, eylerdim ihtiraz:
Pervaza kabiliyeti yoktu hayalimin;
Aşkın getirdi ruhuma bir tatlı ihtizaz,
Duydum o dem teharrükünü şah-balimin.”

Bu örnekleri çoğaltmak mümkündür. Fikret; *Hayâl, Ud Çalarak Şarkı Söyleyen Bir Güzele, Karşı, Neşide, Bir Mersiye, Ey Yâr-ı Nagam-Kâr!, Belki, Hayır!..., Subh-ı Baharan, Çiçekler İçinde* isimli manzumelerinde çeşitli şekillerde sevgiliyi şiiirlerinin ilhâm kaynağı olarak tasavvur etmiştir.

Sevgilinin ilham perisi olarak tasavvur edildiği manzumelerden ayrılan örnekler de vardır. Bu örneklerde ilham perisinin sevgili olduğu açıkça söylenmemiştir, lâkin ilhâm perisi bir kadın gibi, bir sevgili gibi tasavvur edilir. Sesi, ateşli yanakları, Kleopatra gibi sevgilileriyle seviştikten sonra onları öldürmesi tüm bu özellikler bir kadına, bir sevgiliye ait özelliklerdir.

Sevgilinin eziyetlerinin mükâfatı şaire en güzel şiirleri ilham etmesidir.

Ba'zen sesinde öyle derin bir inilti var,
Bir hadşe var ki ruhumu karşında titretir;
Hind'in zehirli goncelerinden nümûnedir
Ba'zen yanaklarındaki muhrik parıltılar.

Birlikte öyle tatlı zamanlar geçer ki rûh
İster seninle bi ebedî zevki-i imtizâc;
Ba'zen fakat, - nedir bu felâketli ihtiyâc,
Bilmem! Eder hayâlime hep bu zulmetin sünûh.

Günler geçer ki paslı bulutlarla kasvetin
Bir âhenin siper gibi örter semâmızı;
Ben ağlarım bu sıkletin altında, bir sızı
Tâ kalbimin içinde çukurlar açar, derin...

En ber-güzîde şi'ri fakat böyle bir zaman
İlhâm edersin; işte mükâfât-ı mihnetin!
Mısır'ın o şehriyarına benzer ki tıynetin,
Öldürmedikçe, vaslını etmezdi râye-gân.
(Perî-i Şi'rime)

Böyle güzel şeyler ilhâm eden sevgili Fikret'in üzerinde kuvvetli tesirler bırakmıştır. Mesela Fikret sevgiliyi bir hayat kaynağı olarak görmektedir.

Sevgilinin bir gülüşü şairin canına tazelik verir, şair dünyayı yaşanılacak bir yer olarak görmez iken, bu dünyayı şaire sevdiren sevgilinin varlığıdır. Sevgili karşısında kendisini “tıfl-ı dil” gönül veya aşk çocuğu, yani Eros olarak görmektedir. Eros erkek için olan aşkın temsilcisidir.

Güldükçe verd-i ârızın ey feyz-bahş-ı cân
Hakka ki nûr-ı feyz-i cihândan verir nişân.
Tab'imca bir cihana döner ol zaman cihân
Başlar tebessüm eylemeye tıfl-ı dil o ân:
(Ey Şive-Kâr, Gül!)

Dünyayı yaşanılacak bir yer olarak görmeyen Fikret, yine sevgilinin varlığı sayesinde cennet eğlencesinin zevkini dâhi aklına getirmez.

Bu dem ki münhâsır sana temâyülâtı rûhumun
Gelir mi fikr ü yâdıma safâsı zevk-i Cennetin
(Neşide)

Şair “Eş’ar-ı Muhabbeten” adlı manzumede de bu hayata sevgilinin varlığı sayesinde dayandığını dile getirmiştir. Yaşadığı yeri zindana ve kendisini de bu zindanın tutsağına benzeten şair buna rağmen yaşamayı tercih etmektedir.

Hayâta râğbet edersen senin yüzündendir,
Bu dâm-gâha senin saçlarınla merbûtum;
Felekte nûr görürsem senin gözündendir,
Muhabbetinle bu zindân-ı gamda mazbutum.
Bekaa-yı aşkını gâhî teemmül eyler de
Derim: “Fenâ bulamaz, kâinât bâkîdir!”
Seninle katlanırım ben bu çâresiz derde,
Derim o şevk ile hattâ: “Hayât bâkîdir.”

“Sen Olmasan” isimli manzumede de sevgiliyi yaşam kaynağı olarak gören şair, “Eş’ar-ı Muhabbeten” manzumesinde olduğu gibi tek bir mısra ile sınırlı kalmamış, sanki çeşitli örneklerle bu inancının ne kadar kuvvetli olduğunu göstermeye çalışmıştır.

Sen olmasan... Seni bir lâhza görmesem yâhûd,
Bilir misin ne olur?
Semâ, güneş ebediyen kapansa, belki vücûd
Bu leyl-i serd ile bir çâre-yi teennüs arar,
Ve bulur;
Fakat o zulmete mümkün müdür alıştırmak
Bütün güneşle, semâlarla beslenen rûhu,
Bu rûh-ı mecrûhu?..
(...)
Sen olmasan... Bu samîmî bir i’tirâf işte:
Sen olmasan yaşamam.

(Sen Olmasan)

Fikret’in sevgiliyi böyle yaşam kaynağı olarak gördüğü birkaç şiiri daha vardır; “Şekvâ-yı Firâk” ve “Çiçekler İçinde” manzumelerinde de sevgilisinin varlığı olmadan yaşayamayacağını açıkça söylemiştir.

Sevgilinin Fikret’e hissettirdikleri bunlarla bitmez; Fikret birçok şiirinde sevgili karşısında hayranlıkla kendisinden geçer.

Şairin “bûlbül-i cân” ile kastettiği kendisidir. Sevgilinin gonca dudağının karşısında hayranlıkla kendisinden geçtiği için konuşamayacak hale gelmiştir.

Nasıl da lâl oluyor karşısında bülbül-i cân
Dehâmı gonce-i gûyâ mıdır nedir bilmem
(Nedir Bilmem)

Sevgilinin dudağından hiç beklemediği anda bir öpücük alan şair bu öpücüğün tesiriyle hayran oluyor. O hayranlık anını dünyaya değişmeyeceğini ifade ediyor.

Şair, manzumenin buraya almadığımız bölümlerinde, sevgiliye duyduğu aşk sebebiyle tabiatı da kendisi gibi sevinçli görmektedir. Çimen sevinçli, bolluk ve tazelik dolu, rüzgâr çiçeklerle söyleşiyor, bülbülün sesi şairin içine dokunuyor, gül bahçesi şen bir hal alıyor, çiçekler gülümsüyor. Tüm bunlar sevgilinin tesiridir.

O, medheylerdi sabr-ı âşıkânı,
Dilerdi, aşk ile memlû cihânı.

Ederdim bense vasf-ı la'l-i handân,
Odur uşşâka, derdim, bahşeder cân.

Ne oldum ben de bilmem böyle derken
O mahın bûse-çîn oldum lebinden.

O dem el verdi hayret kalb ü cânâ,
O ân-ı hayreti vermem cihâna!..

(Bûse-Çîn)

Fikret'i güzelliği ile büyüleyen sevgili, kalbini sevinçle dolduruyor, ümitler veriyor, vicdanını ve kalbini aydınlatıyor. Ruhundaki karanlık duygular sevgilinin gülüşü ile aydınlık bir hâl alıyor.

Ey hüsn-i mutarra! Beni teshîr ediyorsun;
Bir neş'e gibi kalbime te'sîr ediyorsun;
Ümmîd kadar rûhumu tesrîr ediyorsun;
Sevdâ gibi vicdânımı tenvîr ediyorsun...

Hayrette gönül tal'at-ı i'câz eserinden;
Sevdâ mısın, ümmîd misin, neş'e misin sen?!

(Sevdâ Mısın, Ümid Misin, Neş'e Misin Sen?)

Fikret birçok şiirinde mutluluğunu sevgilinin varlığına bağlamıştır. Sevgili üzüldükçe şair de üzülür, sevgili sevindikçe şair de mutlu olur, gönlünün gülmesi sevgilinin tebessümü ile gerçekleşir.

Müşted olur melâlin ile iğtinâm-ı dil,
Revna bulur safân ile dâr
Vâbestedir tebessümüne ibtisâm-ı dil
(Ey Şive-Kâr, Gül!)

Dünya karanlıklar içinde kederlere büründüğü zaman bile sevgilinin şen bir gülüşü şairin gönlünde tanırının Tûr dağında tecelli edip parlaması gibi bir parlamaya, aydınlanmaya sebep olur. Sevgili burada ilahi bir varlık olarak karşımıza çıkar. Tıpkı tanrının kendini Tûr dağına gösterince dağın paramparça olması gibi sevgili de gülüşü ile şairin ruhuna tazelik katar, ruhunu canlandırır.

Dünya zalâm içinde olurken keder-nümâ,
Sen parlatınca şevk ile bir hande-i safâ,
Eyler önümde Tûr-ı safâ ol dem incilâ;
Handenle taze rûh gelir hâsılı bana:
(Ey Şive-Kâr, Gül!)

Sevgilinin güzellik unsurlarından olan yanağı, Fikret üzerinde bin güzellik hissi uyandırır.

Bin hüsn-i münevver eder ihyâ
Gönlümde ruh-ı şu'le penâhın,
(Hüsnün)
Yine sevgilinin güzellik unsurlarından gözleri Fikret'in gönlüne ferahlık,

tazelik, canlılık katar. Bu da mavi renginin bir özelliği olabilir.

Sâzın gibi, savtın gibi bak çeşm-i kebûdun
İhyâ ediyor gönlümü sen söyle devâm et!
(Ud Çalarak Şarkı Söyleyen Bir Güzele)

2.1.4 Aşk Şiirlerinde Âşığın veya Şairin Kendi İmajı

Tevfik Fikret aşk şiirlerinin birçoğunda kendisini sevgili karşısında aşağı bir varlık, bir bende, esir veya kul, köle gibi gösterir. Ayrıca o, bu şiirlerde bir âşık olarak hep acı çeken, inleyen, yaralı, çaresiz, güçsüz, zayıf, yalnız, mutsuz bir insan olarak görünür. Bazen de şair, kendini bir çocuk, kimsesiz bir çocuk gibi görür.

Bende:

Ben sana âşık değilim, **bendeyim**
Merhametin yok mu ya **düşmüşlere**

Kim bırakır **bendesini** zillete
Kim atar **efgendesini** mihnete
Bendeyim, elhak ki **esirinim** sana!
Bendeni dem-beste eder sözlerin
(Cânân-ı Girizâna)

Zayıf, Çaresiz, Gücsüz:

Ben **âşık-ı zebûnunu** kıl bahtiyâr gül!
Güldür **garîbin** ey gül-i revnâk-disâr!... Gül!
(Ey Şive-Kâr Gül!)

Benzemiyor **hâl-i garibânemin**
Hâsılı bir ânı diğer ânına!
(Bir Gazel)

Çal, **âşık-ı bi-çâreni** ey mâh be-kâm et!...
(Ud Çalarak Şarkı Söyleyen Bir Güzele)

Bırak, **çocuk** gibi karşında ağlasın şair!
(Melâl)

Bir **bî-nevâ çocuk** gibi minnetle ağlasam!...
(Âh! Ağlasam...)

Mütelevvin değil me-yûs:
(Belki, Hayır!..)

Mecnûn: Fikret aşk şiirlerinde sevgili karşısında kendisini Mecnun gibi hissetmektedir.

Mecnûn'a döndüm ey saçı Leylâ gamınla ben
Fevk-i serim tuyûr-ı belâ âşiyânıdır
(Muallim Nâci'ye Nazire)

Âşıkının **hâl-i perişânına**

Handeler etmek mi düşer şânınna?
(Bir Gazel)

Bırak sâkin hayâlatımla ben **hâtır-perişânı!..**
(Dokundun Hissime)

Bülbül: Eski şiirimizde olduğu gibi aşk şiirlerinin bazılarında da şair ya da aşık kendini bülbüle benzetir. Bülbülün küçücük vücûdu ile taşıdığı kocaman yüreği

arasında bir orantısızlık vardır. Küçük bir kuş olmasına rağmen çok tesirli bir sese sahip olan bülbül ettiği feryatlarla sevgiliye duyduğu aşkı sürekli haykırır. Mekânı da sevgilinin de içinde bulunduğu gül bahçesidir:

Dar eyledin **hezârına** ey gonce gülşeni!
(Şarkı)

Mecrûhuna cân-bâhş-i visâl ol
(Hüsün)
Nasıl da **lâl** oluyor karşısında **bülbül-i cân**
(Nedir Bilmem)

Düştüm de hâk-i pâyna **lerzân ü sine-çâk**,
(Nazîre)

Aldı nûr-ı çeşm-i ümidim yine pîrâmenin
Bir **hezâr-ı zârınım** ey verd-i rahşan ben senin
(Tedis)

2.2 ŞEKİL

2.2.1 Nazım Şekilleri

Yeni nazım biçimleri, Türk edebiyatında ilk kez, Tanzimat'tan sonra tek tük görülmeğe başlar. Tanzimat dönemi şairleri, genellikle Divan şiirinin nazım biçimlerini kullanıyorlardı. Ancak onların bu biçimlerde yaptıkları yenilik muhtevada, içerikte idi. Abdülhak Hamit'in öncülüğüyle yeni biçimler de çoğaldı. Biçim yönünden asıl önemli ilerlemeyi Servet-i Fünun şairleri sağladılar. Batıdan yeni nazım biçimleri alarak, eski nazım şekillerini çoğunlukla terk ettiler. Ancak bu şairler gençlik dönemi şiirlerinde şekil bakımından eski tarz şiirler de yazmışlardır. Bu durum Tefik Fikret'in şiirlerinde de görülür. Tefik Fikret, gençlik yıllarında yazdığı aşk şiirlerinde Divan edebiyatı nazım şekillerinden gazel, kıt'a, şarkı, tesdîs, nazîre gibi şekilleri kullanmıştır. İncelememize dâhil ettiğimiz şiirler içerisinde 2 tane Gazel, 2 tane Kıt'a, 2 tane Şarkı, 2 tane Bir Gazel, 2 tane Nazîre, Şeyh Vâsfi Efendiye Bir Nazîre, Muallim Naci'ye Nazîre, Bir Kıt'a, Bir Matla, Bir Mersiye başlıklarını taşıyan toplam 15 tane manzume bulunmaktadır.

Yeni Türk şiiri nazım biçimlerinden ise; Düz uyak, karışık düzenli biçimleri, dizelerin hece sayısı değişik olanları, bentlerin dize sayısı değişik olanları, serbest müstezadı sone ve terza-rimayı kullanmıştır.

Fikret'in aşk şiirlerini incelediğimiz zaman tek beyitten oluşan şiiri olduğu gibi, mesnevi tarzında yazılmış, mesneviden farklı olarak, her beyit arasında sıkı bir anlam ilişkisi bulunan, her beyti kendi arasında uyaklı şiirler de görüyoruz. Dokundun Hissime, Canân-ı Girizâna, Mes'ûdiyet-i Aşk şiirleri böyledir.

Önce İtalyan edebiyatında kullanılan, oradadan Fransız edebiyatına geçen sone Fikret'in şiirlerinde sıkça kullandığı bir nazım şeklidir. Özellikle son dize duygu yönünden en güçlü dize olur ve şiirin bütün etkisini üzerinde toplar.

1. İtalyan tipi sonenin uyak düzeni şöyledir:

abba-abba-ccd-ede

2. Fransız tipi sonenin uyak düzeni şöyledir:

abba-abba-ccd-eed

Sonenin en çok tercih edilen biçimleri şunlardır:

abba-cddc-eff-egg

abba-cddc-eef-ggf

abab-cdcd-eff-egg

abab-cdcd-eff-ggf³⁵

Fikret'in soneyi nazım biçimi olarak tercih ettiği aşk şiirleri şunlardır:

“Çiçekler İçinde”(abab-abab-ccd-eed),

“Leziş-i Hazân”(abab-cddc-eef-ddf),

“Sükûn İçinde” (abab-ccdc-eff-gge)

“Tesâdüf”(abba-cddc-eff-egg),

“İkinci Tesâdüf” (abba-cddc-eff-ghh)

“Son Tesâdüf” (abab-cdcd-eff-egg),

“Teşrîk-i Melâl”(ababa-cdcd-eff-geg),

“Krizantem” (abab-cdcd-efg-efg)

Terza-rima: İlk kez İtalyan edebiyatında kullanılmış bir biçimdir. Fransız edebiyatında da yaygın olarak kullanılır. 3 dizeli bentlerden oluşur. En sonda tek bir dize bulunur. Şükûfe-i Yâr bu nazım şekliyle yazılmış bir şiirdir.

Bentleri altı dizeden oluşan aşk şiirleri: Tesdîs, Hüsnün, Ud Çalarak Şarkı Söyleyen Bir Güzele, Melâl, Bir Söz, Beyaz Yelken,

---

³⁵ Cem Dilçin, Örneklerle Türk Şiir Bilgisi, , s.368)

Bentleri beş dizeden oluşan aşk şiirleri: Ey Yâr-ı Nagâm-kâr, Bir Tenezzühten
Avdette, İlk Sâniha, Ayrılmam,

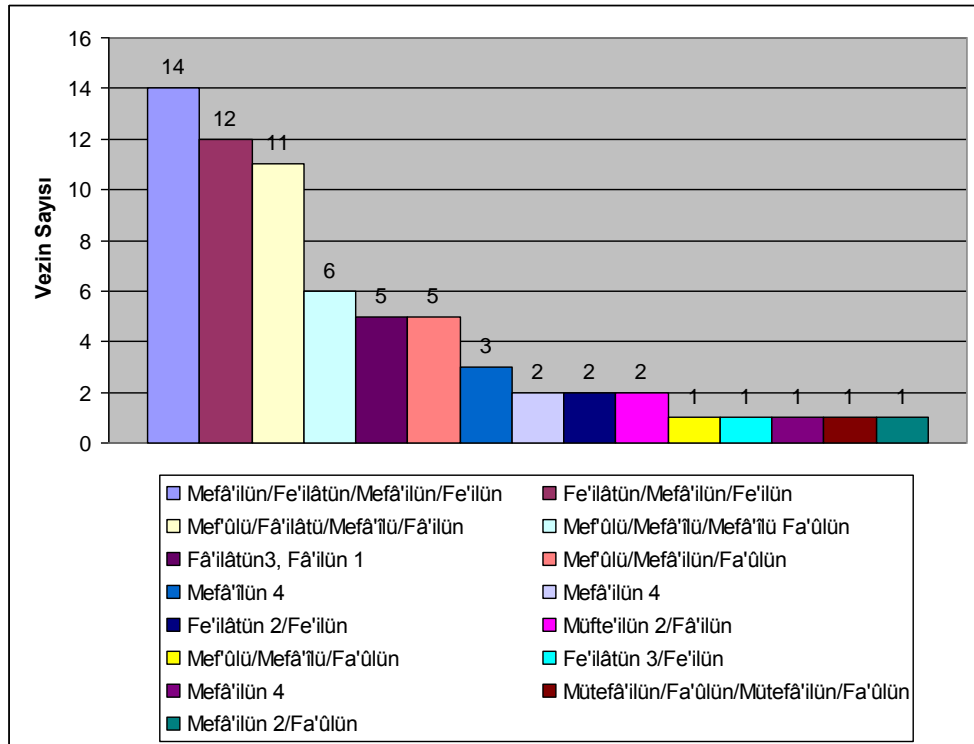
Ey Şive-Kâr Gül, Âh, Bilsen Ne Afet Olmuşsun: Her dörtlükten sonra bir
mısra gelir. Ve dört tane dörtlükten oluşur.

Bentlerin dize sayısı değişik olanlar: *Âh! Ağlasam... Sevdâ Mısın, Ümid
Misin, Neş'e Misin Sen?, Leyl-i Vedâ,*

Serbest Müstezâd ile yazılanlar: *Hayâl* manzumesi, *İle'l Ebed!.. ,Sen
Olmasan..., Ömr-i Muhayyel, Bir Hicrân-ı Muvakkattan Sonra...*

2.2.2 Vezin

Tevfik Fikret'in aşk şiirlerinde kullandığı vezinleri aşağıdaki tabloda
gösteriyoruz:

Yukarıdaki tablo Tevfik Fikret'in aşk şiirlerindeki aruz vezinlerinin grafiğini
göstermektedir. Bu grafiğe göre, Fikret'in uzuk soluklu mısraları tercih ettiğini ve
ahenk kalıbı itibari ile karışık vezinleri daha çok kullandığını söyleyebiliriz.

Konuya göre vezin meselesinde, yani vezinler ile şiirlerin konusu arasında bir bağıllık var mıdır yok mudur, şiirde konuya göre vezin değiştirmek olabilir mi gibi konularda kesin bir şey söylemek zordur.

Uzun şiirlerde konuya göre vezin değiştirme bazı Servet-i Fünûn şairlerinde ve Tevfik Fikret'in olgunluk dönemi şiirlerinde görülür. Bu daha sonra Mehmet Akif tarafından da uygulanmıştır. Akif, şiirlerinde köylüleri ve bilim insanlarını konuştururken onların kültürel yapısına uygun olarak vezin değişimi yapar. Ama Akif'in vezin değişimdeki asıl amacı şiiri monotonluktan kurtarmaktır. Mesela "Âsım" adlı altıncı kitabında yer alan uzun tek şiir 60 sayfadır. 60 sayfalık bir şiirin aynı vezinde olması gerçekten sıkıcı olabilir. Cenâb Şehâbetin de "Elhân-ı Şitâ" şiirinde tona göre vezin değiştirmiştir.

Servet-i Fünûn yazarları konuya veya tona uygun vezin seçme konusunda çok tartışmışlardır. Mesela "Ali Ekrem, bu hususta şöyle söyler. Vezinlerimizi şiirlerimize göre seçmeliyiz. Hafif, zarif, oynak, nâzik hislerimizi büyük büyük, şiddetli şiddetli vezinler ile ifade etmeye çalışırsak, kezâ âlî, hazîn, mehib, hakîmâne fikirlerimizi oyuncak vezinlere sıkıştırmak istersek, soğuk soğuk, hatta manasız şeyler yazarız diyerek bir tecrübesinden bahseder. Servet-i Fünûn'da çiçek taşıyan bir küçük kızın resmi neşr olunacaktı. Buna aid feilün/feilün/feilün/feilün vezninde bir şiir yazdım. Bâzı eshâb-ı temyize gösterdim. Bu vezin ile çocuğun çiçeklerinin tasviri güzel oluyor ama o çiçekleri validesinin mezarına götürdüğünü söylemek hoş olmuyordu. Kendisine oraya gelince vezni değiştir, dediler ve değiştirence eski halinden daha iyi olduğunu söyler³⁶.

Vezni ruh haline göre değiştirmek yahut ruh hallerine uygun vezin kullanmak fikri, 1307/1891'de Fikret tarafından ortaya atılmıştı. Rûbab şâirini, yeni bir musikî aramaya sevk eden âmil, daha ziyade, eski şairlerimizin umumiyetle aynı cüz'ü

---

³⁶ Kaplan, a.g.e., s. 210

tekrar eden vezinleri tercih etmelerine bir reaksiyondur. Fikret değişik cüz'lerden mürekkep vezinleri kullandı. Onun, ilk çığırını açtığı serbest müstezat ve aynı şiirin içinde vezin değiştirme usulleri de ritmin çeşitlenmesinde mühim rol oynadı. Bu denemelerden sonra, kelime gibi vezni de ruh hâletine uydurmak düşüncesi daha kuvvetle kendini gösterdi³⁷.

3 Teşrin-i evvel 1312/15 Ekim 1896'da yazdığı Edebî Müsahabe'de(21) Fikret, "Evezânın hangisinin daha rakîk, daha saf, daha sade, daha hafif, daha şuh, daha mest, daha raksan ve havaî... hangisinin daha samimî, daha müessir, daha ciddi, daha ağır, daha ulvî, daha semavî" olduğunu araştırmak lâzım geldiğini söyler³⁸.

Ali Ekrem, hangi veznin hangi ruh hâletine tekabül ettiği hakkında bazı mütalâalarda bulunmuştur:

"Şimdi şiirlerimiz şiir olduğu gibi vezinlerimiz de vezin oldu. Manzumelerde en ziyade kullanılan vezinler şunlardır:

1. mefâilün/feilâtün/mefâilün/feilün
2. mef'ûlü/fâilâtü/mefâilü/fâilün
3. mef'ûlü/mefâilü/feûlün
4. feilâtün/mefâilün/feilün
5. feilâtün/feilâtün/feilün³⁹

Birinci vezin bütün evzân-ı müstamelenin fevkinde lisan-ı tabîyi ihataya müsaitdir. Bununla kâffe-i hissiyatımızı tebliğ edebiliyoruz...

İkinci, birinciden daha âhenkdârdır. Fakat onun kadar tabîyü'l-cereyan değildir. Bununla şedîd, ulvî, heyecân-âmîz, garâm-engiz hissiyatımızı tasvi ederiz.

Üçüncü en ziyade şuh, mülevven, müzehher fikirlere cilvegâh oluyor.

---

37 aynı eser, s. 210

38 aynı eser, s. 210

39 aynı eser, s. 210

Dördüncü vezin ile samimî, nâzik, lâtif,

Beşinci ile tabî, musavver şiirlerimizi söylüyoruz. Tahkiyeye en müsaid vezinlerden biri de bu “Feilâtün”dür⁴⁰.

Fikret’inde aşk şiirlerinde en çok Ali Ekrem’in birinci sıraya koyduğu vezni kullandığını söyleyebiliriz.

Mehmet Kaplan’ın da haklı olarak belirttiğine göre Fikret’in, Ali Ekrem’in ve bütün Servet-i Fünûncuların bu vezin anlayışı tamamen subjektiftir. Vezinlerin ruh hallerini ifade etmede özel bir durumları yoktur. Aynı vezinle hem gamlı hem şen manzumeler yazılabilir. Her vezin müstakil olarak belli bir ruh halini ifade etmez⁴¹.

Mesela Fikret’in aynı vezin kalıbı ile yazılmış birkaç şiirini karşılaştırdığımızda ruh hallerinin birbirinden farklı olduğunu görüyoruz. Aynı kalıp ile yazılan, *Ey Yâr-i Nağam-Kâr*, *Sevdâ mısın*, *Ümid misin*, *Neş’e misin Sen?*, *Ud Çalarak Şarkı Söyleyen Bir Güzele*, *Ömr-i Muhayyel*, *Bir Hicran-ı Muvakkattan Sonra* tüm bu şiirlerin vezni aynıdır. (Mef’ûlü/Mefâ’îlü/Mefâ’îlü Fa’ûlün) fakat bu şiirlerin bir kısmı hüznü, hissi bir kısmı da neşeli şiirlerdir. Fakat şair, “Hemşirem İçin” şiirinde vezin ile konu arasında bir bağ kurmak için farklı vezinler kullanmıştır.

Bu konuda Yahya Kemal, “Edebiyata Dair” kitabında, veznin şiir için sadece bir araç olduğunu, önemli olanın vezni iyi kullanmak olduğunu söyler. Yahya Kemal’e göre şiir, kalpten geçen bir olayın dil şeklinde kendini göstermesi, duygunun birdenbire dil oluşu ve dil hâlinde kalışıdır. Düşündüklerimizi yalnız vezin ve dille ifade etmemiz şiir değildir. Bir mısra eğer derunî bir aşkla ifade edilmişse şiirdir, yoksa kalpten duyulmadan, yalnızca vezin ve dil uyumuyla söylenen söz şiir

---

40 aynı eser, s. 211

41 aynı eser, s. 211

olamaz. Őir aslında bir nağmedir. Bu nağmeyi ifade etmek için vezin ve dil ancak ve ancak bir vasıta⁴².

---

⁴² Yahya Kemal Beyatlı, *Edebiyata Dair*, s. 48

2.3 ÜSLÛP

Çalışmamızda daha çok Fikret'in gençlik döneminde yazmış olduğu aşk şiirleri üzerinde durduğumuz için onun bu dönemdeki üslûbu üzerinde duracağız.

Fikret, bu gençlik döneminde henüz kendi üslûbunu oluşturabilmiş değildir. Kelime kadrosu, imajlar ve cümle yapısı bakımından bir arayış içinde olduğu söylenebilir. Eski şiirin nazım şekillerinden kısmen ayrılrsa bile üslûp malzemelerinden tamamen uzaklaşmamıştır. Eski şiirdeki hayâllere, mazmunlara, kelime oyunlarına mısralarında sıkça rastlarız⁴³.

Bu konuda İsmail Hikmet Ertaylan'da Fikret'in Gazel başlıklı iki manzumesini örnek göstererek, bu gazellerin dünya görüşü, eşsiz duyuş tarzı, edebi şahsiyet ve zihniyet, tasvir, tasavvur, teşbih, istiare, telmih ve mecaz bakımlarından, hattâ kullandığı kelime ve terkip noktalarından bile Mekteb-i Sultanî'de Fars dili ve edebiyatı hocası olan Muallim Feyzi'nin tesiri altında olduğunu söyler⁴⁴. Zaten Fikret'in ilk yazılarını düzeltmesi için Muallim Feyzi'ye verdiğini Recep Vahyi'ye yazmış olduğu mektuplarda görüyoruz.

Fikret, yine bu dönemde Şeyh Vasfi'lerle, Muallim Feyzi'lerle, Muallim Naci'lerle beraber, Ekrem'leri de taklit ve tanzirden geri durmamaktadır. Mektuplarında da, gazellerinde de kuvvet ve selâsete rağmen eskilik edasından kurtulamıyordu. Fakat bu durum çok sürmez. Bu sunilik, yapmacıklık kendini sıkımsaya başlayınca, yazılarında da ruhundaki, tabiatındaki, saflığı ve samimiyeti göstermek istemeye başlamıştır. Bundan sonra gönderdiği mektuba iliştiirdiği gazellerin sonuncusunda:

Gördüğün şeyleri serdetmede mânâ yoktur
Ne düşündünse biraz da anı takrire çalış.

---

43 Kaplan, *a. g. e.*, s. 59

44 Ertaylan, *a. g. e.*, s. 15

diyerek, taklit ve nazirecilikten hoşlanmadığını anlatır. Ve tab'ına tercüman olarak-
ileride söylediği gibi-şiiirin düşünce gücü, duygu dili olduğunu söyler⁴⁵.

Hocaları Feyzi'lerin, Naci'lerin ilham bolluğuna, çekici şiirine rağmen,
gittikçe tabiatındaki yenilik ihtiyacına, yenilik zevkine mağlub olarak Ekrem, Hâmit
cephesine doğru yönelir⁴⁶.

Bu genel açıklamalardan sonra Tevfik Fikret'in aşk şiirlerindeki üslûbu
kelime kadrosu, söz sanatları veya imajlar ve cümle yapısı bakımından incelemeye
geçebiliriz.

2.3.1 Kelime Kadrosu

Aşk şiirleri üzerindeki taramalarımız sonucunda Tevfik Fikret'in aşk
şiirlerinde hem Arapça hem Farsça sözcüklere yer vermekle beraber daha ziyade
Arapça sözcükleri kullandığını gördük. Bunun yanında Farsça sözcüklerinde
azımsanmayacak kadar çok olduğunu göstermek için birkaç örnek aldık.

Meselâ; “Âh, Bilsen Ne Afet Olmuşsun!” İsimli şiirinde 6 tane Farsça sözcük
kullanmıştır: Asâ, nümûd, zerrîn, dil-keş, peydâ, rengin)

“Bir Subh-ı Safa İdi” şiirinde 13 tane Farsça kelime kullanılmıştır. Çemen-
zâr, bîdâr, dil-rübâ, gerden, fûrûz, gülşen, dil-sitân, cân, lertzân, eşk-rîz, girizân,
didâr, tîr.

“Bûse-Çîn” şiirinde de çok fazla Farsça sözcük kullanılmıştır: Bûse-çîn,
mâhtâb, pîrâ, zemîn, pertev-rîz, pür, üşkûfe, engîz, nevâ, rikkat-engîz, bahş, sevdâ,
reng, tenhâyî, hüveydâ, rûh, inşirâh, cevânî, yâr, gülşen, âşub, perîşân, gülzâr, hande,
hezâr, zâr, dem-sâz, cûy, mehpâre, müştâkâne, cihân, handan, leb, dem, cân

---

45 aynı eser, s. 20

46 aynı eser, s. 21

Fikret sinonimler şairidir. Onun eserlerinde aynı varlığa, duygu veya düşünceye tekabül eden, Türkçe, Arapça, Farsça beş on kelime vardır⁴⁷. Bu konuda şiiirlerinden birkaç örnek verelim:

“Bir Mektuptan”: Kalp, yürek, gönül, dil, derûn, fu’âd, matlâb, merâm, kâm, heves

“Neşide”: Ân, letâfet, behçet, tal’at, tâb, tâkat, kudret, Dil, gönül, yürek, mihnet, belâ, musibet

“Gonce”: Necm, sitâre, şehâb, Zühre

“Neşide”: Subh, sabah, seher, şafak

Aşağıda Fikret, neredeyse her sözcüğün eş anlamlılarını bulup, şiiirlerine farklı bir atmosfer katmak istemiştir.

“Bûse-Çîn”: Hezâr, bülbül-uşşâk, âşıkân-müstağrak, gârik-muhabbet, sevdâ-pertev, envâr, nur-dem, ân-çiçekler, ezhâr, üşkûfe-gül-şen, gül-zâr-leb, la’l-inbisât, inşirâh, açmak-kalb, gönül,

“Şarkı”: Tahattur, yâd-Kalb, hâtır-Lahza, dem-Nale, şiven-Tefekkür, düşünmek

“Neşide”: Misal, numûne-Gâyet, intiha-İbtisâm, tebessüm-Aftâb, güneş-Tâb, fûrûğ, -Firkât, hier

“Başka”: Gayri, başka-Muhabbet, aşk

“Bir Mektuptan”: Enver, pertev-Dide-uyûn, eşk-Hatırlamak, yâd etmek

“Gonce”: Aşk, garâm-Vuslât, visâl-Çerh, eflâk, âsümân-Eltâf, lutf, letâfet-Nümâ, göstermek-Lem’a, nûr, envâr-Gülistân, gül-şen-Leyl, şeb

“Karşı”: Dil, gönül-Felek, âsümân

Fikret’in cümlelerinden yola çıkarak tüm Servet-i Fünun şiiirleri gibi sıfatları çok sevdiğini söyleyebiliriz. Böylece kelimelerine yüklemek istediğini mânâyı daha

---

⁴⁷ Kaplan, a. g. e., s. 223

derin bir şekilde hissettirmiş oluyor. Tamlamalarda da karşımıza en çok sıfat tamlamaları çıktı, şair bu şekilde kelimelerini renklendirip onlarla canlı tasvirler yapabiliyor, renksiz kelimelerine renk katarak, ruhsuz kelimelere sıfatlar aracılığı ile ruh vererek, adeta kelimelerin nefes almasını sağlıyor.

Fikret'in şiirlerinde çok fazla Farsça isim tamlaması ile karşılaşmamız, Farsça isim tamlamalarının kısa ve müzikal bakımdan değerli olmasından kaynaklanır. Farsça tamlama eki sadece (-ı, -i) dir. Böylece isimler birbirleriyle kolaylıkla uyum sağlarlar. Tamlamalarla birbirine bağlanan kelime grupları ahenkli bir hâl alırlar⁴⁸.

Bunun dışında tabiatına uygun olarak; hüznün, ağlamak, keder, mükedder, kırık, karanlık gibi kelimeleri çok tercih etmesi, bize umumiyetle şiirlerinin havası hakkında bir fikir vermektedir.

Fikret'in dili, bütün Servet-i Fünûncularınki gibi halk ve aydınlar arasında konuşulmayan, sanatlı ve içinde yaşadığı toplumun dilinden uzak bir dildir.

2.3.2 Söz Sanatları (Anlam ve Söz Sanatları, Tekrara Dayalı Sanatlar)

Düz yazı ile şiir dili arasındaki fark şiir dilinin ifadeyi daha çarpıcı, daha etkili, daha yoğun, daha estetik bir şekilde ifade etmesinden kaynaklanır. Ve zaman geçtikçe aynı ifade kalıplarının yetersizliğini fark eden insanoğlu, çeşitli oyunlarla, sembollerle, kapalı manalarla, kelimeye birden fazla mana yükleyerek dili kuruluştan, yavanlıktan kurtarıp, daha zengin, eğlenceli, keyifli bir hale getirerek az sözle birden fazla unsuru karşılayıp edebi sanatları yaratmıştır. Edebiyat tarihimiz de edebi sanatların en gelişmiş haliyle ve en çok kullanıldığı dönem Divan edebiyatı dönemidir. Bu dönemdeki şiirleri okuduğumuz zaman zengin çağrışımlar yapıp, duygularımız harekete geçiren sözcükler, adeta bir bilmece, çözüyormuşuz hissini uyandırır ve beyin cimnastiği yapmamızı sağlarlar. Tabii edebi sanatlar sadece

---

48 Kaplan, a. g. e., s. 232

mana bakımından kuvvetli etkiye sahip değildirler, görsellik bakımından, duyuşal bakımından da etkilidirler.

İlk zamanlarda eski şiir geleneğinden çok etkilemiş olan Fikret de eserlerinde edebi sanatlara çok yer vermiştir. Böylece anlatmak istediklerini dolaylı yoldan, gizemli bir şekilde, okuyucuda merak duygusu uyandırarak anlatmıştır.

Aşağıda Fikret'in şiirlerinde çok kullanılan anlam sanatları, söz sanatları ve tekrara dayalı sanatlara dair bilgi vermeye çalışacağız.

Anlam Sanatları:

Teşbih ve İstiâre: Lügat anlamı birinden bir şeyi ödünç isteyip almak olan istiâre, bir kelimeye aralarındaki benzerlik alâkası dolayısıyla lügat/temel anlamının dışında yeni bir anlam vermektir. Dolayısıyla istiâre, alâkası teşbih/benzerlik olan bir sanattır. İstiârenin temeli teşbihtir. Diğer bir ifade ile istiâre kısaltılmış bir teşbihtir⁴⁹. Bu sebeple ikisinin değerlendirmesini bir arada yapacağız. Ayrıca teşbihi benzeyen ve kendisine benzetilen; istiâreyi de açık, kapalı olarak detaya girmenin çalışmamız amacı üzerinde çok tesiri olmayacağı düşüncesi ile genel hatları ile ele aldık.

Daha öncede söylediğimiz gibi Fikret aşk şiirlerinin çoğunu gençlik döneminde yazdığı ve bu dönemde henüz şahsi üslûbunu oluşturmadığı için hocaları Muallim Naci, Feyzi, Şeyh Vasfilerin ve Divan edebiyatının tesirinde kaldığı için bu edebiyat geleneğinden de yararlanmıştır. Benzetmelerinin birçoğu eski tarzdadır. Sevgilisini; aya, güneşe, güle, goncaya, çiçeğe, periye, meleğe, Leyla'ya; kendisini ise bülbüle, Mecnun'a benzetmesi, sevgilinin ayrılığının zehre benzetilmesi bunların hepsi Divan edebiyatı mazmunlarıdır. Tabiî üslûbunun oturmaya başladığı bu dönemde klişe ifadelerin yanında orijinal ifadeler kullanma yoluna da gittiği olmuştur. "Sükûn İçinde" şiirinde, matemî bir dul kadına benzetmesi "Bir Hicrân-ı

---

49 Bkz. M. A. Yekta Saraç, *Klasik Edebiyat Bilgisi Belagât*, s.118)

Muvakkattan Sonra” da karanlığın, “zâir-i mechûl” a benzetilmesi, “Eski Bir Nağme” de sâhili, duvaklı bir geline, örtüyü, ışık tozuna benzetmesi ve bunun gibi benzetme örnekleri şahsi üslûbunun oturmaya başladığının ispatıdır. Ayrıca teşbihin asıl amacına uygun olarak Fikret’in anlatımı somut hale getirmek için teşbihten yararlandığını görüyoruz. Bakışların cadıya, şimşeğin hançere, ruhun çocuğa, özlemin zehire, kalbin gül bahçesine, sabır ve tahammülün harmana benzetilmesi bunun örnekleri arasındadır.

Fikret’in şiirlerinde eski şiirimizde çok kullanılan tabiat sembolleri de sıklıkla kullanılmıştır.

Şairin sık kullandığı teşbih ve istiarelere aşağıdaki örnekleri verebiliriz.

Teşbih:

N’ola da hiç gül ü reyhâna bakmazsa.

bâğ-ı cihân ile kastedilen dünyadır.

Tenezzül eylemez mi sînemi seyrâna ol âfet
Ki kendi açtığı dağlarla zîb olmuş gülistandır.

Şair göğsünü gül bahçesine benzetmiştir.

Sana düştüğüne ey gül! O da, bin kez peşîmândır.

Sevgili yerine gül kelimesi kullanılmıştır.

(Gazel)

Mısır-ı hüsne öyle pertev-bahştır mihr-i ruhun

Sevgilinin yanağı güneşe benzetilmiştir.

Sende ey şûh-ı perî-peyker o câdû gamzeler

Sevgili, periye benzetilmiştir.

Sende ey şûh-ı perî-peyker o câdû gamzeler

Sevgilinin gamzeleri cadıya benzetilmiştir.

(Gazel)

Berk urunca hançer-i cevr ü tegâfûl sînede

Âtes aldı harmen-i sabr ü tahammül sînede.

Şimşek, hançere benzetilmiştir.

Sabır ve tahammül harmana benzetilmiştir.

Hûn-ı dil fikr-i lebinle hep döküldü dîdeden.

Dağlar zikr-i ruhunla oldu gül gül sînede.

Sevgilinin göğsündeki yaralar güle benzetilmiştir.

(Bir Gazel)

Her yâre dilde sûz-ı muhabbet nişânıdır.
Her dâne gözde aşk yem-i bî-kerâmıdır.
Gözdeki her tane, sonsuz bir ummana benzetilmiştir.

Mecnûna döndüm ey saçı Leylâ gamınla ben
Fevk-i serim tuyûr-ı belâ âşiyânıdır.
Şairin başı, bela kuşlarının yuvasına benzetilmiştir.
(Muallim Naciye Nazîre)

Mevc-i nagamât-ı bülbülânî
Boğmakta safâ-yı kalb ü cânı
Bülbülün nağmeleri, dalgaya benzetilmiştir.
(Mes'udiyet-i Ask)

Sen bu âfet-nümûd kâmetle
Sevdiğim! Bir kıyâmet olmuştun!
Sevgilinin boyu kıyâmete benzetilmiş.
(Âh, Bilsen Ne Afet Olmuşsun!)

Bir bârikadır sanki nigâhın,
Can-gâhıma te'siri hüveydâ;
Sevgilinin bakışı, parlıtya benzetilmiştir.
(Hüsün)

Tîr-i niğhiyle ben uruldum,
Düştüüm... o meh olmadı haber-dâr.
Sevgilinin bakışı oka benzetilmiştir.
(Bir Subh-ı Safâ İdi)

Düşünmeden kalayım, varsa ger bu demde bile
Düşündüğüm o leb-i gonca-fâmdan başka.
Sevgilinin lebi, goncaya benzetilmiştir.
(Başka)

Hüsünle sen âftâb-ı dîger,
Gül-zârı kııldın âsümân-hâl:
Sevgili, güneşe benzetilmiş.

Eylerse hayâlini remîde
Dağlar gibi dalgalarla deryâ
Dalgalar, büyüklüğü sebebiyle dağa benzetilmiş.
(Bir Mektuptan)

Nasıl da lâl oluyor karsısında bülbül-i cân
Dehânı gonca-i güyâ mıdır nedir bilmem.
Can, bülbüle benzetilmiş.
Sevgilinin dehânı goncaya benzetilmiştir.

Sabah-ı aska mugdil bu kâkül-i pür-tâb
Seb-i mücessem-i yeldâ mıdır nedir bilmem

Sevgilinin kâkülü, (siyahlığı ve uzunluğu sebebiyle) şekil almış uzun bir geceye benzetilmiştir.

(Nedir Bilmem)

Bir hezâr-ı zârınım ey verd-i rahsân ben senin
Şair kendisini inleyen bir bülbüle benzetmiştir.

(Tedsîs)

Ey tâir-i zîbâ! O münevver per ü bâlin
Bir lem'a-yı bîdârı mıdır leyl-i visâlin?
Nâbûd su pervâz-geh-i gamda misâlin,
Bir gonce-i perrânı mısın bâg-ı hayâlin?
Zibâ kuşu, uçan bir goncaya benzetilmiştir.

(Sevdâ Mısın, Ümid Misin, Neş'e Misin Sen?)

Herkes bu güzel levhaya ancak nazar eyler,
Gül-bûselerin nağmesini gûs ederim ben!
Öpücükler, güle benzetilmiş.

Kız anlayamaz, sevdiceğinden haber ister,
Şâirse duyar âhını bir kalb-i nihânın.
Bir hande-i hûrî gibi nâzendedir ol âh,
Âh(dost), gülen bir huriye benzetilmiştir.

Bârân-ı bahar arza olunca güher-efsân,
Ezhâr-ı safâdan duyulur semme-i cennet;
Bahar yağmuru, inciye benzetilmiştir.

(Bir Söz)

Bir âfitab-ı ruhun bürka-i cemâli gibi
Hafîf bir sise hep kâinat müstağrak
Kadınların yüzüne örttüğü peçe sise benzetilmiştir.

O zî-nikâb-ı cemâlin fûrûg-ı âli gibi
Nîgeh-fûrûz idi envâr-ı lâle-reng-i şafak.
Lâle renkli şafağın nurları, sevgilinin yüzünün kırmızılığına benzetilmiştir.

Uçan tuyûra, açan dilrübâ şükûfelere
Şükûfeler ki birer hande-i müzehherdir.
Çiçekler, hande-i müzehhere(gülen çiçeklere, açılmış çiçeklere) benzetilmiştir.

Evet, bu hâki, bu leyl-i siyahı tenvîre
Şükûfeler, o muattar nücûm kâfildir;
Çiçekler, yıldızlara benzetilmiştir.

Sehâba, şebneme, hattâ o katre-i gühere...
Latîftir neye baksan, latîf ü mugberdir.
Çiğ, inci damlasına benzetilmiştir
Şu bir sitâre ki ufkun yegâne zînetidir,

Garîb-i hüzn ü sükûnetle çarpıyor nazara
Geçen leyâl-i safânın o çesm-i hasretidir
Ki dûrdan nazar etmekte âlem-i seher...
Yıldız, göze benzetilmiştir.

“Benim gülüm “dediğim bir melekti, bir dil-ber
Çocuktaki kim nazar-ı mübheminde bulmuştum
Çocuk, güle ve meleğe benzetilmiştir.

Hadd u gâyeti mefkûd olan sirişk ile ben
Hazân bulutlarının bir misâliyim, ahker;
Şair kendisini güz bulutlarına benzetiyor

Vücûd-ı nâzî, ki safvette rûha benzerdi.
Şair, sevgilinin nazlı vücûdunu ruha benzetmiştir.
(Subh-ı Bahârân)

Hayata râğbet edersem, senin yüzündendir.
Bu dam-gâha senin saçlarınla merbûtum.
Şair, hayatı bir tuzak yerine benzetiyor.
(Eş'âr-ı Muhabbetten)

Duvaklı bir gelin süsü verirdi karşı sâhile
Gubâr-ı nûra benzeyen hafif ü sâf bir nikâb
Sâhil, duvaklı bir geline benzetilmiştir.
Örtü, ıfık tozuna benzetilmiştir.
(Eski Bir Nağme)

Hep nefha-i lâtife-i askındır eyleyen
Sâhil-resîde mevc-i perişan şî'rimi.
Şair, şuurini perişan bir dalgaya benzetmiştir.
(Çiçekler İçinde)

Yoktur ki atılmak ihtimâlin
Hâlâ üzerindedir nigâhı
Yârin, o ferîşte-i hayâlin.
Sevgili, hayâl meleğine benzetilmiştir.

Ruhum, sana; ey şükûfe-i yâr.
Sevgili, çiçeğe benzetilmiştir.
(Şükûfe-i Yâr)

Bir kaç zaman da öyle güzâr etti günleri;
Dönmüştü bir mezâra evin gerçi her yeri,
Ev, mezara benzetilmiştir.

İşte fırsat, su yapma sevdâdan
Müstefîd ol, ki bir ganîmettir...
Yapma sevdâ, kazanca benzetilmiştir.
Yüreğim pür lehîb-i mihnetle,

.....
Bozulan âşiyânı andıracak.

Şair kalbini, bozulan bir yuvaya benzetmiştir.

Şimdi bir nâgme, bir terâne gibi

Dinle şi'r-i muhabbet-ârâmı

Sevgiyi süsleyen şiir, nağme, teraneye benzetilmiştir.

(Belki, Hayır)

Bir vakitler gönül ederdi hayâl

Süt beyaz bir deniz, beyaz kayalar

Deniz, beyazlığı saflığı dolayısıyla süte benzetilmiştir.

... sâf u sefid bir yelken.

Bana tasvir eder o sevdâmı

Bir beyaz kuş ki nevha-perverdir

Yelken, beyaz bir kuşa benzetilmiştir.

(Beyaz Yelken)

Tasavvur-ı ebediyet hayat u sevdâda,

Bu bir hayâl idi, lâkin hayâl-i dilberdi;

Evet, bu, rü'yâda

Cinânı görmeye benzerdi, ruh-perverdi!

Sonsuzluk düşüncesi, rüyâda cenneti görmeye benzetilmiştir.

(İlel-Ebed)

Bir ömr-i muhayyel... Hani göllerde yeşil, boş

Göllerde, o safiyet-i vecd-âver içinde

Bir dalgacığın ömrü kadar zâil ü muğfil

Bir ömr-i muhayyel!

Hayali ömür, bir dalgaya benzetilmiştir.

Bir ömr-i muhayyel... Hani gül-bünler içinde

Bir kuşçağız ömr-i bahârîsi kadar hoş;

Hayali ömür, bir kuşa benzetilmiştir.

(Ömr-i Muhayyel)

Krizantem, bu hande-i safâ

Münkalib, girye-i yetim-i hazân

Krizantem, bir yetimin gözyaşına benzetilmiştir.

Açılır sonbahâr olunca ayân

Krizantem içimde bir yâredir.

Krizantem, şairin kalbindeki bir yaraya benzetilmiştir.

(Krizantem)

Ooh, bak dalgaların cezbe-i sâfiyyetine;

Sanki bir hamle-i sevdâyâ açık bir sîne.

Dalgalar, kalbe benzetilmiştir.

Bir siyah kus gibi âmâde-i pervâz u firâr,
Bu vefâsız gecenin koynunda
Edelim gel, ebedî kalmak için bir ısrâr...
Gece, siyah bir kuşa benzetilmiştir.
(Leyl-i Vedâ)

Bâzîçe-i âmâl ederek hep sademâtı
Bir mehd-i serâbîde çocuklar gibi yattık...
Şair, kendisini ve sevgilisini çocuklara benzetiyor.

Her gün bizi şefkatle kucakladı; karanlık,
Bir zâir-i mechûl idi... Hep nûr ü nüvâziş!
Karanlık, meçhul bir ziyaretçiye benzetilmiştir.
(Bir Hicrân-ı Muvakkattan Sonra)

Ruhum çocuk gibiydi, ser-âzâde, bîhaber
Şair, ruhunu çocuğa benzetmiştir.
(Teşrik-i Melâl)

İstiare:

Sana düstüğüne ey gül! O da, bin kez peşîmândır.
Gül ile kastedilen sevgilidir.
(Gazel)

Dön geri ey tâvus-ı verka-hirâm
Boz renkli salınarak yürüyen tavus kuşu ile kastedilen sevgilidir.

Gamzelerin ey melek-i işve-zâ
Melek ile kastedilen sevgilidir.
(Canân-ı Girizâna)

Gittin, esîr-i hasret edip, sevdiğim beni,
Târ eyledin hezârına ey gonce gülşeni!
Gonca ile kastedilen sevgili, bülbül ile kastedilen âşık, Gül bahçesi ile kastedilen ise bu dünyadır.

Vakfeyledikçe yâdına kalb-i mükedderi,
Bin türlü ızdırâbâ düşer hâtır ey peri!
Peri ile kastedilen sevgilidir.
(Şarkı)

Düştüm... O meh olmadı haber-dâr.
Meh ile kastedilen sevgilidir.
(Bir Subh-ı Safâ İdi)

Zemin-i aşka feyzidir şafak-nisâr-ı ibtisâm
Yegâne âftâbıdır denir semâ-yı behçetin
Aftâb ile kastedilen sevgilidir.

Uyan, uyan ki ey melek, uyanmak üzere tâliim
Açıl, açıl ki ey güneş sabâhıdır saâdetin
Güneş ve melek ile kastedilen sevgilidir.
(Neşide)

Bir şâiri bir hûrî-yi nâzân seviyormuş,
Cânân seviyormuş beni, cânân seviyormuş!
Hûrî ile kastedilen sevgilidir.
(Bir Söz)

Bir melek ağlasın de ben güleyim,
Melek ile kastedilen sevgilidir.
(Dedim Ki)

Ervah kanatlanmış uçar pîş ü peşinde;
Ruhlar ile kastedilen kuşlardır.

Çal sevdiceğim, çal meleğim, çal güzelim, çal!
Melek ile kastedilen sevgilidir.
(Ey Yâr-ı Nagâm-kâr)

Nevâzişiyle tarâvetlenir benât-ı bahâr
Bahar kızlarıdır döndüren cinâne yeri.
Bahar kızları ile kastedilen çiçeklerdir.
(Subh-ı Bahârân)

Muhabbetinle bu zindân-ı gamda mazbûtum.
Keder zindanı ile kastedilen bu dünyadır.
(Eşâr-ı Muhabbetten)

Aşkın getirdi rûhuma bir tatlı ihtizaz,
Duydum o dem taharrükünü şah-bâlimin.
Kuşun kanadı ile kastedilen şairliktir.
(Çiçekler İçinde)

Çamlar, zümrütlü şeh-periydi.
Kuşun kanadı ile kastedilen çamlardır.
(Nakş-ı Nâzenin)

Bir gonce durur kadîd u muğberr
Gonce ile kastedilen sevgilidir.

Solsan da güzelsin, ey çiçek, sen!
Çiçek ile kastedilen sevgilidir.
(Şükûfe-i Yâr)

Müstefid ol şu berg ü bârımdan.
Yaprak ve yemiş ile kastedilen, şairin şüirleridir.
(Belki, Hayır)

Bir yolcunun kudûmu idi orda muntazır.
Yolcu ile kastedilen, henüz doğmamış bir bebektir.
(Tecdîd-i İzdivâc)

Söner ufûlüne bir lahza kâil olsa hayâl;
Hayal, sönen bir ışığa benzetilmiştir.
(Sen Olmasan)

Çâk etti, biz etbâk-ı tahayyülde uçarken,

Bir sadme-i bâliyle hakikat bu zilâli;
Hakikat ile kastedilen kuştur.
(Bir Hicrân-ı Muvakkattan Sonra)

Telmih: Fikret genel anlamda telmih sanatını çok fazla tercih etmemiştir. Aşk şiiirlerinin sadece altısında telmih vardır. Divan şairleri ise telmihi daha fazla kullanırlardı. Bu durum bize Fikret'in eski şiiir geleneğine tamamen yaslanmadığını gösterir.

Neden âguşuma **Belkis**-ı hüsnüm eylemez rağbet
Ki sînem şehriyâr-ı aşkına taht-ı **Süleymândır**
(Gazel)

Hız. Süleyman (a.s.) cinlerden ve insanlardan olusan ordusu ile kurduğu hâkimiyeti, muhteşem bir saraydan yöneten bir hükümdardı. Hüdhüd sayesinde, Hız. Süleyman, Saba melikesi Belkis'in varlığını öğrenmişti. O ve kavmi, Allah'ı bırakıp da güneşe secde ediyorlardı. Hız. Süleyman'ın Saba melikesine Allah'ın adı ile başladığı mektubunda kendi gücünün Yüce Rabbinden geldiğini hissettirmesi ile Saba melikesi Müslüman olup, Hız. Süleyman ile evlenmiştir.

Yukardaki mısralarında Tefvik Fikret, güzel Belkis'im neden kucağımı istemez, benim kalbim onun aşkının hükamdarlığının tahtıdır diyerek kendisini Süleyman'a, sevgilisine de Belkis'a benzetmiş ve bu isimlere telmihte bulunmuştur.

Mısr-ı hüсне öyle pertev-bahştır mihr-i ruhun
Kim sezâdır **Yûsuf**-ı zerrîn-resen ta'bîrine.
(Gazel)

Sevgilinin yanağının güneşi güzellik ülkesi olan Mısır'a öyle bir ışık saçar ki bu ancak düş olabilir, bu düşü de ancak altın saçan Yusuf tabir edebilir, çünkü Hz. Yusuf tabir ettiği rüyaların doğru çıkması ile de tanınmıştı. Yusuf'un rüya tabir edişine telmihte bulunulmuştur.

Mecnûna döndüm ey saçı *Leylâ* gamınla ben
Fevk-i serim tuyûr-ı belâ âsiyânesidir.

(Muallim Naci'ye Nazire)

Mecnun, Leyla ve Mecnun mesnevisinin erkek kahramanı ve Leyla'ya duyduğu aşkıdan dolayı aşığın sembol kişilerinden biridir. Leyla ise sevgilinin bir timsalidir. Şairler Mecnun'un Leyla'ya olan destansı aşkını ve bilinen maceralarını birçok eserde anlatmışlardır. Mecnun, sevgiliye olan son derece düşkünlüğü, ıstıraba tahammülü, aşk dolayısıyla yaşadığı cünun hali, aşk ve cünun ile çöllerde dolaşması, orada vahşi kuşlarla ünsiyeti ve kuşların başına yuva yapması, perişanlığı ile bilinir. Burada şair kendisini Mecnun'a sevgilisini de Leyla'ya benzeterek bu hikâyeye telmihte bulunmuştur.

Bir sûr ki sürûra döndü.
Gûyâ ki fezâ-yı *Tûr*'a döndü.

(Mes'ûdiyyet-i Aşk)

Hız. Musa Allah'a "Rabbim, bana kendini göster, Seni göreyim" dedi. Allah "Beni asla göremezsin, ama şu dağa bak; eğer o yerinde karar kılabilirse, sen de beni göreceksin." Rabbi dağa tecelli edince, onu paramparça etti. Musa bayılarak yere düştü. Kendine geldiğinde: "Sen ne yücesin Rabbim. Sana tevbe ettim ve ben iman edenlerin ilkiyim" dedi. Şair de buna telmihte bulunmuştur.

Tur dağına telmihle ilgili diğer örnekleri aşağıda veriyoruz:

Çesm-i remed dîdemi pür-nûr kıl
Kalbimi hem-sa'sa'a-i *Tûr* kıl

(Cânân-ı Girîzana)

Sen parlatınca şevk ile bir hande-i safâ,
Eyler önümde **Târ**-ı safâ ol dem incilâ;
(Ey Şîve-Kâr, Gül!)

Çıkamaz felekte bir hüsn o **Süheyl**-i âna karşı
(Karşı)

Süheyl, güney yarım kürede bulunan parlak ve büyük bir yıldızın adıdır. Efsaneye göre akik taşı rengini bu yıldızdan almış. Akik taşı, kırmızı renkte kıymetli bir taştır. Yemen'de çıkarılır. Eskiden yüzük gibi süs eşyalarının çoğunlukla akikten imal edilmesi, akikin insan ruhuna olumlu yönde etki ettiği inancını doğurmuştur. Rivayetlere göre; Akik bedenden akan kanları durdurur, kalbe kuvvet vermiş. Göze sürme diye çekildiğinde görmeyi arttırır ve kirpikleri güzelleştirmiş. Yüzük olarak taşındığında ise fakirliği giderirmiş. İşte burada sevgili güzelliği, eşsizliği ile Süheyl yıldızına benzetilmiştir.

Teşhis: Fikret'in aşk şiirlerindeki teşhislerin neredeyse tamamına yakını tabiat ve tabiata ait unsurlar ile ilgilidir. Mehmet Kaplan'ın belirttiği gibi hissi antropomorfizm görülmektedir.

Şair tabiat ile kendisini çok özdeşleştirmiştir. Bunun en güzel örneğini "Sükûn İçinde" şiirinde görmekteyiz. Tabiat şairin hissettiklerini hissediyor, onun gibi yas tutuyor, onun gibi, hüznü derin, samimi, içten, onun da şair gibi saçları ansızın beyazlamıştır.

Aynı şekilde Şekvâ-yı Firâk şiirinde de tabiatı derdine ortak etmiş, ikisi de sevgilinin ayrılığı ile çaresiz, inliyor.

Âh, Ağlasam şiirinde yağmuru ve göğü de hüznüne ortak etmek istiyor, onun da kendisi ile beraber ağlamasını istiyor. Bu örneklerde dikkate şayan bir nokta, tabiatın Servet-i fûnûn nesline hâkim olan karamsarlığa yakışır bir şekilde hüznülü tasavvur edilmesidir.

Fikret'in aşk şiirlerindeki teşhis örneklerinin bazılarını aşağıda gösteriyoruz:

Hava müstağrak-ı envâr-ı safvet,
Çemen mesrûr... pür-feyz ü tarâvet.

Çimen-mutluluk

Nesîm üşkûfelerle sohbet-engîz,
Nevâ-yı sevk-ı bülbül rikkat-engîz

Rüzgâra-konuşma

(*Bûse-Çîn*)

Bakan sanırdı haline tebessüm üzre bir seher
Yüzünde iltimâmı görürdü bir hakîkatin

Seher-gülümsemek

(Neşîde)

Zaman sükûh-ı tabiatla şâtir ü fâhir,

Zaman-övünme

(Bir Mektuptan)

Hûrî-yi seher bâğ-ı bahârîden uçarken
Dâmânını bûs eyler anın penbe çemenler;

Çimen-öpme

Gâhî konarak destine bir duhter-i ânın,
Sık sık nefes almakta iken gamlı kebûter

Güvercin-kederli

Ol şemme-i lisândır ki anınla eder elbet
Her tâze çiçek bir çiçeğe aşkını ilân.

Çiçek, aşkını ilan etmek

(Bir Söz)

Ben ağlıyorken ağlasa yağmurla âsüman

Yağmur, gök-ağlamak

(Ah! Ağlasam...)

Hava latif, deniz râkid, âsuman mahmûr;

Gökyüzü-mahmur

Sabâ geçer, ona hep ser-fürû kılar eşcâr

Ağaçlar-baş eğme

Sabâ ki okşamadan geçmez âşiyâneleri;

Rüzgâr-okşama

(Subh-ı Bahârân)

Penbe envâr-ı fecre karşı çemen

Hani dalmaz mı mâî rüyâya?

Çimen-rüyaya dalma

(Bir Tenezzühten Avdette)

Bir siyah inci, pür-emel, saçının
Nazlı kıvrımlarında saklanıyor,
İnci-saklanma

Sarı bir gül ipekli korsajının
Nefha-i lerzişiyle gaşy oluyor,
Orda mes'ûd u mübtesem, soluyor...
Gül-kendinden geçme

(Ayrılmam)

Yaslanıp söyle dût-ı emvâca
-Sanki meczûb u mest ü müstağrak,
Bir serâb-ı kebûde aldanarak,-
Gidiyor şâirâne, tenhâca;
Beyaz Yelken-kendinden geçme, hayran ve dalgın olma
(Beyaz Yelken)

Nazra-gâhında ibtisâm eyler
.....
Bir kucak, bir yığın şükûfe-i ter.
Taze çiçekler- gülme

(Krizantem)

Ufkun o derin sîne-i sâfındaki lerzîş
Her gün bizi şefkatle kucaklardı; karanlık
Titreyiş- şefkatle kucaklama
(Bir Hicrân-ı Muvakkatten Sonra)

İki bî-çâre haste-i firkat,
İki bî-çâre, işte inliyoruz...
Seni bilmem, zavallı dalga, fakat
Dalga-inlemek/ayrılıktan hasta/zavallı
(Şekvâ-yı Firâk)

Sükûn içinde... fakat muzdarib, eminim ki
Tabiatın da büyük bir melâli var bu gece;
Onun da hüznü samîmî derin, hafî, ince;
Onun da mâtemi bir dul kadın ki en mübkî
Fecî'alarla geçen bir hayâtı nakleyler,
Şakaklarında vakitsiz beyazlanan teller.
Tabiat-üzgün/üzüntüsünde içten/ince duygulu/yaslı/beyaz saçlı
(Sükûn İçinde)

Likâ-yı hüzn-i tabiat pür-ihizâz-ı bukâ...
Tabiat-hüzünlü yüz/ağlayış

Güneş de simdi açılmış ufukta hande-nümâ,
Eder gibiydi uzaktan benimle istihzâ...
Güneş-gülme/alay etme
(Son Tesâdüf)

Tezat: Mehmet Kaplan'ın da isabetli bir şekilde belirttiği gibi Fikret bir tezatlar şairidir. Özellikle hissi yapısına uygun olarak, en çok ağlamak-gölmek; neşe- hüznün daha sonra, sükût etmek- feryat etmek; hakikat- yalan; karanlık- aydınlık kelimelerini tercih etmesi bu durumun ispatıdır.

İnhizâmı pek güç olmaz nahvet-i cânânenin
Ger müsâvî olsa lûtfu ettiği tahkîrine.
Lûtuf / tahkîr(iyi muamele/ hor görmek)
(Gazel)

Ey gam merâmın üzre akıt seyl-i eskimi
Sahrâ-yı derd ü gâile cûy-ı revânıdır
Seyl, sahra(sel, çöl)
(Muallim Naciye Nazîre)

İşte ben sustum da hâlâ tercümânım söylüyor.
Susmak / söylemek
(Şeyh Vasfî Efendiye Bir Nazire)

Pür-zulmet iken gözünde dünyâ
Nûr içre olup o dem hüveydâ
(Zulmet – nûr/karanlık - ışıık)

Bir yerde elem görülmez oldu
Olmakta sefâ-yı rûha bâdi
Elem/sefâ(keder, eğlence)
(Mes'ûdiyyet-i Aşk)

Pek de alışmıştı gönül vuslata
Simdi nasıl mûnis olur firkate,
Vuslat / firkat(kavuşma/ayrılık)

Rûhum ise mahz-ı şevk içinde
Olmaz bana tîr-i gam müessir
Şevk, gam(sevinç, keder)
(Cânân-ı Gîrîzâna)

Deymûmet-i safâ-yı dilindir merâm-ı dil;
Müşted olur melâlin ile iğtinâm-ı dil,
Safâ / melâl(eğlence, üzüntü)

Dünya zalâm içinde olurken keder-nümâ,
Sen parlatınca şevk ile bir hande-i safâ,
Keder / safâ(üzüntü/eğlence)
(Ey Şive-kâr, Gül)

Gönüller toplu kâküller perîşân,
Ederdik yâr ile gülşende seyrân.

Toplu / perişan(dağınık)

(Bûse-Çîn)

Neş'e-yâb etmekte hüzn-i kalb-i nâ-şâdım seni,
Neş'e / hüzn(sevinç/üzüntü)

(Şarkı)

Bu dem-ki nev-bâhardır süren gönülde hükmünü
Vürûdu hiç olur bana hazân gibi musibetin
Nev-bâhardır/ hazân(ilkbahar, sonbahar)

(Neşide)

İçim kan ağlar iken siz behîc-i nâz idiniz,
Ne gösterirdi yüzüm ibtisâmdan başka?
Ağlamak / ibtisâm(gülmek)

(Başka)

İnmiş de sanki yerlere eltâf-ı kibriyâ,
Çıkmıştı âsümâna kadar feyz-i ihtisâm.
İnmek / çıkmak

(Gonce)

Daha bir hitâb-ı askın beni etmemistir iskât
O sükût olur mu lâyıık bu kadar figâna karşı
Sükût / figân(sessizlik/feryat)

Nice bin sitem tezammun ediyor her iltifâtın
Sitem, iltifât

(Karşı)

Nasıl da lâl oluyor karşısında bülbül-i cân
Lâl / bülbül(dilsiz ile bülbül)

(Nedir Bilmem)

Renksiz tavsif-i didârında en parlak nikât
Renksiz, parlak

(Tesdaş)

Ekser zilâl içinde olur nûrunuz ıyân;
Zilâl, nûr(gölge, ışık)

(Hayâl)

Hayatın şî're benzer her safâsından, melâlinden!
Safâ, melâl(eğlence, üzüntü)

(Nazire: Güzelsin)

Sizde kasvet, keder bükâ ne demek
Sizde bunlar hilâf-ı hilkattir.
Bir güzel yüzde ibtisâm gerek;
Kasvet, keder, bükâ / ibtisâm(sıkıntı-keder-ağlama/gülme)

Bir melek ağlasın da ben güleyim,

Ağlamak / gülmek

Nûra tahvîl için zılâlinizi?

Nûr / zılâl(ışık-gölge)

(Dedim Ki)

O zamanlar ne oldu... Var mı cevâb?

Yok mu ruhsat lisân-ı hâlinize?!

Var, yok

(Diğer)

İnsan -zaman olur ki- arar hüzn ü şevkine

Rikkatli bir nedîm-i teessür... Hafî, ayân;

Hafî / ayân(gizli/açık)

Hüzn /şevk(üzüntü/sevinç)

Âh ağlasam, senin ile leb-ber-leb ağlasam;

Bir kerrecik de bunda meserretle ağlasam.”

Meserret(sevinç)/ağlamak

(Âh! Ağlasam...)

Fezâ-yı nûr perverde, zalâm-ı sebz-i meşcerde;

Nûr/zalâm(ışık/karanlık)

(Dokundun Hissime)

Ey gıpta-ı nâhid, ki zîr ü bem-i sâzın

Zîr/bem (sazın ice ve kalın telleri)

Bak ağlıyorum, giryeme bin hande fedâdır!

Ağlamak-giryeye(gözyaşı) / hande

(Ey Yâr-i Nagam-Kâr!)

Neşîmen-i çemen üstünde vakf-ı hüzn ü sürûr,

hüzn / sürûr(üzüntü/neşe)

Onun safâ-yı visâliyle şâir olmuşken,

Nasıl firâkını tasvîre iktidârım olur?

Visâl / firâk (kavuşma / ayrılık)

O her nefeste solan gonca her nefeste açar;

Solmak / açmak

(Subh-ı Bahârân)

Derim : “Fenâ bulamaz, kâ’inât bâkîdir!”

Fenâ / Bekâ(yokluk-devamlılık)

Yakar fûrûg-ı nigâhın zalâm-ı ahterimi,

Fûrûg / zalâm (ışık/ karanlık)

Buhâr-ı neş’eye gark olmak ihtirâzından

Melâl yükselemez âsmân-ı ismetine.

Neşe / Melâl(sevinç-üzüntü)

(Eş’âr-ı Muhabbetten)

Pîşinde ben şikâyet-i hasretle ağlayım
Gülsün... Fakat va'd-i visâl, anlaşılmasın!
Ağlamak/gülmek-Hasret / visâl(özlem-kavuşma)
(Anlaşılmasın)

Yüreğim pür lehîb-i mihnetle,
Donarak serdî-i muhabbetle,
Lehîb / Serdî(ateşli-soğuk)
(Belki, Hayır!..)

Yazık! Şu neş'emi tasmîm ederdi hiss-i firâk,
Düşerdi ruhuma her ayrılıştta bir ahker;
Evet, bu hiss, bu merâk
Verirdi aşkıma bir hadşe-i melâl-âver.
Neşe/melâl âver(sevinç-üzüntü)

Güler görür de o çesm-i siyâhı, ağlardım,
Gülmek / ağlamak

Geçip tehâşî-yi firkatle hep leyâl-i visâl
Sabah olurdu sükûn bulmadan tahassürler;
Fîrkat / visâl(ayrılık-kavuşma)

Hayât-ı zâil içinde muhabbet-i ebedî!..
Zâil/ebedî(sonlu-sonsuz)
(İle'l-Ebed)

Krizantem, bu hande-i sâfa
Münkalîb girye-i yetîm-i hazân...
Hande / girye(gülme-gözyaşı)
(Krizantem)

Kim bilir, belki son leyle-i sevdâmızdır;
Bunda her lahza, biraz ömr-i saâdet sayılır.
Lahza / ömür(en kısa zaman dilimi/hayat)
(Leyl-i Vedâ)

Her gün bizi şefkatle kucaklardı; karanlık,
Bir zâir-i mechûl idi... Hep nûr ü nüvâziş
Karanlık / nûr
(Bir Hicrân-ı Muvakkattan Sonra)

Dedim ki: "İşte hakikat bu, hep kusûru yalan;
Hakikat, yalan
(İkinci Tesâdüf)

Âh, ey medârı bende melâl ü meserretin,
Melâl / meserret(üzüntü-sevinç)

Lâkin o devre geçti; bugün her saâdetin
Ben mâtem-i sukûtunu tutmaktayım, figan!
Hattâ senin saâdetinin, sevgilim inan,

Saâdet-mâtem(mutluluk-yas)
Sukût/figan(susma-bağırıp çağırma)
(Teşrik-i Melâl)

Tenâsüb: Tıpkı diğer sanatlarda olduğu gibi burada da karşımıza en çok tabiata ait unsurlarla yapılan tenasüpler çıkmaktadır. Fikret, için tabiat, adeta kendi Âşîyan'ına geçene kadar bir sığınak olmuştur. Bunun örneklerini de bu dönemde yazılmış olan şiirlerinde sıkça görüyoruz. Ayrıca özgürlüğün simgesi olan kuş ile ilgili kelimelerin de sıkça kullanıldığını görüyoruz. Kuş, kanat, güvercin, uçmak. Bu ifadeler şairin başka bir âlem arayışını ifade eden örneklerdir.

N'ola bâğ-ı cihânda hiç gül ü reyhâna bakmazsa
Gül, reyhâna(gül, fesleğen)

(Gazel)

Mısr-ı hüsne öyle pertev-bahştır mihr-i ruhun
Kim sezâdır Yûsuf-ı zerrîn-resenta' birine
Pertev, mihr(ışık, güneş)
Mihr, zerrîn(güneş, altın)

(Gazel)

Bâdi-yi rikkat safâ-yı gül dil-i hassasta
Bâis-i suziş sadâ-yı tîz-i bülbül sinede
Gül, bülbül-rikkat, hassas(ince, duygulu)
(Bir Gazel)

Bir nûr oluyor ki pertev-efken
Hurşid yanar eşi'asından
Nûr, hurşid, eşi'a(ışık, güneş, ıstın)

Her lâle sunar piyâle-i şevk
Lâle, piyâle(kadeh)

(Mes'udiyet-i Aşk)

Kim bırakır bendesini zillete
Kim atar efgendesini mihnete
Bende, efgende(köle, düşkün)

(Canân-ı Girizâna)

Vâbestedir tebessümüne ibtisâm-ı dil:
Tebessüm, ibtisâm(hafif gülümseme, gülümseme)
(Ey Şive-Kâr Gül!)

Vicdânıma, ey necm-i dil-ârâ!
Pertev-fiken-i feyz ü kemâl ol!
Necm, pertev(yıldız, ışık)

(Hüsün)

Kıldardı aşkımız gül-zârı taltîf
Kıldardı şevkimiz ezhârı taltîf
Gül-zâr, ezhâr(gülbahçesi, çiçekler)

Gelirdi bir safâ gül-zâra bizden
Çiçekler nûr alırdı handemizden
Gül-zâr, çiçekler

(Bûse-Çin)

Neş'e yâb etmekte hüzn-i kalb-i nâ-şâdım seni,
Hüzn, nâ-şâd(hüzün, mutsuz)

(Şarkı)

Dar eyledin hezârına ey gonca gülşeni!
Hezâr, gonca, Gülşen(bülbül, gonca, gülbahçesi)

(Şarkı)

Bayıldım ittikâsına sedîr-i istirâhata
Ne mü'tenâyımıs anladım meâli hâb ü râhatin
İstirâhat, hâb, râhat

Zemin-i aşka feyzidir şafak-nisâr-ı ibtisâm
Yegâne âftâbıdır denir semâ-yı behçetin
Şafak, âfitâb(güneş)

(Neşîde)

Ne gördünüz nazarımda muhabbetten gayrı;
Ne buldunuz yüreğimde garâmdan baska.
Muhabbet, yürek, garâm(sevgi, kalp, aşk)

(Başka)

Bir subh idi... Âftâb-i enver
Gül-zâra dökerdi pertev-i âl,
Subh, âfitâb, pertev(sabah, güneş, ışık)

Hüsünle sen âftâb-ı diğer,
Gül-zârı kııldın âsümân-hâl:
Âfitâb, âsümân(güneş, gökyüzü)
Şükûfelerle küsâyiş-pezir olup hâtır
Bahâr geldi, açıldı bahar gönlümde!
Şükûfe, bahâr(çiçek, bahar)

(Bir Mektûbdan)

Bana doğru meyleder gâh o kebûter-i melâhat
Çıkar âşiyân-ı dilden ana bin terâne karşı
Kebûter, âşiyân(güvercin, yuva)

Yine mihr-i fikrim etti safahât-ı şî'ri tenvîr
Ne hoş eyledim tegazzül bu şeb ahterâna karşı
Mihr, tenvîr(güneş, aydınlatma)
Şî'r, tegazzül(şîir, gazel)
Şeb, ahterân(gece, yıldız)

(Karşı)

Bir hezâr-ı zârınım ey verd-i rahşân ben senin
Hangi firdevsi-i tarabdır âh bilsem gülşenin
Hezâr, firdevs, gülşen(bülbül, cennet, gül bahçesi)

Serşardır o rütbe safâ nûş-ı câminız,
Kim bezminizde neş'e-i mey-i nâbdır, derim
Nûş, câm, bezm, mey(içki, kadeh, meclis, şarap)
(Hayâl)

Sizde kasvet, keder, bükâ ne demek?
Kasvet, keder, bükâ(sıkıntı, tasa, ağlama)

Ey tâir-i zîbâ! O münevver per ü bâlin
Bir lem'a-yı bîdârı mıdır leyl-i visâlin?
Nâbûd şu pervâz-geh-i gamda misâlin,
Bir gonce-i perrânı mısın bâg-ı hayâlin?
Zîbâ, per, bâl, pervâz, gonce-i Perran(kuş, kol, kanat, uçmak, uçan gonca)
(Sevdâ Mısın, Ümid Mısın, Neş'e Mısın Sen?)

Bir gamlı gönülden mi aceb târı bu ûdun?
Bilmem neye muhrik bu kadar çenk ü sürûdun
Ey mutribe! Bir mu'cizedir dehre vürûdun
Sâzın gibi, savtın gibi bak çeşm-, kebûdun
Târ, ûd, çenk, sürûd, muttribe, savt(tel, ud, saz, şarkı, şarkıcı, ses)

Bir yâvru kebuter olarak mâil-i pervâz
Çarparak küçücek bâlini yapraklara her bâr
Kebuter, bâl, pervaz

(Ud Çalarak Şarkı Söyleyen Bir Güzele)

Bârân-ı bahâr arza olunca güher-efşân,
Ezhâr-ı safâdan duyulur şemme-i cennet;
Bahâr, ezhâr(çiçekler) cennet

(Bir Söz)

Arar cism-i zaîfin sû-be-sû bî-tâb-ı enzârım
Zâif, bî-tâb(zayıf, güçsüz)

(Dokundun Hissime)

Eflâki de, ecrâmı da inletse revâdır;
Eflâk, ecrâm, (felekler, yıldızlar)
(Ey Yâr-i Nagam-Kâr!)

Hezâr gonce solar her nefeste, her demde;
Benim de soldu gülüm, goncem... Âh, derdim çok!
Hezâr, gonce, gül

O her nefeste solan gonce her nefeste açar;
Fakat benim gülüm açmaz, o bir garîb çiçek...
Gonce, gül, çiçek
(Subh-ı Bahârân)

Yakar fûrûg-ı nigâhın zalâm-ı ahterimi
Yüzün güneşler açar pîş-i intibahımda
Ahter, güneş(yıldız, güneş)
(Eş'âr-ı Muhabbetten)

Olmaktayım o şevk ile artık terâne saz
Âhengi, şi'ri andırıyor her maakalimin;
Terâne-saz, aheng, şi'r(şarkı söylemek, ahenk, şiir)

Hep nefhâ-i lâtime-i aşkıdır eyleyen
Sâhil-reside mevc-i perîşan şi'rimi.
Sâhil, mevc (sahil, dalga)
(Çiçekler İçinde)

Güler görür de o çeşm-i siyâhı ağlardım,
Cihanda bir bu iken rûhumun temennâsı;
.....
O tatlı giryelerin ayrılıktı mânâsı.
Görmek, çeşm,-ağlamak, giryeye
(İle'l-Ebed)

Çâk etti, biz etbâk-ı tahayyülde uçarken,
Bir sadme-i bâliyle hakikât bu zılâli;
Uçmak, kanat
(Bir Hicrân-ı Muvakkattan Sonra)

Bu böyle iste, senin hasretin... Bu zehri bana
Fîrâkın ağlatıyor, besliyor bu hicrân,
Hasret, fîrâk, hicrân(özlem, ayrılık)
(Sükûn İçinde)

Söz Sanatları

İştikak ve Cinas: Lafız sanatlarından olan cinas ve iştikâk, özellikle Divan edebiyatının söz ve anlam oyunlarında çok tercih edilirdi. Fikret'in aşk şiirlerinde

cinas ve iştikâkı çok fazla tercih etmediğini görüyoruz. Buna dayanarak Fikret lâfız sanatlarını çok fazla sevmiyor diyebiliriz. Bunların birkaç örneğini aşağıda gösteriyoruz:

İştikak:

Bûs-i dehâna *lâyık*, o gül bir dil istiyor
Mahvol! Gönül ki arz-ı *liyâkat* zamânıdır
(*Lâyık/liyâkat*)

(Muallim Naci'ye Nazire)

Her bir cihetinde nûr-ı *lâmi'*
Âlem mi bu matla'ı *levâmi?*
(*lâmi levâmi*)

(Mes'udiyet-i Aşk)

Sevâd içinde zuhûr eyliyor derûnumdan
Bu söz ki aks-i *süveydâ* mıdır nedir bilmem.
(*Sevâd/süveydâ*)

(Nedir Bilmem)

Olmuyor -anladım ki- *isticvâb*
Böyle bin sözle, bin terennümle;
Ağladım karşısında... Verdi *cevâb*
(*Cevâb/isticvâb*)

(Dedim Ki)

Nâbud şu *pervâz*-geh-i gamda misâlin,
Bir gonce-i *perran*ı mısın bağ-ı hayâlin?
(*Pervâz/Perran*)

Ey berk-i tecellâ, nazar-ı yâr ile *meczûb*
Gönlüm oluyor *câzibe*-i şevkine maglûb!
(*Câzibe/meczûb*)

Benzer o güzel nağmelerin, durma *devâm* et!
Çal sevdiceğim, çal beni sen, mest-i *müdâm* et.
(*Devâm/müdâm*)

(Ud Çalarak Şarkı Söyleyen Bir Güzele)

Sen ey sefâlet-i *meş'ûme*, ey şeb-i hâil,
Soğuk soğuk bakıyorsun; o nazra-i *şûmun*
(*Şûm/meş'ûme*)

(Tesâdüf)

Cinas:

Güldür garîbin ey *gül*-i revnak-disâr!.. **Gül!**
(Ey Şîve-Kâr, Gül!)

Tekrara Dayalı Sanatlar:

Tekrara dayalı sanatları altı kısımda düşünebiliriz: Bunlar:

1. Mısra Başı Tekrarları
2. Mısra İçi Tekrarları (Seci ve aliterasyon/ ses ve kelime tekrarları)
3. Mısra Sonu Tekrarları(Kafiye- redif)
4. Bir Mısranın Sonunda, Diğerinin Başındaki Tekrarlar
5. Mısralardaki Karışık Tekrarlar
6. Aynı Mısra Kalıbının Tekrarı, Paralelizmler

Tevfik Fikret'in şiirlerindeki tekrar örneklerine baktığımız zaman daha çok mısra başı ve mısra sonu tekrarlarını tercih ettiğini görüyoruz. Bu da duygu yoğunluğunu şiirlerin, başında ve sonunda hissettirmek istemesi ile alâkalı olabilir. Ayrıca kelimeler bu şekilde tekrar edildiği zaman daha müzikâl bir atmosfer oluşuyor. Mısra içi tekrarlarında ise daha az dikkat çekiyor.

1. Mısra Başı Tekrarları

Sânihat- aşkı benden dinlesin erbâb-ı dil
Sânihat- aşkı kilik-i ter-zebânım söylüyor
(Şeyh Vasfî Efendiye Bir Nazire)

Her yâre dilde sûz-ı muhabbet nişânıdır.
Her dâne gözde aşk yem-i bî-kerânıdır.
(Muallim Naciye Nazîre)

O sevdâvî letâfetlerle mahsûr,
O rûh-âşub ulviyetle meshûr
(Bûse-Çin)

Kim bırakır bendesini zillete
Kim atar efgendesini mihnete
(Canân-ı Girizâna)

-Bir maksada atfedip uyûnum
Bir derdi ile bi-karar-i hecrim!-

Bir leyl-i siyâh-ı matemîde
Bir fırtınadır olup da peydâ,
(Bir Mektuptan)

Güzel, âlemlerin hayret-fezâ bin ihtirâmından
Güzel, şairlerin vicdân-rubâ bin makâlinden

Güzelsin bunların hepsinden elbet, belki ey canân,
Güzelsin hüsnünün gönlümde nakşolmuş hayâlinden
(Güzelsin)

Sizde kasvet, keder, bükâ ne demek?
Sizde bunlar hilâf-ı hilkattir.
(Dedim Ki)

Bir subh-ı bahârîde çiçeklerle müzeyyen
Bir lâne-i bülbüldeki feryâd-ı hazîne
(Ud Çalarak Şarkı Söyleyen Bir Güzele)

Nağmen ki verir beynime bin nükteli efkâr
Nağmen ki sezâ dense ona matla-ı eş'âr!
(Ud Çalarak Şarkı Söyleyen Bir Güzele)

Bir söz ki eder sâmi'a-yı kalbime te'sir,
Bir söz ki kılar rûhuma cânânımı tasvir,
Bir söz ki duyunca onu ben göklere gittim!
Bir söz ki işitseydi cihân-ı melekiyyet,
(Bir Söz)

Sabâ geçer, ona hep ser-fürû eşcâr,
Sabâ ki okşamadan geçmez âşiyâneleri;
(Subh-ı Baharan)

Bir nükte saklı gözlerimin mevc-i eşkine,
Bir nükte... Âh o **nükte**-i hicrânı anlasan!..
(Âh Ağlasam...)

Bu ilâhi terâne-i rûhu;
Bu mübârek lisân-ı ezhârı

Kâh ta'kib-i rûh u fikr ederim
Kâh peyrev hayâl-i mes'ûda
(Bir Tenezzühten Avdette)

Sen olmasan... bu samimî bir i'tirâf işte:
Sen olmasan yaşamam.
(Sen Olmasan)

Gâh şikâyetler eder, haykırır,
Gâh düşerim şerm ile dâmanına!

(Bir Gazel)

Belki yalnız biraz sükûn bulurum,
Belki yalnızken iştiyâkınıza

İki bî-çâre haste-i firkat,
İki bî-çâre, işte inliyoruz...

(Şekvâ-yı Firâk)

Var hayâtımda bir tasaaruf eden;
Var ki ben pençesinde muztarım.

(Bir Mersiye)

2. Mısra İçi Tekrarları

Aşk şiirlerinde mısra içi kelime tekrarları ve ses tekrarlarına sık sık rastlarız.

Kelime tekrarlarına dair bazı örnekleri aşağıda veriyoruz:

Mihnet de tükendi *gam* da bitti
Zulmet-gede-i *gam* ü kederden

(Mes'ûdiyet-i Aşk)

Neş'e yâb etmekte hüzn-i *kalb-i nâ'sâdım* seni,
Sen benim gerçek adüvv-i *kalb-i nâ'sâdım* mısın?
(Şarkı)

Dil-haste-i sitem... -O da pek eski kâide!-
Me'yus-ı aşk, hâsılı, *dil haste-i sitem...*

(Lerziş-i Hazân)

Hep *senin* hande-zâde-i dehenin,
Senin âheng-i i'tinâ-fikenin

Sen, ey ebr-i *münevver*, incilâ-bahşâ-yı vicdânsın;
Münevver sâz-ı cân, zulmet-güdâz-ı kalb-i virânsın.

Sen ey mâh, ey muallâ menba-ı ulviyet-i sevdâ,

(Dokundun Hissime)

Gelir *bahâr*, yine hâke reng ü rûh saçar;
Fakat benim gülüm artık *bahâr* görmeyecek!

Fakat *ne* sûdum olur, ağlamak *ne* hâsıl eder?...
Verir mi fâide hicrâna, *âh, âh* ü sürûd!..

(Subh-ı Bahârân)

Bir yanda penbe *bir* deniz, o *yanda* mâi *bir* sehâb.
(Eski Bir Nağme)

Bütün parıltı... *Hep* güneş, *bütün* tulu', *hep* seher!
Arar arar o nûrlar içinde âkıbet nazar,
(Hüsün)

Gâh bakar, neş'elenir, *gâh ağlarım*,
(Bir Gazel)

Bahar geldi, açıldı *bahar* gönlümde!
(Bir Mektuptan)

Sen *ey* sefâlet-i meş'ume, *ey* şeb-i hâil,
(Tesâdüf)

Âh *ağlasak*, o hâl ile bir hayli *ağlasak*;
(Âh! Ağlasam...)

Siz *bir güzel hayâlsiniz*, *bir güzel hayâl*!
(Hayâl)

Fikretin aşk şiirlerinde aliterasyon ve asonans örneklerine de sık rastlanır. Söylemin etkileyici ve coşkun olabilmesi büyük ölçüde aliterasyon ve asonansa bağlıdır. Fikret her iki sanattan da büyük ölçüde istifâde etmiştir. Belki de kulağa daha hoş gelmesi sebebiyle aliterasyonu daha fazla tercih etmiştir.

Ey zübde-i garra-i letâfet!
Görmekte gönül her dem ü her bâr
(*r, h, t, e sesleri*)
(Hüsün)

Uyan ki iltifâtına belâ-yı intizâr ile
Görünmez oldu gâyeti yürekte tâb ü tâkatin
(*t sesi*)
(Neşide)

Neden muameleniz başkalaştı hakkımda,
Ne etmişim size ben ihtirâmdan başka?
(*ş sesi*)
(Başka)

Gâh şikâyetler eder, haykırır,
Gâh düşerim şerm ile dâmânına!
(*ş sesi*)
(Bir Gazel)

Bir köşk idi âşiyân-ı aşkım
(ş sesi)

(Nakş-ı Nâzenin)

Hezâr-ı zâr ile dem-sâz olurduk,
Nesim ü cûya harf-endâz olurduk.
(z sesi)

Önümde nûr-ı tecellâ mıdır nedir bilmem
Şu berk uran o dil-ârâ mıdır nedir bilmem
(r,m sesi)

(Nedir Bilmem)

Seherde seyre koyuldum semâyı, sahrâyı...
(s sesi)

(Subh-ı Bahârân)

Takviyet vermekle âdem rişte-i tedbîrine
Düşmemek kâbil mi dehrin ukde-i tezvîrine

Sende ey şûh-ı perî-peyker o câdû gamzeler
Çekmedik dil mi bıraktı şişe-i teshîrine
(e sesi)

(Gazel)

Ben bu yolu târik olmam
Bir başka tarîka sâlik olmam
(a sesi)

(Mes'ûdiyet-i Aşk)

Bütün safvet, bütün rûh u letâfet,
Bütün ulviyyet ü sevdâ vü rikkat.
(ü sesi)

Seninle i'tilâ bulur seninle fikrim âh âh
Delil-i feyzi sen misin aceb semâ-yı fikret'in
(i sesi)

Ne anlatır meleğim! Girye-i şebâne sana?
Ne bildirir seherî âh-ı âşıkâne sana?...
(e sesi)

(Kıt'a)

Fikrinde midir ki eşk-rizân
Bir dîde nigâh ederdi?
(i sesi)

Hatırla o kalb-i zârı, *yâd et!*
Yâd et beni *gâh gâh yâd et!*
Tekrirler de aliterasyon niteliği göstermektedir. (â, y, h sesleri)
(Bir Mektubdan)

Nice bin sitem tezammun ediyor her iltifâtın
Olamam- ne olsa- memnun ben o imtinâna karşı
(*m, n, i sesleri*)

(Karşı)

Şimdi ben kimden isteyim imdâd,
Nûra tahvil için zilâlinizi?
(*i sesi*)

(Dedim Ki)

Sen çal, o güzel ellere hayrân olayım çal!
Çal sevdiceğim, çal sana kurban olayım, çal!
(*ç sesi*)

(Ud Çalarak Şarkı Söyleyen Bir Güzele)

Bir şâiri bir hûri-yi nâzân seviyormuş
Cânân seviyormuş beni, cânân seviyormuş
(*n, r, ş, â, i ve tekrirler*)-*Bir Söz*

Âh ağlasam, senin ile leb-ber-leb ağlasam;
Bir kerecik de bunda meserretle ağlasam!
(*e, a, l, b ve tekrirler*)

(Âh! Ağlasam...)

Çal sevdiceğim, çal meleğim, çal güzelim... Çal!
(*ç, e sesleri*)

(Ey Yâr-ı Nagamkâr)

Pîşinde ettiler beşiğin, gark-ı ibtihâc,
Bir bûse-i medîd ile tecdîd-i izdivâc.
(*i sesi*)

(Tecdîd-i İzdivâc)

Bu şetâretle işte Marmara'nın
Bir perî-i küşâde-şehperidir;
(*ş, i sesi*)

(Beyaz Yelken)

İlel-ebed... Bu tahayyül, verirdi neş'e bana;
İlel-ebed onu sevmek, *ilel-ebed*, mü'lim
(*l sesi ve tekrirler*)

(İlel-ebed)

Söner ufûlüne bir lâhza kâil olsa hayâl;
(*l sesi*)

Soğur, donar, kırılır, senden ayrılınca nazar;
(*r sesi*)

(Sen Olmasan)

Bir ömr-i muhayyel... Hani göllerde, yesil, boş
Göllerde, o sâfiyyet-i vecd-âver içinde
Bir dalgacığın ömrü kadar zâ'il ü muğfel
Bir ömr-i muhayyel
(*l sesi*)

(Bir Ömr-i Muhayyel)

O kadar râkîd ü sâkit, o kadar müstağrak,
O kadar uykuda her şey ki hemen korkulacak!
(*k sesi ve tekrirler*)

(Leyl-i Vedâ)

Kapımda beklerim; elbet gelir, sorar: - Bu ne?... Yâ
Bu böyle işte, senin hasretin .. Bu zehri bana
(*b sesi*)-*Sükûn İçinde*

Tevfik Fikret şiirlerinde daha çok ünsüz harfleri kullanarak müzikal bir armoni oluşturmaya çalışmıştır. Ünlüleri ise daha az kullanmıştır.

3. Mısra Sonu Tekrarları (Kafiye- redif)

Tevfik Fikret'in aşk şiirlerinde kafiye ve rediflere baktığımız zaman bunların sağlam ve kuvvetli ses benzerlikleri olduğu görülür. Bu kafiye ve redifler çoğu zaman isimlerden veya isim cinsinden kelimelerden yapılırlar ve kafiye ve rediflerin kuvveti de buradan gelir. Aşağıda bu tür kafiyelere dair bazı örnekler veriyoruz.

Berk urunca hançer-i cevri-tegafül *sînede*
Âteş aldı harmen-i sabr ü tahammül *sînede*
(Bir Gazel)

Ey lemha-i aşk-ı sânek *Allah*
Bir ciltene bin tebârek *Allah*
Gittikçe tevess'ü *etti gönüm*
Bundan da temettü' *etti gönüm*

Diktim nazarı semâya *doğru*
Râhım gider ol Hüdâya *doğru*

Bir sûr ki sūrûra *döndü*
Gûyâ ki fezâ-yı Tûr'a *döndü*

Gönlüm lemeân-i zevk *îçinde*
Rûhum ise mahz-ı şevk *îçinde*
(Mes'ûdiyet-i Aşk)

Handelerin cânlara safvet *verir*

Nazrelerin dillere Cevdet *verir*

Dön de nezâketle tebessümler *et*
Rûhumu şevkinle harâb-perver *et*

Olsa fedâ çok mu cihân *hüsnüne*
Az mıdır âşüfte olan *hüsnüne*

Bil ki fedâkâr-ı nukûd-ı *dilim*
Râhına, ey şu'le-füzûd-i *dilim*

Çeşm-i remed didemi pür-nûr *kıl*
Kalbimi hem-şâ'sâ'a-i Tûr *kıl*
(Canân-ı Girizâna)

Hezâr-ı zâr ile dem-sâz *olurduk,*
Nesim ü cûya harf-endâz *olurduk.*
(Bûse-Çin)

Nasıl cesâret eyledim de baktım *âh âh âh*
Beni bitirdi rû'yeti o vaz'ı pür-lefâfetin
(Neşide)

Karar eder, ne aceb, bî-karar *gönlümde,*
Anınla şûlelenir âh u zâr *gönlümde!*
(Bir Mektuptan)

Çıkamaz felekte bir hüsn o Süheyl-i âna *karşı*
Ediyor bu iddiayı gönül âsümâna *karşı*
(Karşı)

Önümde nûr-ı tecellâ *mıdır nedir bilmem*
Şu berk uran o dil-ârâ *mıdır nedir bilmem*
(Nedir Bilmem)

4. Bir Mısranın Sonunda, Diğerinin Başındaki Tekrarlar

Fikret'in şiirlerinde bazen da bir mısranın sonundaki kelimeler diğer bir mısra başında veya ortasında tekrarlanırlar. Bunlara dair de aşağıda bazı örnekleri gösteriyoruz.

Yok mecâlim ketme artık *mâcera-ı tab'ımı*
Macêra-yı tâb'ımı eşk-i revânım söylüyor.
(Şeyh Vasfî Efendiye Bir Nazire)

Hatırla o kalb-i zârı, *yâd et!*
Yâd et beni *gâh gâh yâd et!*
(Bir Mektuptan)

Sen *çal*, o güzel ellere hayrân *olayım çal!*
Çal sevdiceğim *çal* sana kurbân *olayım çal!..*

Tâ arş-ı ilâhiye kadar yükselelim, *çal!*
Çal sevdiceğim, *çal* melegim, *çal* güzelim... *Çal!*
(Ey Yâr-i Nagâm-Kâr)

Nevâzişiyle tarâvetlenir benât-ı *bahâr*,
Bahâr kızlarıdır döndüren cinâna yeri.
(Subh-ı Baharan)

5. Mısralardaki Karışık Tekrarlar

Aşk şiirlerinde belli bir sisteme dayanmayan mısra başı, ortası ve sonunda ve diğer mısralarda görülen karışık tekrarlar da vardır. Bunları aşağıda gösteriyoruz.

Bütün safvet, *bütün* rûh u letâfet,
Bütün ulviyyet ü sevdâ vü rikkât.

O dem elverdi *hayret* kalb ü cânâ,
O ân-ı *hayret*-i vermem cihâna!..
(Bûse-Çin)

Her dem *seni*...*seni* düşünür, ağlar inlerim;
Her lahza başka hüzn ile yâd eylerim *seni!*
(Şarkı)

O hâb-ı gâh-ı *nâz*ını tecessüs ettiğim nigâr
O matla'ı letâfeti fûrûg-ı *nâz* ü nahvetin.

Uyan, uyan ki ey melek uyanmak üzere tâliim
Açıl açıl ki ey güneş sabâhıdır saâdetin.
(Neşide)

Bir şeb *ki bin* seher degecek lûtfu âşikâr
Bir dem *ki bin* hayata değer yolda ber-devâm!

Dünya *değil* gözümde *o* bir *gülşen*-i sürûr
Gülşen değil, *o* cennet idi hâsıl-ı kelâm:
(Gonce)

Âh bilsem nedir *bu hâle* sebep,
Âh bilsem bu hâle bir çâre!

(Dedim Ki)

Benzer o güzel nağmelerin durma devâm *et!*
Çal sevdiceğim *çal* beni sen, mest-i müdâm *et!*
(Ey Yâr-i Nagam-Kâr)

Bir şâiri bir hûri-yi nâzân *seviyormuş*
Cânân seviyormuş beni, *cânân seviyormuş*
(Bir Söz)

Âh *ağlasam*, senin ile leb-ber-leb *ağlasam:*
Bir kerrecik de burda meserretle *ağlasam.*
(Âh Ağlasam...)

Bu renkler de onun rengidir bakılsa ayân,
Bu renkler de onun rengidir fakat nâbus!
(Subh-ı Baharan)

Bir bulut, *belki...* *Bir* şükûfe, *hayır!*

Bir figân, *belki...* *Bir* terâne, *hayır!*
(Belki, Hayır!...)

İle'l-ebed!...Bu tahayyül verirdi neş'e bana;
İle'l-ebed onu sevmek, ile'l-ebed mü'lim
(İle'l-ebed)

O kadar râkid ü sâkit, *o kadar* müstağrak,
O kadar uykuda her şey ki hemen korkulacak!
(Leyl-i Vedâ)

Niçin o çehreyi görmekle titredim birden
O dîdelerde *niçin* gizli bir nigâh aradım?
Değil garâm-ı heves-pervarâne mu'tâdım,
Niçin o gözlere dikkatle baktım öyle iken?
Niçin? Niçin?... Bu "*Niçin?*"lerle şimdi pür-helecân

6. Aynı Mısra Kalıbının Tekrarı, Parelizimler

Tevfik Fikret'in şiirlerinde tekrarların en gelişmiş örneği sayabileceğimiz mısra kalıbı tekrarları veya paralelizmlere de sık rastlanır. Bu tekrarlar şairin Türkçe'nin ses özelliklerinden ne kadar çok yararlandığının da bir delilidir. Bunların birkaç örneğini aşağıda veriyoruz.

Hâlâ o nigâh ile harâbım!
Hâlâ o sukût ile türâbım

(Bir Subh-ı Safâ İdi)

Yâ Rab, ne demdi ah! O dem-i inşirâh-ı tâm?
Yâ Rab ne şebdi ah! O şeb-i vuslat ibtisam?
(Gonce)

Geh çesmini tahattur *ile* girye-perverim
Geh zülfünü tefekkür *ile* nâle-güsterim,
(Şarkı)

Güzel, âlemlerin hayret-fezâ bin ihtirâmından
Güzel, şairlerin vicdân-rubâ bin makâlinden
(Güzelsin)

Kıladı aşkımız gül-zârı *taltîf*,
Kıladı şevkimiz ezhârı *taltîf*
(Bûse-Çin)

Ne gördünüz nazarımda muhabbetten gayri;
Ne buldunuz yüreğimde garâmdan başka?
(Başka)

Hattâ senin saâdetinin, sevgilim inan,
Hattâ senin saâdetinin, anlıyor musun?
(Teşrik-i Melâl)

En loş yerinde meşcerenin, sebz ü pür-sükûn,
En hoş deminde bir gecenin, sâf ü dil-sîtân,
(Âh! Ağlasam...)

2.3.3 Cümle Yapısı

Tevfik Fikret'in şiir dilindeki cümleleri adeta manzum bir nesirdir. Hatta Fikret için, "O, şair değil nâzımdır" denir⁵⁰.

Dokundun hissime, ey şeb, yine hâl-i hazînle,
Harâb ettin beni ulviyet-i sevdâ-güzînle.

...

Şikâyet senden, ey mürğ-ı hevâ-dâr ü figan-perver
Ki feryâd-ı hazînin dilde ikaz-ı melâl eyler.

(Dokundun Hissime)

⁵⁰ Mehmet Kaplan, *Tevfik Fikret ve Şiiri*, s. 143

Lâkin şair, birçok kez uzun şiir cümleleriyle sıkıcı olmamak için şiirlerinin arasına kısa kelime veya kelime grupları yerleştirerek daha müzikal bir şiir yaratmak ister.

Bir ömr-i muhayyel... Hani gül-bünler içinde
Bir kuşcağızın ömr-i bahârisi kadar hoş;
...
Bir ömr-i muhayyel!

(Ömr-i Muhayyel)

Fikret Fransız şiirlerinin tesiri ile cümleyi mısra sonunda bitirmeyip, uzatabildiği kadar uzatır.

Ârâyişi sîne-i zılâlin,
Timsâli serâçe-i hâyalin,
Revzenleri mâ'i tülle mestûr

Bir köşk idi âşiyân-ı aşkım.
Çamlar zümrüdlü şeh-periydi;
Sevdâ yatağında bir periydi;
Koyunda geçip zamân-ı aşkım

(Nakş-ı Nâzenin)

Şiirlerindeki anlam ise kullandığı yabancı kelimelerin çokluğu yüzünden hemen anlaşılmaz. En iyi bir öğretmen bile eline sözlük almadan onun şiirlerindeki derin manâyı çıkarmakta zorlanır. Ve bu cümleler kuruluş bakımından çok kuvvetlidir. Hepsi birbiriyle sıkı bir bütünlük arz eder. İçlerinden bir tanesini çıkarsak yahut yer değişikliği yapsak bütün mâna bozulur. Yani Fikret eski şiirin beyit bütünlüğünden kurtulup, şiir bütünlüğüne önem vermiştir.

Gençlik yıllarında yazdığı şiirlerin cümleleri daha çok eski şiir ile benzer özellikler taşısa da şair zamanla kendi lügâtini oluşturmaya başlar ve klasik Türkçe cümleden uzaklaşıp, Fransızca'nın tesirini hissettiren bir cümle yapısıyla yazma yoluna gider.

Tevfik Fikret şiirlerinde imlâ işaretlerine de büyük önem vermiştir. Bu kendi okuyuş tarzını tamamiyle yazıya geçirebilmek endişesinden kaynaklanabilir.

Fikret'in imlâ işaretlerini fazla kullanmasının diğerk bir sebebi de, cümle yapısı eski şiirdeki mısralar gibi dümdüz mısralar yaratmak istememesinden kaynaklanır. Böylece mısralar daha dalgalı bir hâl alırlar. Bu duygunun iniş ve çıkışına göre hareket eden, uzayan, kısalan, kesilen, sonra birden tekrar başlayan şiir cümlesinin, açıklık kazanabilmesi için bol miktarda noktalama işaretine ihtiyaç duymaktadır⁵¹.

Çal sevdiceğim, çal meleğim, çal güzelim... Çal!
(Ey Yâr-ı Nagamkâr)

Her dem seni... seni düşünür, ağlar inlerim;
(Şarkı)

Yâ Rab, ne demdi âh! O dem-i inşirâh-ı tâm?
Yâ Rab ne şebdi âh! O şeb-i vuslat ibtisam?
(Gonce)

Giryân... Onu geç, anlatamam ben." Diyemezsin;

.....
Hicrân mı, evet; âh onu inkâr edebilsem,
"Bilmem!" diyebilsem!...

(Bir Hicrân-ı Muvakkattan Sonra)

Bu örnekleri çoğaltmak mümkündür, tabi biz en çarpıcı olan örnekleri tercih ettik, eğer bu mısralarda imlâ işaretleri olmasaydı, bu kadar ahenkli, müzikâl bir duyuşu yakalayamazdık.

Fikret şiirlerinde daha çok isim cümlelerini tercih eder. Bunda Abdülhamit dönemimin tesiri büyüktür. Bu dönem bilindiği üzere dinamik değil, statik geçen bir dönemdir, bu sebeple şair de şiirlerinde fiil cümleleri yerine isim cümleleri kullanmayı tercih etmiştir.

Fiil cümlelerinde ise hareketli fiillerden çok, durağan halleri anlatmak için kullanılan fiiller bulunmaktadır. Etmek, eylemek, olmak gibi yardımcı fiilleri çok sık kullanmıştır.

---

51 Geniş bilgi için bkz. Kaplan, a.g. e., s. 171

Bölüm 3

SONUÇ

Biz bu çalışmamızda Tevfik Fikret'in kısmen kendi psikolojisinin bir ifadesi kısmen de edebî geleneğin bir ifadesi, bir yansıması olan gençlik dönemindeki aşk şiirlerini muhteva, şekil ve üslûp bakımlarından inceledik. İncelemelerimiz esnasında bu şiirleri muhteva bakımından; ayrılık ve kavuşma şiirleri; cevr ü cefa ve özlem şiirleri olmak üzere iki bölüme ayırdık. Kavuşma şiirlerini de kendi içerisinde sevgiliye duyduğu kavuşma özlemi ve kavuşma anının neşesini anlattığı şiirler olmak üzere ikiye ayırdık. Daha sonra, bu aşk şiirlerindeki sevgili imajı üzerinde durarak, sevgilinin fizikî ve ruhî taraflarını inceleyip, bunların âşık veya şair üzerindeki tesirleri üzerinde durduk. Daha net bir sonuç elde edebilmek maksadı ile sevgiliyi ruhî ve fizikî bakımdan alt başlıklara ayırarak inceledik. Fizikî bakımdan sevgilinin saçı, gözü, bakışları, yüzü, yanağı, gerdanı, dudağı, gülüşü, dişi, sesi, boyu, yürüyüşü, eli, kolu, bacağı, ayağı, burnu gibi bölümlere ayırdık. Sevgiliyi ruhî bakımdan ise; şuh ve işveli, nazlı, cevr ü cefâ eden masum, tatlı dilli, sanat eseri karşısında hassas olan sevgili gibi başlıklar altında inceledik. Bundan sonraki aşamada ise, aşığın veya şairin kendi imajı üzerinde çeşitli örnekler vererek genel bir kanıya varmaya çalıştık.

Bütün bu incelemeler sonucunda karşımıza çıkan sevgili imajı çoğunlukla Divan edebiyatındaki sevgili imajı ile benzerdir. Şiirlerde sevgili fizikî olarak çoğunlukla Divan edebiyatında olduğu gibi; büklüm büklüm siyah saçlı, siyah gözlü,

güneş veya ay gibi parlak yüzü ile etrafı aydınlatan, gül yanaklı, inci dişli, gonca dudaklı, servi boyludur.

Aynı şekilde, sevgili ruhî özellikler bakımından da eski şiirdeki sevgili ile benzer özellikler taşımaktadır. Sevgilinin şuh ve işveli, olması, nazlı, olması, aşığa veya şaire cevri ü cefâ etmesi... bunların hepsi Divan edebiyatındaki sevgili ile benzer noktalarıdır.

Şaire veya aşığa cefa etmekten usanmayan, şair veya âşık elem içinde boğuşurken o nâz ile gülmeye devam eden zalim bir sevgili, önce ümit verip, sonra kendini geri çekerek şairin veya aşığın âh ateşiyle yanmasına sebep olur.

Tevfik Fikret gençlik dönemi aşk şiirlerinde daha çok eski şiir geleneğimizde yaşanmaktadır. Ancak bazı yerlerde eski şiirdeki sevgili imajından farklı bir imaj ile karşılaşırız. O dönemin şiirlerinde pek fazla görülmeyen, sarışın ve modern tipte bir sevgilidir bu. Kollarını, bacaklarını, saçlarını açıkta bırakması, o dönemlerdeki Türk kadınlarından farklı olarak şarkı söyleyip şarkılarıyla aşığı coşturması, aşığına senli benli davranıp onunla onunla öpüşecek kadar yakınlaşması, tüm bunlar yabancı bir sevgili olma ihtimâlini akla getiriyor. O dönemde Türk kadını bu kadar serbest değildi bu sebeple, bu kadının İstanbul'daki Ermeni veya Rum kadınlarından biri olabileceğini veyâhut da alafrangalaşmış ailelerimizdeki kadınlardan biri olabileceğini düşündük. Lâkin bu şiirlerin sayısı bir elin parmağını geçmeyecek kadar azdır.

Tevfik Fikret'in gençlik dönemi aşk şiirlerini şekil bakımından; nazım şekilleri ve vezin olmak üzere iki kısımda inceledik.

Fikret, gençlik yıllarında yazdığı aşk şiirlerinde Divan edebiyatı nazım şekillerinden gazel, kıt'a, şarkı, tesdîs, nazîre gibi şekilleri kullanmıştır. Lâkin bunların sayısı 15'tir. Biz incelediğimiz şiirlerden yola çıkarak Fikret'in bu dönemde

Muallim Nâci, Muallim Feyzi, Şeyh Vasfî gibi isimlerden etkilenmesine rağmen eski şekil ile çok fazla şiir yazmadığını görmekteyiz. Fikret, şiire başladıktan kısa bir süre sonra şiir üzerinde düşünmeye başlayarak, kendi üslûbunu oluşturmaya çalışmıştır. Bunda Recaizâde Mahmut Ekrem'in rolü büyüktür. Henüz talebe iken, Recaizâde'nin *Üçüncü Zemzeme*'sini ve *Takdir-i Elhân*'ı okuyarak şiir hakkındaki görüşlerini genişletme imkânına sahip olduğunu kendisi anlatır.

Yeni Türk şiiri nazım biçimlerinden ise; en çok serbest müstezadı kullanır. Hatta Mehmet Kaplan, serbest müstezâdı Fikret'in keşfettiğini söyler. Bunun dışında sone ve terza-rimayı da kullanan şair daha çok sone tarzında şiirler yazmıştır. Bu şiirler çoğunlukla şekil itibariyle yeni olsa da üslûp bakımından eskidirler. Lâkin bu şiirlerin bir kısmında orijinal hayâl ve benzetmeler yer almaktadır.

Vezin meselesine gelince Tevfik Fikret, bu dönemdeki tüm şiirlerini Divan edebiyatında olduğu gibi aruz vezni ile yazmıştır. Fikret'in aşk şiirlerinin bir grafiğini çıkararak bu konuda somut bir şeyler ortaya koymak istedik. İşte bu sonuca dayanarak, Fikret'in uzun soluklu mısraları daha çok tercih ettiğini ve ahenk kalıbı itibarı ile de karışık vezinleri daha çok sevdiğini söyleyebiliriz.

Fikret'in üslûbunu kelime kadrosu ve söz sanatları olmak üzere iki bölümde inceledik. Söz sanatlarını da kendi içerisinde; anlama dayalı, söze dayalı sanatlar ve tekrara dayalı sanatlar olmak üzere üç bölümde inceledik.

Tevfik Fikret bu dönemde ele aldığı şiirlerin birçoğunda kendisini eski şiirin geleneğinden üslûp olarak kurtaramamıştır. Bunda eski şiirin temsilcilerinin tesiri altında şiire başlamasının payı büyüktür. Fikret, çoğu zaman eski şiirdeki hayâl ve mazmunlardan yararlanır.

Tevfik Fikret'in bu tarz örnekleri azımsanmayacak kadar çoktur. Lâkin yeni bir duyuş tarzı ile yazdığı aşk şiirleri de mevcuttur.

Bu incelemelerimiz sonucunda Fikret'in kelime kadrosu bakımından çok zengin olmadığını gördük.

Tevfik Fikret eşanlamlı kelimeler şairidir. O bir kelimenin; Farsça, Arapça, Türkçe birçok karşılığını bularak, şiirlerinde kullanır.

Tevfik Fikret şiirlerinde söz sanatlarından da sıkça yararlanmıştır. Bunlar arasından en çok; teşbih, tenâsüb, istiâre, tekrar, tezat sanatlarını; yani daha çok manaya dayalı sanatları sevdiğini söyleyebiliriz. Lâkin telmih sanatından çok yararlanmamıştır. Hâlbuki eski şiir geleneğinde telmih sık başvurulan bir sanattır.

Şair cinas iştikâk vs. gibi söz sanatlarından daha az yararlanmıştır.

Netice olarak söyleyebileceğimiz, Tevfik Fikret'in çoğunlukla gençlik döneminde kaleme aldığı bu aşk şiirleri, muhteva, şekil ve üslûp bakımlarından, ayrılan noktalar olsa da eski şiir ile büyük ölçüde benzer özellikler taşımaktadır.

Bölüm 4

AŞK ŞİİRLERİNİN KRONOLOJİSİ

Nazmî, “Gazel”, *Tercümân-ı Hakikat*, S.1677, 1 Rebiyülevvel 1301.

Nazmî, “Gazel”, *Müntehabât-ı Tercümân-ı Hakikat*, S. 1703, 10 Rebiülâhir 1301, s. 533.

Mehmed Tevfik, “Ey Şîve-Kâr, Gül!”, *Müntehabât-ı Tercümân-ı Hakikat*, C. III, 1302, S. 364.

..., “Dokundun Hissime” *Mirsâd*, S. 10, 16 Mayıs 1307.

Mehmed Tevfik “Âh, Bilsen Ne Âfet Olmuşsun!”, *Mirsâd*, S. 11, 23 Mayıs 1307, s. 81.

Mehmed Tevfik, “Hüsnün”, *Mirsâd*, S. 11, 23 Mayıs 1307.

Mehmed Tevfik, “Bir Subh-ı Safâ idi”, *Mirsâd*, S. 12, 30 Mayıs 1307, s. 90.

Mehmed Tevfik, “Bûse-Çîn”, *Mirsâd*, S. 13, 6 Haziran 1307.

Mehmed Tevfik, “Kıt’a”, *Mirsâd*, S. 13, 6 Haziran 1307.

Mehmed Tevfik, “Şarkı”, *Mirsâd*, S. 15, 20 Haziran 1307.

Mehmed Tevfik, “Şarkı”, *Mirsâd*, S. 14, 13 Haziran 1307.

Mehmed Tevfik, “Neşîde”, *Mirsâd*, 20 Haziran 1307, S. 15.

Mehmed Tevfik, “Başka”, *Mirsâd*, S. 17, 4 Temmuz 1307, s. 35.

Mehmed Tevfik, “Bir Mektuptan”, *Mirsâd*, S. 17, 4 Temmuz 1307.

Mehmed Tevfik, “Gonce”, *Mirsâd*, S. 18, 11 Temmuz 1307.

Mehmed Tevfik, “Karşı”, *Mirsâd*, S. 23, 15 Ağustos 1307.

Mehmed Tefvik(imzasız), “Nedir Bilmem”, *Malûmât*, S. 24, 7 Safer 1312; 28 Temmuz 1310, s. 185.

Mehmet Fikret, “Bir Kıt’a”, *Malûmât*, S.24, 7 Safer 1312; 28 Temmuz 1310, s. 185.

Mehmet Fikret, “Tedsîs”, *Malûmât*, S.25, 14 Safer 1312; 4 Ağustos 1310, s. 193.

Mehmet Fikret, “Bir Gazel”, *Malûmât*, S.25, 14 Safer 1312; 4 Ağustos 1310, s. 194.

Mehmet Fikret, “Hayâl”, *Malûmât*; S. 212, 28 Safer 1312; 18 Ağustos 1310.

Mehmet Tefvik, “Ey Yâr-i Nağam-Kâr!”, *Malûmât*, S. 27, 28 Safer 1312; 18 Ağustos 1310, s. 211.

Mehmed Tefvik, “Nazîre: Güzelsin”, *Malûmât*, S. 28, 6 Rebiyülevvel 1312; 25 Ağustos 1310, s. 217.

Mehmet Fikret, “Dedim Ki:”, *Malûmât*, S. 28, 6 Rebiyülevvel 1312; 25 Ağustos 1310, s. 218.

Mehmet Fikret, “Subh-ı Bahârân Yahut Şâm-ı Garîbân”, *Malûmât*, S.30, 20 Rebiyülevvel 1312; 8 Eylül 1310,s. 234.

Mehmet Fikret, “Sevdâ Mısın, Ümmîd Misin, Neş’e Misin Sen?”, *Malûmât*, S. 31, 27 Rebiyülevvel 1312; 15 Eylül 1310, s. 241 – 242.

Mehmet Fikret, “Eş’ Âr-ı Muhabbeten”, *Malûmât*, S. 32, 3 Rebiyülâhır 1312; 22 Eylül 1310, s. 250

Nazmi, “Diğer”, *Malûmât*, S. 37, 8 Cemaziyülevvel 1312; 27 Teşrinievvel 1310, s. 290.

Nazmi, “Kıt’a”, *Malûmât*, S. 37, 8 Cemaziyülevvel 1312; 27 Teşrinievvel 1310, s. 290.

Nazmi, “Bir Matla”, *Malûmât*, S. 37, 8 Cemaziyülevvel 1312; 27 Teşrinievvel 1310, s. 291.

Mehmed Fikret, “Hüsün”, *Malûmât*, S. 38, 23 Cemâziyelevvel 1312; 10 Teşrinisanî 1310, s. 297.

Mehmet Fikret, “Ud Çalarak Şarkı Söyleyen Bir Güzele”, *Malûmât*, S. 46, 17 Ramazan 1312; 2 Mart 1310, s. 362.

Mehmet Fikret, “Melâl”, *Maârif*, Y. 4, C. 7, S. 182, 21 Zilkade 1312; 4 Mayıs 1311, s.202.

Fikret, “Bir Söz”, *Maârif*, Y. 4, C. 7, S. 190, 25 Muharrem 1313; 6 Temmuz 1311, s.293 - 294.

Fikret, “Nazîre“, *Maârif*, Y. 4, C. 7, S. 192, 9 Safer 1313; 20 Temmuz 1311, s. 317 – 318.

T. Fikret, “Âh! Ağlasam...”, *Mektep*, Y. 4, C. 4, S. 33, 30 Zilkade 1313; 2 Mayıs 1312, s. 513 – 514.

T. Fikret, “Bir Levha”, *Servet-i Fünûn*, Y. 6, C. 11, S. 271, 9 Mayıs 1312, s.166.

T. Fikret, “Çiçekler İçinde”, *Servet-i Fünûn*, Y. 6, C. 11, S. 273, 23 Mayıs 1312, s. 197.

T. Fikret, “Bir Tenezzühten Avdette”, *Servet-i Fünûn*, Y. 6, C. 11, S. 282, 25 Temmuz 1312, s. 242.

T. Fikret, “Lerziş-i Hazân”, *Mektep*, Y. 4, C. 4, S. 46, 4 Rebülevvel 1314; 1 Ağustos 1312, s. 724.

T. Fikret, “Nakş-ı Nâzenîn”, *Servet-i Fünûn*, Y. 6, C. 12, S. 296, 31 Teşrinievvel 1312, s.150.

T. Fikret, “Şükûfe-i Yâr”, *Servet-i Fünûn*, Y. 6, C. 12, S. 297, 7 Teşrinisani 1312, s. 164.

..., “Anlaşılmazın”, *Mektep*, C: 5, S. 68, 10 Şaban 1314; 2 Kanun-i Sanî 1313, s. 1.

T. Fikret, “Eski Bir Nağme”, *Mektep*, Y. 4, C. 4, S. 47, 4 Rebiyülevvel 1314; 8 Ağustos 1312, s. 738.

T. Fikret, “Tecdid-i İzdivâc”, *Servet-i Fünûn*, 6 Haziran 1312.

..., “Belki, Hayır!...”, *Mütâlâa*, S. 29, 1312.

T. Fikret, “Beyaz Yelken”, *Servet-i Fünûn*, Y. 6, C. 11, S. 281, 18 Temmuz 1312, s. 329.

T. Fikret, “İle’l-Ebed!...”, *Servet-i Fünûn*, Y. 6, C. 11, S. 284, 8 Ağustos 1312, s. 374.

T. Fikret, “Sen Olmasan...”, *Servet-i Fünûn*, Y. 7, C. 14, S. 340, 4 Eylül 1313, s. 22.

Es’ad Necîb, “Ömr-i Muhayyel”, *Servet-i Fünûn*, Y. 8, C. 16, S. 401, 5 Teşrinisani 1314, s. 164.

T. Fikret, “Krizantem”, *Servet-i Fünûn*, Y. 6, C. 12, S. 302, 12 Kânunuevvel 1312, s.246.

T. Fikret, “Leyl-i Vedâ”, *Servet-i Fünûn*, Y. 9, C. 17, S. 436, 8 Temmuz 1315, s. 310.

..., “Bir Hicrân-ı Muvakkattan Sonra”, *İrtika*, S. 54, 6 Zilhicce 1317; 24 Mart 1316; 6 Nisan 1900, s. 2.

T. Fikret, “Tesâdüf”, *Servet-i Fünûn*, Y. 7, C. 14, S. 364, 19 Şubat 1313, s. 406.

T. Fikret, “İkinci Tesâdüf”, *Servet-i Fünûn*, Y. 8, C. 15, S. 367, 12 Mart 1314,
s. 38.

T. Fikret, “Son Tesâdüf”, *Servet-i Fünûn*, Y. 8, C. 15, S. 376, 14 Mayıs 1314,
s. 180.

T. Fikret, “Bir Mersiye”, *Servet-i Fünûn*, Y. 9, C. 17, S. 437, 15 Temmuz
1315, s. 330.

T. Fikret, “Teşrik-i Melâl”, *Servet-i Fünûn*, Y. 9, C. 17, S. 439, 29 Temmuz
1315, s. 359.

..., “Şeyh Vasfî Efendiye Bir Nazire” *Düşünce Nüsha-i Mahsûsası*, 1334, s.
124.

..., “Bir Gazel” *Düşünce Nüsha-i Mahsûsası*, 1334, s. 124-125.

..., “Muallim Nâci’ye Nazire”, *Düşünce Nüsha-i Mahsûsası*, 1334, s. 128.

..., “Mes’ûdiyet-i Aşk”, *Düşünce Nüsha-i Mahsûsası*, 1334, s. 131 - 132.

..., “Canân-ı Girizâna” *Düşünce Nüsha-i Mahsûsası*, 1334, s. 133 - 134.

KAYNAKÇA

Banarlı, Nihâd Sami. *Kültür Köprüsü, Süleyman Çelebi'den Mehmet Akif'e*, Kubbe Altı Neşriyatı, İstanbul. 1985

Beyatlı, Yahya Kemal. *Edebiyata Dair*, İtanbul Fetih Cemiyeti, İstanbul, 1994.

Bezirci, Asım. *Tevfik Fikret Rübâb-ı Şikeste, Bütün Şiirleri 2*, Özal Basımevi, İstanbul, 1984.

---, *Tevfik Fikret Geçmişten Gelen Bütün Şiirleri*, Özal Basımevi, İstanbul, 1984.

Bölükbaşı, Rıza Tevfik. *Tevfik Fikret Hayatı, San'atı, Şahsiyeti*, (Haz. Abdullah Uçman), Bayrak Matbaası, İstanbul, 2005.

Ertaylan, İsmail Hikmet. *Tevfik Fikret Hayatı, Şahsiyeti ve Eserleri*, T. Emekli Öğretmenler Cemiyeti, İstanbul, 1963.

Kaplan, Mehmet. *Tevfik Fikret, Devir Şahsiyet-Eser, Dergâh Yayınları*, İstanbul, 2004.

Kaplan, Mehmet. *Tevfik Fikret ve Şiiri*, Türkiye Yayınevi, İstanbul. 1946.

Levend, Ağâh Sırrı. *Divan Edebiyatı Kelimeler ve Remizler Mazmunlar ve Mefhumlar*, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1984.

Parlatır, İsmail, Çetin, Nurullah. *Tevfik Fikret Bütün Şiirleri*, TDV Yayın, Ankara, 2004.

Sağlam, Nuri. *Servet-i Fünûn'a Kadar Tevfik Fikret ve Bilinmeyen Şiirleri*, İÜ Edebiyat Fakültesi Türk Dili Ve Edebiyatı Dergisi, nr. XXX, İstanbul, 2003.

Saraç, M. A. Yekta. *Klâsik Edebiyat Bilgisi Belâgat*, 3F Yayınevi, İstanbul, 2007.

Şentürk, Ahmet Âtilla. *Klâsik Şiir Estetiği*, Türk Edebiyatı Tarihi, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2006.

Teber, Serol. *Tevfik Fikret'in Melankolik Dünyası Aşiyandaki Kâhin*, Okuyan Us Yayınları, İstanbul, 2002.

Uçman, Abdullah, Akay, Hasan. *Rübâb-ı Şikeste*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 2007.

Uzun, Fahri. *Rübâb-ı Şikeste ve Tevfik Fikret'in Bütün Diğer Eserleri*, İnkilâp Kitabevi, İstanbul, 1985.

Ünaydın, Ruşen Eşref. *Tevfik Fikret Hayatına Dair Hatıralar*, (Haz. Necat Birinci, Nuri Sağlam) TDK Yayınları, 792/ IV

Yalçın, Hüseyin Cahit. *Edebiyat Anıları*, (Haz. Rauf Mutluay), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 1999.